

MOT TOPPEN

ETT GESTALTNINGSFÖRSLAG FÖR BRUKETS SKIDBACKE I JÄRFÄLLA

EXAMENSARBETE AV SOFIA KANSLÄTT
INSTITUTIONEN FÖR STAD OCH LAND
SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET
FAKULTETEN FÖR NATURRESURSER OCH LANTBRUKSVETENSKAP
2012

Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala 2012

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap,
institutionen för stad och land

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet 2011

EX0533 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad E

© Sofia Kanslätt

Titel på svenska: Mot toppen – ett gestaltungsförslag för Brukets skidbacke i Järfälla

Title in English: A new landmark – design for a ski slope in Järfälla, Stockholm.

Handledare: Sofia Sandqvist, institutionen för stad och land

Examinator: Ylva Dahlman, institutionen för stad och land

Opponent: Elisabeth Elfstrand, Exploateringskontoret Stockholms stad

Foto: Författare där inte annat anges

Utgivningsort: Uppsala

Nyckelord: *Gestaltning, landskap, landmärke, landart, sublima, stockholmsstilen, natureestetik, upplevelse, hagmark, sprickdalslandskap, gestaltungsprocess, design, landmark.*

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

FÖRORD

Föreställ dig en plats. En plats som skapar känslor. Känslor som vare sig de är sorgsna eller glada fyller en del inom dig. En plats där man vill utforska och upptäcka saker man inte visste fanns. En plats som ger minnen. Minnen som blir till dagdrömmar och som finns kvar för alltid.

Hur skapas en sådan plats? Vad är det som gör en plats minnesvärd?

Själv har jag upplevt flera sådana platser. De är platser som påverkat och skänkt mig minnen. Upplevelser från dessa särskilda platser har etsat sig fast och lämnat kvar en känsla. Varje plats har sin egen känsla. Känslan finns kvar även om en del av dem är platser jag vet att jag aldrig mer kommer att få uppleva.

Ett starkt minne för mig är från Borneos regnskog. Här växte djungeln tät och hög. Trädskronorna sträckte sig högre än jag någonsin upplevt tidigare. Eller trodde var möjligt. Det var här som jag med blandad skräckförtjusning stötte på livs levande orangutanger. Det som började med en imponerad förundran över de vackra varelserna slutade med en skräckfylld flykt från en arg hormonstinn hane.

Trots att denna plats upplevdes med både goda och skräckfyllda känslor, kommer den att för alltid finnas med i mitt minne från Borneo. Medan det är flera platser från samma resa som fallit i glömska.

Jag tror att alla upplever platser olika. Det beror på vad platsen ger oss för upplevelse. En timme efter min skräckupplevelse med apan, betraktade jag samma orangutanger på 30 meters avstånd då de fick mat från en matningsstation i naturreservatet. Minst sagt mer harmoniskt än den första upplevelsen.

Jag tror att platser kan skapas och utvecklas utifrån dess förutsättningar. Jag tror även att människan har ett stort ansvar till att platser fortsätter att finnas till, utvecklas och att det skapas nya.

Förhoppningarna inför detta examensarbete har varit att skapa en plats. En plats som oavsett hur den upplevs fastnar i människors medvetande och skapar minnen.

"It's about enjoying the conquest, daring to question, examine, and play."

-Monica Gora (2006)

Jag vill passa på att tacka alla de människor som stöttat och hjälpt mig i mitt examensarbete. Tack Kerstin Sköld på Järfälla kommun som gav mig möjligheten att göra detta arbete. Tack till alla på Järfälla kommun, speciellt kultur- och fritidsförvaltningen, Katarina Ekestubbe, Emma Hammarström och Järfälla alpina klubb för insikt i områdets användning och problem.

Jag vill även tacka mina hjälpsamma arbetskollegor, Patrik Tronde, Ann Fagerström Tronde, Klaus Stritzke, Katarina Svensson och Emma Falk, på Sven A Hermelin AB som stöttat och gett goda råd under resans gång. Ett stort tack till min handledare Sofia Sandqvist för din vägledning genom hela projektet.

Tack även till mina vänner, familj och Fredrik som varit ett stöd under hela arbetsprocessen.

Utsikt mot Bruketbacken från Görvälnvägen.

SAMMANFATTNING

Jag har valt att göra ett gestaltungsförslag för Brukets skidbacke och dess omgivning i Görvåln naturreservat i Järfälla, Stockholm. Att se och tolka en plats är grunden i detta arbete. Steg nummer två är att utveckla platsens förutsättningar och skapa en vision för områdets framtid. Visionen är slutresultatet av arbetet och syftar till att ge nya idéer och inspirera till den framtida utvecklingen av platsen.

SYFTE OCH MÅL

Syftet med arbetet är att undersöka och utveckla en plats utifrån dess förutsättningar. Området ingår i en större utredning av Järfälla kommun som syftar till att utveckla platsen med tankar på rekreation och tillgänglighet. Utredningen har skapat riktlinjer för arbetet (se sid. 18). Utifrån detta formulerades forskningsfrågan:

Hur kan Brukets skidbacke bli ett starkare landmärke för området samtidigt som möjligheterna för rekreation utvecklas?

Målet med arbetet är att skapa ett förslag som svarar på forskningsfrågan. Resultatet är en vision för en framtida utveckling av området. Gestaltningen är konceptuell och tekniska lösningar är inte inkluderade.

METOD

Arbetsprocessen utgår från olika insamlings-, analys- och gestaltungsmetoder. Teoretiska källor är inspiration och förebild till de val som skapat det färdiga resultatet med visionen. Analysmetoderna är baserade på upplevelsen av landskapet. Därför är de baserade på Cullens (1961) sekvensanalys och landskapskaraktärsanalysen LCA (Swanwick, 2002). Analyserna leder fram till en problemformulering för platsen. Problemformuleringen sammanfattar resultatet av analyserna och bildar ett ramverk med riktlinjer för den fortsatta gestaltningen.

PROBLEM OCH ÅTGÄRDER

Problemet med området är att möjligheterna för rekreation inte utnyttjas till fullo. Området är även svårt att orientera sig i och platsen är inte tillräckligt känd utanför Järfälla. Åtgärderna för att lösa problemformulering och ge svar på forskningsfrågorna fokuseras till följande punkter:

- Tillgängliggöra mer yta av skidbacken samt utveckla det till ett formstarkt landmärke som annonserar platsen på håll.
- Återskapa den kulturhistoriska hagmarken för att framhäva kulturlandskapet samt Mälardalens sprickdalskaraktär.
- Utveckla entrén, gångsystemet och förstärka siktlinjer mot Mälaren för att främja tillgängligheten och cirkulationen på området samt öka kontakten mellan Bruket och Görvåln slott.

VISION

Förslaget syftar till att lyfta fram platsens landskapsmässiga kvaliteter samtidigt som nya uttryck skapas. Bruketbacken blir med sitt nya uttryck ett formstarkt landmärke som symboliserar det innovativa Järfälla. Visionen fokuserar på upplevelsen av landskapet. Möjligheterna för rekreation utökas med nya skidnedfarter, ett utvecklat gångsystem samt en öppen hagmark som framhäver landskapet. Bruketbacken skapar kontrast till den omgivande hagmarken och framhäver platsen på håll.

DISKUSSION

Visionen visar att Bruketbacken har alla möjligheter att utvecklas till att bli ett formstarkt, och samtidigt funktionellt, landmärke för Järfälla med ett omgivande hagmarkslandskap. Resultatet för mitt arbete svarar på forskningsfrågan, men skapar samtidigt nya frågor. Tekniska lösningar och skötsel av skidbacken är två viktiga aspekter som behöver utredas vidare. Mina förhoppningar är att detta arbete blir en vision för Järfälla kommun om hur Bruketbacken och dess omgivning kan utvecklas i framtiden.

Utsikt mot Bruketbacken från Görväln griftegård.

SUMMARY

What makes a place? How can landscape architects explore and develop a place to become something more? Which decisions make the design become eligible and true?

These were questions that influenced my choice of subject to handle in my essay for a master in landscape architecture at SLU in Uppsala. The design process has fascinated me during my entire education. This project gave me the opportunity to explore and come closer to find the answer to my questions.

CONTEXT

The site for this master design project is a ski slope and its surroundings in Görväln nature reserve in the municipality of Järfälla, northeast of Stockholm. The ski slope, *Bruketbacken*, is part of a major territory in the reserve that is under an investigation for development. The municipality wants to make the area more accessible and develop recreational opportunities. By accessible they focus on attract people outside the community to discover the place and exploit the recreational opportunities in the ski slope and its surroundings. This influenced the aim for this design project to create a new landmark of the ski slope Bruketbacken.

The investigation has created guidelines for this design project. However they are not strict rules, rather footnotes to question and prioritize in creating a vision for a new design of the area.

The site has historically been characterized by Görväln slott. It is a castle that had its glory days during the 15th century. During that time the landscape were used for grazing sheep, thus an open pasture landscape were created. The pasture gradually become overgrown by covering forest and changed the landscape character on the site. In the 21th century only small signs tell the clues of its historical background.

In the 1960s the ski slope was created, by clearing the slightly inclined slope on the site. The ski slope was increased in height in the 1990s.

GOALS AND OBJECTIVES

The aim is to create a design for Bruket's ski slope that reinforces the area's qualities, improve recreational opportunities and increase the awareness of the place from a distance. The challenge became how to merge the functional aspect of skiing with the aesthetic design of the new landmark.

My research question is, based on my aims, the following: *how can Bruket's ski slope become a unique landmark and intensify the recreational opportunities in the area?*

The issue is extensive and also includes the availability and use throughout the year at the site. The design should also relate to the nature reserve's surroundings.

The design is delimited to become a vision for the area. Details and technical solutions are therefore not included in this work. The results are meant to serve as a tool in the developing of the area and to give an innovative design for the ski slope.

METHOD

The method to reach the result of this thesis has been the creative process that follows a design project. Literature studies, inventory, analysis, sketching, inspiration, precedents and dialogue with experts in the field are part of this project, yet also my own reflections on the collected material.

The methods of inventory were chosen to provide data for the analysis. To perform the analysis, I needed to know the place, the whole and its various parts. I chose to focus on how the landscape is perceived by people. Therefore I chose to do a sequence analysis and a character analysis on the area. The sequence analysis is based on Cullen's (1961) thoughts on the experience of an urban landscape.

Cullen methodically describes how you move through a city environment and the impression given, depending on the spatial transitions and focal points. I adapted the method on the undulating landscape of the site. Cullen's principles set up guidelines in describing the different experiences that was given walking through the landscape.

PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

The landscape character analysis is inspired of the English method Landscape character assessment (Swanwick, 2002). The method aims to describe the landscape character of a specific site. Based on the results of the two analysis prospects for development were set up.

The main issues of the area are that the opportunities for recreation are not fully utilized. Also the road system is limited which make it difficult to orientate and the area are not sufficiently known outside the municipality of Järfälla.

The prospects for development are, based on the problems, following:

- Make more surface of the ski slope accessible
- Develop the walking road system and create alternative routes
- Create viewing points and places for rest
- Open up line of sights towards the water and the ski slope
- Strengthen the connection between the two neighboring areas Bruket and Görväln slott
- Develop the entrance to the area
- Develop a unique shape of the ski slope to create a contrasting landmark for the area
- Re-create the historic character of pastures to the strengthen the cultural landscape and the rift valley that characterise Mälardalen.

VISION

The concept is the idea behind the proposal. It aims to explain the thoughts behind the result. The idea is to enhance the landscape character and create a strong landmark which highlights the area.

The proposal is divided into two ideas that come together in one complete solution. It is partly to reinforce the *cultural landscape*, and partly to reinforce the *artificial landscape* with the landmark. This is done by recreating the historical pasture landscape and creating a stronger landmark with the ski slope. The pasture landscape opens up and clarifies Mälardalen's rift valley and make it accessible to the visitor. Lines of sight towards the water are reinforced, which increases the contact with the water. In contrast the landmark's new form creates an eye-catcher that advertises the site on a distance.

The new landmark of the ski slope symbolises dynamism and movement. The shape of the landmark enhances the experience of rift valley landscape. It is based on the idea of one concave and one convex side. The concave side of the slope is facing inward and down towards the valley. It symbolizes the perception of security. In the valley, you are protected. The convex side, with the spiraling slopes, is directed outwards to the infinite views of the water and the landscape. Here, the experience is the opposite of the security in the valley. You are fully exposed to the water and placed in front of the endless view to the horizon.

By opening up the landscape, new views towards the water are created, but also between the two areas, the ski slope Bruketbacken and Görväln slott. The concept enhances the experience of the landscape and highlights the nearness to the water. Availability and ease of orientation also increases the understanding of the landscape.

DISCUSSION

The view on the landscape is in this proposal a matter of linking aspects of culture and nature. Culture affects how we as humans perceive and interpret the landscape we experience. It is also culture that has shaped and created the landscape we live in. The landscaper around Bruketbacken has a history that is marked by culture. My viewpoint of the landscape and what I want to create are based on these facts.

I mention in my concept that I wish to reinforce the *cultural-* and the *artificial landscape*. In fact, they are both artificial. It can easily be forgotten that culture affects the picture of landscape right now, today and every day to come. What we create today with our land may in the future become a historic cultural landscape.

I therefore believe that it is important not to get caught in the idea that nature should be preserved. Preservation is not the same as leave alone, or try to emulate and imitate nature. Nature develops constant, either man intervenes or not. The important question is how we want the landscape to be experienced? Which values are important, and how do we highlight them?

I have sought to create a vision that relate to several cultural layers and demonstrates the landscapes transformation with the cultural pastures and constructed ski slope.

The result with the new design for Bruketbacken and its surroundings answer my research question. However there are questions to consider in a realization of the proposal. One important question is the technical solutions on the site. How do the steep hillsides look like? How are problems of landslide solved?

The most important aspect of the technical solutions is that they must prevent erosion. Bruketbacken needs a stable earth skeleton that is capable of wear and tear that is created when using the slope.

It may also be difficult to restore the vegetation on the slopes. The vegetation and its root system may help to stabilize the soil. Slope management, choice of soil and restoration of vegetation are issues that need further investigation, however I believe they can be solved.

Maintenance is another important aspect in further design of the new landmark. The landmark will serve for use during the entire year. Vegetation management and plowing snow becomes two management actions that need to be adapted to the new ski slope facility.

An important conclusion of my work is that the site has good opportunities to develop. I think it is important to see the existing landscape as a quality. However at the same time dare, to explore and create expression. Places are to be explored and experienced by humans. The proposal for Bruketbacken is a vision that has the qualities to become a special place in Järfälla.

Bruketbacken.

INNEHÅLL

INLEDNING	14
MÅL OCH SYFTE	14
AVGRÄNSNING	14
METOD OCH GENOMFÖRANDE	16
 DEL I: BRUKET	 20
OMRÅDET	22
BRUKET OCH GÖRVÄLN NATURRESERVAT	22
ARBETSOMRÅDET	24
PLANER PÅ UTVECKLING	26
FÖRUTSÄTTNINGAR	30
HISTORIA	30
GEOLOGIA OCH TOPOGRAFI	34
NATUR	36
RÖRELSE OCH SIKT	38
SOCIALA VÄRDEN	40
 DEL II: ANALYS	 42
UPPLEVELSEN AV LANDSKAPET	44
SEKVENSANALYS	44
LANDSKAPSKARAKTÄR	46
 PROBLEMFORMULERING & ÅTGÄRDSOMRÅDEN	 48

DEL III: INSPIRATION	50
BILDEN AV LANDSKAPET	52
LANDSKAP EN TOLKNINGSFRÅGA	52
DET SUBLIMA - EN KÄNSLOYTTRING I LANDSKAPET	54
NATUREN I LANDSKAPET	54
ATT UTNYTTJA LANDSKAPETS FÖRUTSÄTTNINGAR	56
LANDART - ATT SE LANDSKAPET MED NYA ÖGON	56
 DEL IIII: VISION	60
KONCEPT	62
LANDMÄRKET	64
LANDSKAPET	66
 GESTALTNING	66
 FÖRSLAGET	70
NYA UPPLEVELSER AV BRUKET	72
VÄGSYSTEMET	72
BADPLATS OCH HAGMARK	74
KANALEN OCH ENTRÉN	76
STRANDPROMENADEN	78
BRUKETBACKEN	80
UTSIKTSPLATS OCH BELYSNING	82
 DISKUSSION	84
 KÄLLOR	90

INLEDNING

Platsen för detta gestaltande examensarbete är Brukets skidbacke som ligger i Järfälla nordväst om Stockholm (se s. 22 för platsbeskrivning).

Jag fick erbjudandet att göra ett förslag till utveckling av området av stadsträdgårdsmästare Kerstin Sköld på Järfälla kommun då Brukets skidbacke och dess omgivning ingår i en större utredning där kommunen vill utveckla området med tanke på rekreation och att locka fler människor till platsen.

MÅL OCH SYFTE

Målet med arbetet är att ta fram ett gestaltningsförslag för Brukets skidbacke som förstärker områdets kvalitéer, förbättrar rekreativsmöjligheter samt uppmärksammar platsen på håll.

Syftet med arbetet är att undersöka hur Brukets förutsättningar kan förändras och utvecklas genom gestaltning. Att med hjälp av gestaltning skapa ett förslag som tar hänsyn till Järfällas mål om utveckling, men att även kunna ifrågasätta och se platsen förutsättningslöst med nya ögon. Jag valde att arbeta med Brukets skidbacke då det är en spännande plats och ovanlig som gestaltningsuppdrag. Jag såg utmaningen i att förena funktionen skidåkning med det konceptuella skapandet av ett nytt formstarkt landmärke för området.

Jag har utifrån detta skapat ett förslag som svarar på frågan:

Hur kan Brukets skidbacke bli ett starkare landmärke för området samtidigt som möjligheterna för rekreation utvecklas?

Frågan är omfattande och innehåller även hur tillgängligheten och användningen året runt tillgodoses på platsen, samt hur gestaltningen förhåller sig till naturreservatets omgivning.

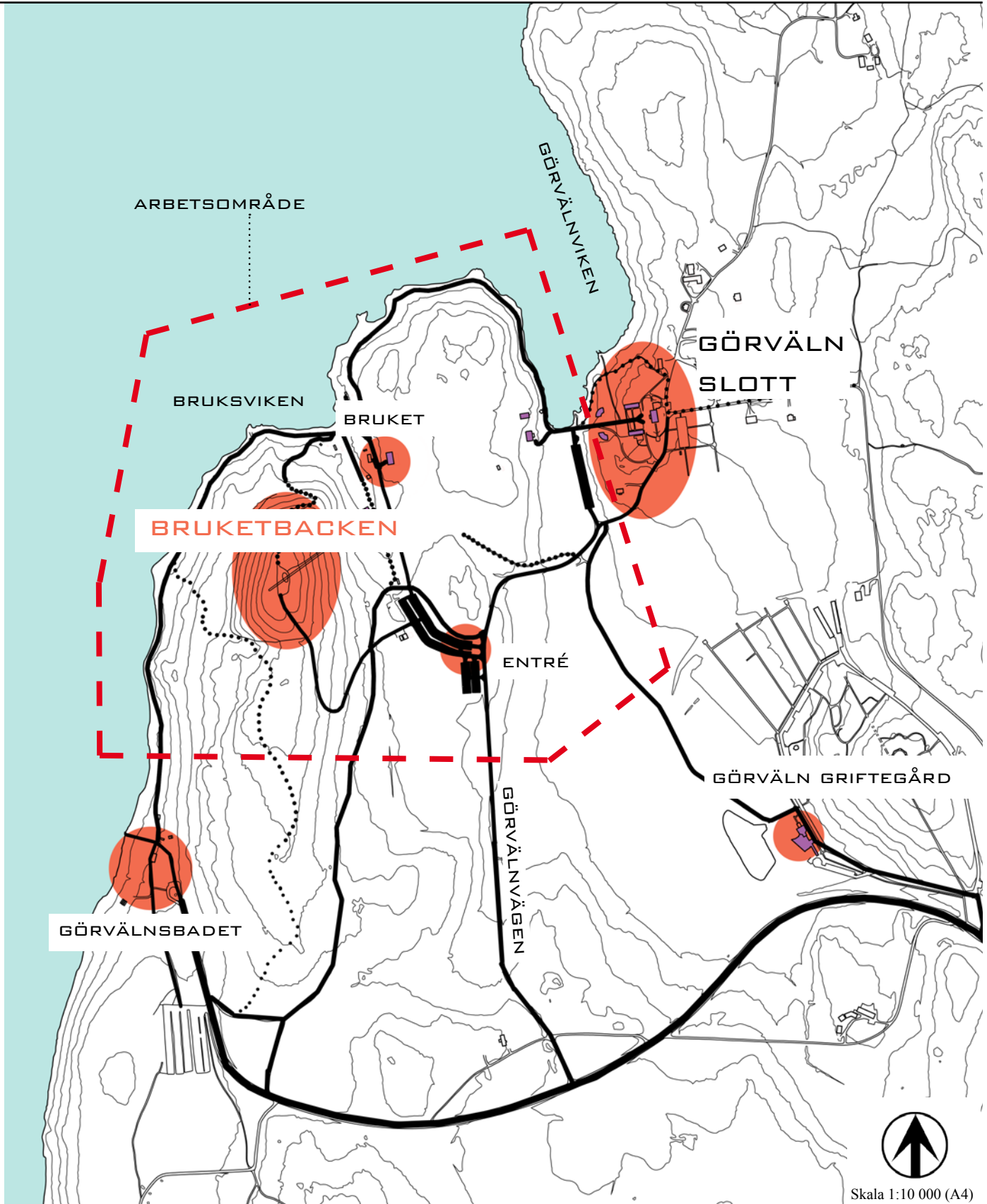
AVGRÄNSNING

Arbetsområdet begränsas till Brukets skidbacke och dess närmsta omgivning. Fokus har varit på skidbackens utformning till att bli ett landmärke för området. Förslaget är avgränsat till att bli en vision för hur platsen kan utvecklas. Det ska ge inspiration till vidare detaljplanering av området.

Litteraturundersökningen är avgränsat genom platsens förutsättningar. Eftersom Bruket är en del av ett naturreservat och tillhör Mälardalens sprickdalslandskap har källorna gemensamt att de alla handlar om begreppet landskap, samt hur det tolkas och upplevs av människor.

Analysmetoderna är avgränsade till att fokusera på upplevelsen och karaktären av landskapet kring Bruket. Upplevelsen och karaktären på platsen är egenskaper som avgränsar möjligheterna för rekreation. Beroende på vilka upplevelse- och karaktärsvärden som finns på platsen skapas förutsättningar för utveckling. Det påverkar även vilka möjligheter som finns för att skapa ett nytt landmärke.

Insamlingsmetoderna ger underlag till analysmetoderna. De avgränsades till att ge tillräcklig information för att kunna utföra de valda analysmetoderna för platsen. Vidare fokuserar gestaltningsmetoderna till att ge svar på forskningsfrågan och lösa problemformuleringen som utkristalliserades från analysmetoderna.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Vägen till resultatet i detta examensarbete har varit den kreativa processen som följer ett gestaltande arbete. Litteraturstudier, inventering, analys, skissande, inspiration, förebilder och samtal med insatta personer på kommunen är arbetsmetoder som ingår i denna process, men även mina egna reflektioner av det insamlade materialet. Nedan är metoderna samlade under tre huvudrubriker där jag förklarar de olika stegen i processen. Dessa huvudrubriker är: *Insamlingsmetoder, analysmetoder, och gestaltningsmetoder.*

INSAMLINGSMETODER

För att få en förståelse för området kring Bruket och dess möjligheter för utveckling har en inventering utförts. I inventeringen ingår platsbesök, samtal med sakkunniga, insamling av kartunderlag och litteraturstudier om platsen. Metoderna valdes för att ge underlag till analysmetoderna.

Observationer gav insikt i hur området ser ut och används. Samtal om platsen med insatta personer på kommunen gav insikt i områdets nuvarande användning och vilka önskemål som finns på utveckling av platsen. Vidare gav kartmaterial konkret fakta om platsen, så som vilka olika naturtyper samt geologiska och geografiska förutsättningar som finns. Litteraturstudier gav insikt i platsens historia och uppkomst.

Allt insamlat material bildar tillsammans en kunskapsgrund som berättar om platsens historia fram till idag. Det var denna grund som jag analyserade för att komma vidare i gestaltningsprocessen.

GESTALTNINGSPROCESSEN:

Illustration som förklarar arbetsmetoden för detta arbete.

ANALYSMETODER

Analysmetoderna anpassades efter syftet med arbetet. Fokus är landskapet och hur det kan utvecklas. Valet blev därför en modifierad version av Cullens (1961) sekvensanalys. Jag har även tagit inspiration från landskapskaraktärsanalysen LCA, Landscape character assessment (Swanwick, 2002), och gjort en karaktärsanalys för platsen.

I Cullens sekvensanalys valde jag att fokusera på hur landskapet upplevs av människan. Cullen utgår från upplevelsen av ett stadslandskap. Han beskriver metodiskt hur man rör sig genom en stad och vilka intryck som ges. Olika stadsscenarion skildras och det förklaras hur intrycken påverkas av den rumsliga strukturen med övergångar från slutna till öppna platser. En betraktare rör sig i staden och illustrationer visar vilka rumsbildande element som stoppar upp eller leder vidare. Den rumsliga upplevelsen kan vara ett öppet torg, en siktlinje mot en domkyrka, eller slingrande gränder som lockar besökaren vidare (Cullen 1961).

Jag valde att utgå från Cullens analys då den tar fasta på upplevelsen av ett landskap. Jag applicerade principerna för rörelsen i ett stadslandskap på naturlandskapet för min gestaltning. Oavsett om människan rör sig i ett stadslandskap eller ute i naturen finns det rumsbildande principer som påverkar upplevelsen. Jag har undersökt dessa principer och gjort en analys av platsens rumsbildande element, siktlinjer och fokuspunkter. Detta gav svar på hur området kan utvecklas utifrån upplevelsen att röra sig genom landskapet.

Vilken karaktär landskapet har påverkar även upplevelsen av platsen. Landskapskaraktären är olika beroende på uppbyggnad och olika strukturer i naturen. För att analysera Brukets karaktär valde jag att titta på engelska landskapskaraktärsanalysen LCA (Swanwick, 2002) som förebild. Metoden syftar till att beskriva landskapets karaktär. Utifrån detta analyseras möjligheterna till en utveckling av platsen. Karaktäriseringen av landskapet utgår från en analys och inventering av platsen. Därefter görs olika bedömningar. Det kan vara vilka element som bidrar till karaktären av landskapet och som är värda att bevara. Det kan även vara element eller områden som bör utvecklas för att stärka de landskapsmässiga värdena i området (Swanwick, 2002). Med tankar från denna metod som grund utförde jag en landskapskaraktärsanalys för platsen.

Observationer från platsbesöken analyserades tillsammans med en karta över områdets naturvärden. De sammanställdes med fokus på dess landskapsmässiga värden och hur dessa kunde utvecklas.

De två analysmetoderna resulterar i en problemformulering för området. Den sammanfattar svagheter för området med en målsättning och lösning för varje problem. Detta bildar riktlinjer med åtgärdsområden för den fortsatta gestaltningen och ger en ram för vilka gestaltungsmetoder som skapar mitt slutliga förslag.

GESTALTNINGSMETODER

Valet av gestaltningsmetoder har utgått från syftet med arbetet tillsammans med platsen och dess förutsättningar. Gestaltningsmetoderna är baserade och på en rapport inom landskapsarkitektur, *A study of landscape architecture design methods*, som diskuterar sättet att beskriva metoder inom gestaltning (Lidy, 2006). Jag har utgått från rapporten och formulerat egna metoder för min gestaltning. De har fokuserat på platsens *relationer till omgivningen, delar och helheten*, samt *integrering och anpassning*. Under arbetets gång har jag även tagit hänsyn till *hierarkin i strukturen* för att prioritera i arbetsinsatsen för gestaltningen av området. Verktöget för att nå resultat i de olika delarna har varit skissen som undersökande metod. *Inspiration och förebilder* är även en del av gestaltningsmetoderna då de influerat resultatet.

Med *relationer till omgivningen* menas hur platsen gestaltas med tanke på externa kopplingar och möten med angränsande områden. Gestaltningen existerar inte utan omgivningens påverkan. Siktlinjer och rörelser på området kopplas ihop med hänsyn till landskapet och dess topografi. Här ingår även den mänskliga faktorn och dess anatomiska förutsättningar, med tillgängligheten på platsen och exempelvis funktionen att kunna åka skidor i backen. I ett större perspektiv hör även representationen för Järfälla kommun hit då skidbacken är tänkt att bli ett nytt landmärke för kommunen.

Vidare är platsens *delar och helhet* viktiga för att kunna se alla delar var för sig, men samtidigt koppla ihop dem till en sammanhängande helhetslösning. Alla faktorer på platsen så som topografi, natur och kulturhistoria ska anpassas för att passa in ett förslag. Alternativa lösningar ingår även i denna metod, vad händer om man gör tvärtom? Detta undersöker flera lösningar för att hitta det mest lämpade förslaget som sedan utvecklades vidare.

Integrering och anpassning pekar på externa existerande strukturer som bildar ett ramverk där gestaltningen ska passa in. Genom att hitta samband till dessa strukturer blir förslaget mer legitimt och motiverat. Exempelvis Brukets koppling till Görväln slott hör till denna kategori.

Upplägget i gestaltningsprocessen har utgått från en *hierarki i strukturen* genom att prioritera. Att först se varje gestaltningsdel var för sig, för att sedan prioritera och få ihop alla delar till en helhetslösning. Målet med arbetet är att utveckla skidbacken och möjligheterna för rekreation, därför prioriteras dessa delar i gestaltningen.

Inspiration och förebilder är den teoretiska grunden i arbetet. Jag har fokuserat på ämnen som tolkar begreppet *landskap* och hur det upplevs av människan. Ämnena har bidragit till vilka riktningar min gestaltning fått. De ger även argument och hjälper till att förklara varför resultatet ser ut som det gör. Ämnena är tankar och åsikter från författare och filosofer, men även från verksamma landskapsarkitekter och konstnärer. De behandlas i avsnittet *Inspiration*.

DISPOSITION

Rapporten är indelad i fyra delar. Först presenteras platsen för detta gestaltungsarbete, *Bruket*, för att ge en inledande översikt av platsen, där även kommunens *planer på utveckling* ingår. Denna del berättar även om platsens historiska, sociala och ekologiska förutsättningar.

Med inventeringen som grund utfördes en landskapsanalys på området. Detta redovisas i ett eget avsnitt. Analysen resulterar i en problemformulering med åtgärdsområden som ligger till grund för förslaget.

Efter inventering och analys avsnitten kommer en inspirationsdel som visar den teoretiska grunden för arbetet med inspirationskällor och förebilder.

Det sista avsnittet visar visionen för området som är svaret på forskningsfrågan. I visionen ingår koncept och gestaltning av förslaget. Konceptet förklarar idén bakom förslaget. Gestaltningen visar förslaget med en illustrationsplan, illustrationer och modellbilder. Rapporten avslutas med en diskussionsdel där resultatet diskuteras i relation till forskningsfrågan.

Rapportens olika delar:

BRUKET	ANALYS	INSPIRATION	VISION
ÖVERSIKT	SEKVENSANALYS	LANDSKAP	KONCEPT
HISTORIA	LANDSKAPSKARAKTÄR	DET SUBLIMA	FÖRSLAG
DAGENS FÖRUTSÄTTNINGAR	PROBLEMFORMULERING & ÅTGÄRDSOMRÅDEN	NATUR LAND ART	DISKUSSION

DEL I

Förvildad palsternacka som växer i Bruketbackens branta slänt. Kungsängen syns på håll.

BRUKET

OMRÅDET

I detta avsnitt presenteras arbetsområdet för detta arbete, Bruket. Avsnittet inleds med en översiktlig beskrivning, karta över arbetsområdet, samt kommunens planer för utveckling som angår platsen. Sedan beskrivs Bruket mer ingående med historiska-, natur- och sociala värden som går att finna på platsen.

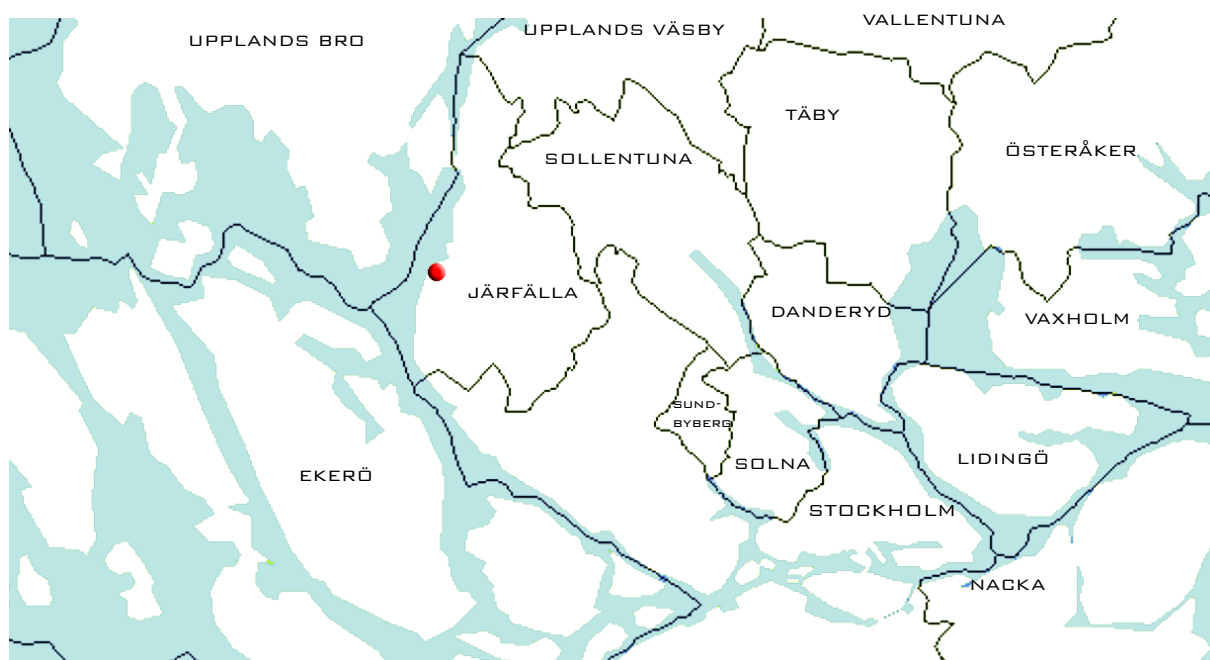
BRUKET OCH GÖRVÄLN NATURRESERVAT

Bruket ligger i Görväln naturreservat i Järfälla kommun, några mil nordväst om Stockholm. Reservatet sträcker sig längs Mälaren med en 8km lång strandremsa. Det är cirka 9 km² stort och är beläget cirka tre kilometer från Jakobsberg centrum. Till området tar man sig enklast med bil, cykel eller promenerar. Bussar trafikerar sträckan från Jakobsberg station till Bruket endast under sommarmånaderna.

Görväln naturreservat präglas av Mälarens sprickdalslandskap med böljande höjder och dalgångar. Naturen i området växlar från öppet beteslandskap, slutna skogspartier och Mälarens strandlinje. (Järfälla kommun, 2006).

Stora delar av reservatet präglas av kulturhistoriska värden. De berättar om platsens kulturhistoriska markanvändning. Görväln slott ligger intill Bruket och är en herrgårdsanläggning med anor från 1600-talet. Namnet *Bruket* kommer från att Görväln slott under sin storhetstid anlade ett tegelbruk invid Bruketviken. Platsen var då en viktig anhalt i farleden mellan Uppsala, Sigtuna och Stockholm. Idag finns endast rester av tegelbruket kvar (Järfälla kommun, 2006).

Reservatet är idag ett välbesökt utflyktsmål som inrymmer en mängd aktiviteter både sommar och vinter. Det finns bl.a. plats för strövområden, motionsspår, bad, skidåkning, svamplockning m.m. (Järfälla kommun, 2006).

Kartan visar områdets placering och förhållande till närliggande kommuner.

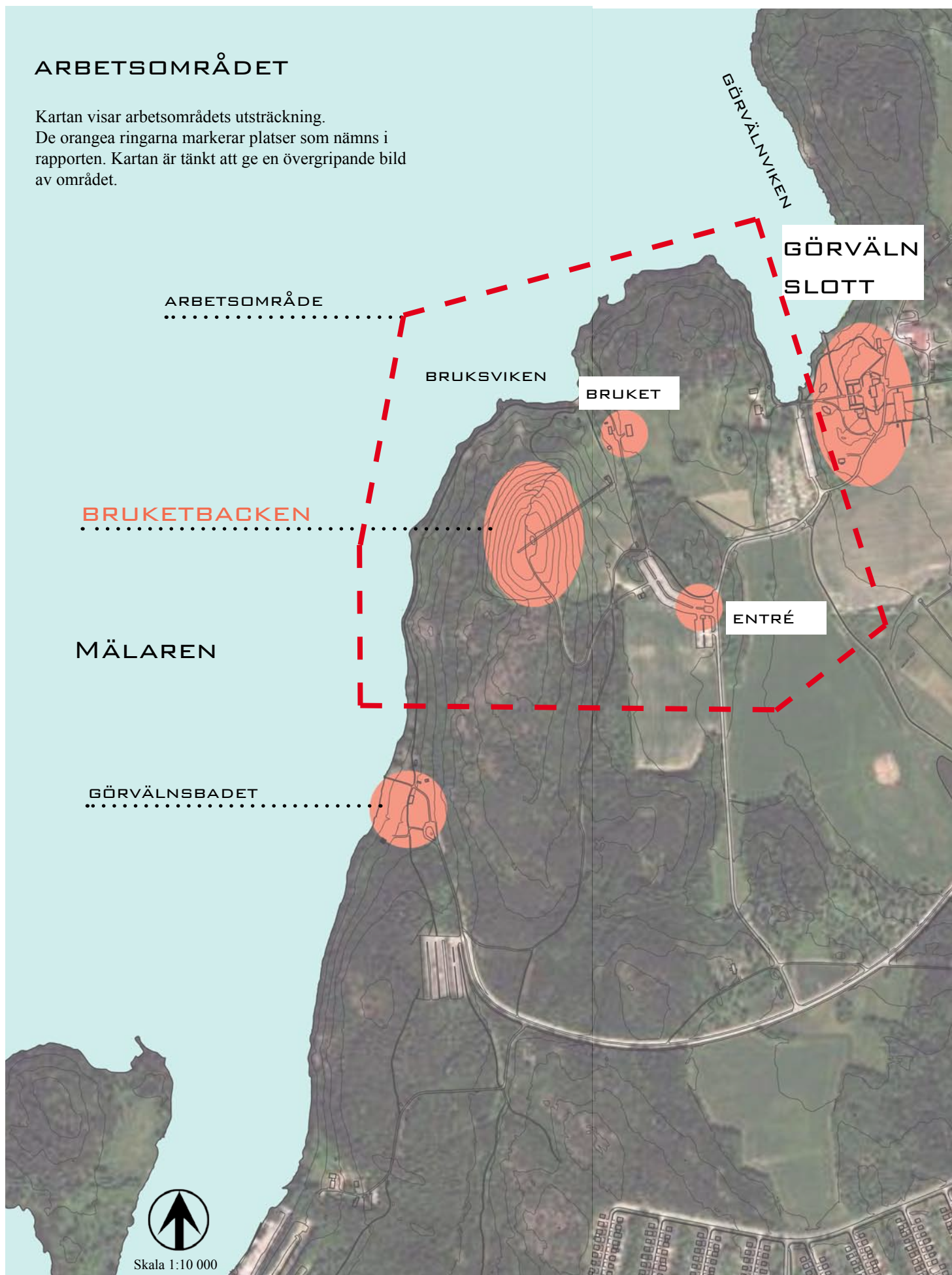

Järfälla kommuns karta över Görvål naturreservat. Arbetsområdet är inom den svarta streckade linjen. (Järfälla kommun, 2011)

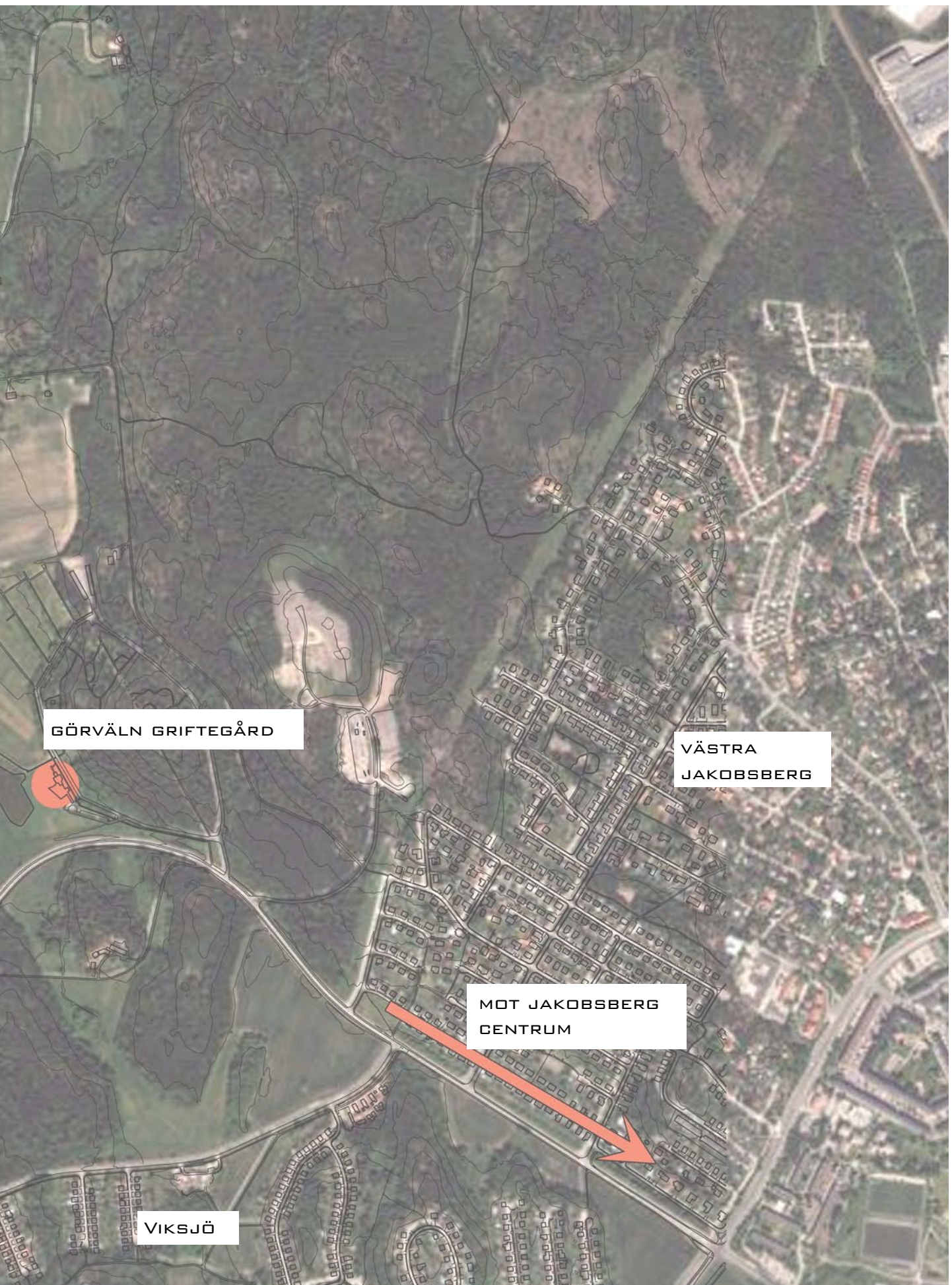

ARBETSOMRÅDET

Kartan visar arbetsområdets utsträckning.
De orangea ringarna markerar platser som nämns i
rapporten. Kartan är tänkt att ge en övergripande bild
av området.

PLANER PÅ UTVECKLING

Görvälnområdet är i dagsläget under utredning av Järfälla kommun. Platsen är bland annat ett viktigt kännetecken i *Vision 2015* om ett utvecklat framtida Järfälla. I och med detta utreds ett större område kring Görväln slott, där Bruket ingår, med uppdrag att ta fram ett utvecklingsprogram. Bruketbacken drivs av Järfälla alpina klubb som även de har önskemål om utveckling av området.

VISION 2015

Kommunfullmäktige i Järfälla beslöt 2004 att en vision om ett framtida Järfälla skulle fastställas. Visionen ger en framtidsbild om hur ett välutvecklat Järfälla år 2015 skulle se ut. Dokumentet har tagits fram ur ett samarbete mellan politiker, medborgare, företag och föreningar för att ge Järfälla en tydligare identitet som kommun. Visionen är uppdelad i fyra delar: *det öppna, mälarnära, innovativa och samarbetande Järfälla*. Området för detta projekt ingår i visionen om *det mälarnära Järfälla* (Järfälla kommun, 2005):

*" ... Här finns rekreationsområden för alla smaker – strandpromenader, båtklubbar, caféer och restauranger. Hjärtat är Görvälns slott, Mälarkustens pärla. Hit kommer människor från när och fjärran för avkoppling och upplevelser utöver det vanliga. Under sommarhalvåret nyttjas skog, mark och sjö. På vintern sjuder det av aktiviteter kring isen, skidbacken och längdspåren. Här finns också en i Stockholmsområdet unik stillhet, skönhet och frihetskänsla med tillgång till naturreservat... ".
(Järfälla kommun, 2005, s 2)*

Visionen ger en bild av hur kommunen vill att det framtida mälarnära Järfälla ska upplevas. Jag har tagit fasta på tankarna kring möjligheter för rekreation och hur landskapet kan utvecklas till att framhäva *det mälarnära Järfälla*.

Insatser har vidare gjorts för att försöka återskapa den kulturhistoriska markanvändningen med bete på området (Järfälla kommun, 2010).

Tankarna kring utveckling av området kring Görväln slott har varit riktlinjer i mitt arbete. Punkterna har väglett mig i min arbetsprocess, men jag har även ifrågasatt och utvecklat dem.

UTVECKLING AV GÖRVÄLNOMRÅDET

Med anledning av *Vision 2015* fick kommunstyrelsen i uppdrag att planera, leda och samordna utvecklingen av området. Utredningsgruppen kom 2008 fram till att det finns bra förutsättningar för en framtida utveckling i Görväln. De såg att området har många kvalitéer och ett stort verksamhetsutbud, men att det inte bär sig ekonomiskt (Järfälla kommun, 2005).

Efter detta konstaterande gjordes flera utredningar och 2010 anordnades en samordningsgrupp som fick i uppdrag att ta fram ett underlag för ett kommande programarbete. Målet med utredningen har bildat riktlinjer och utvecklats vidare i detta arbete. Målet är följande:

"syfta till att utveckla Görvälnområdet närmast slottet till öppet mälarnära rekreationsområde tillgängligt för alla, med utbud av park och natur samt promenadvägar längs vattnet och öppet beteslandskap såväl som matservering, kulturella och kulturhistoriska aktiviteter. Ett utvecklat och attraktivt Görväln kan sätta Järfälla på kartan och erbjuda såväl besökare som kommuninvånare ett attraktivt utflyktsmål. "

(Järfälla kommun 2010, s 3)

Görvälnviken.

JÄRFÄLLA ALPINA KLUBB

Driften av Bruketbacken sköts av kommunen tillsammans med Järfälla Alpina Klubb (JAK). Föreningen är idag 41 år gammal och har ca 420 medlemmar samt 120 aktiva åkare. Verksamheten är igång både vinter och sommar. Under vintermånaderna har föreningen verksamhet inom den alpina åkningen och under sommaren används backen för freeride. Freeride är att cykla mountainbike nedför, utan specifik bana eller bestämda regler. Klubben har haft många framgångar i tävlingar både inom det alpina och freeride. Föreningen arrangerar även egna tävlingar i båda disciplinerna. Järfälla alpina klubb vill se en utveckling av Brukets skidbacke för att kunna expandera sin verksamhet. De önskar en ny barnbacke som gör backen mer attraktiv för nybörjare samt större liftkapacitet och en värmestuga (Järfälla alpina klubb, 2010).

Arbetet har tagit hänsyn till och utvecklat föreningens önskemål. Däremot ses inte funktionerna som styrda enskilda enheter, utan som en del av helheten. Funktionerna ska samspela med formen och uttrycket som skapas med det nya landmärket Bruketbacken.

GÖRVÄLN SLOTT

Den kulturhistoriska utemiljön kring Görväln slott är i skrivandets stund under upprustning. Stadsträdgårdsmästaren Kerstin Sköld¹ på Järfälla kommun informerade under ett möte att den historiska lindallén upp mot slottet ska återskapas genom beskärning. Genom denna insats ges fri sikt från slottet till Bruketbackens topp.

Den nya siktlinjen som skapas ökar den visuella kontakten mellan Bruket och Görväln slott. Gestaltungsförslaget har tagit hänsyn till detta. Detta har utvecklats vidare i mitt förslag med tankar kring tillgänglighet och cirkulationen mellan Bruket och Görväln slott.

ÅTERSKAPA HAGMARKSLANDSKAP

Insatser har gjorts för att återskapa den öppna hagmarkskaraktär som tidigare funnits på området kring Görväln slott och Bruket. Samtal med Järfällas kommunekolog Katarina Ekestubbe² gav mer insikt om problemet. Tidigare betade boskap i utmarken bortom åkern, medan vinterfoder togs från inägan (åker, äng och vall). Betet höll tillbaka tillväxten av vegetation och skapade ett öppet hagmarkslandskap med sikt mot slottet (läs mer under Historia).

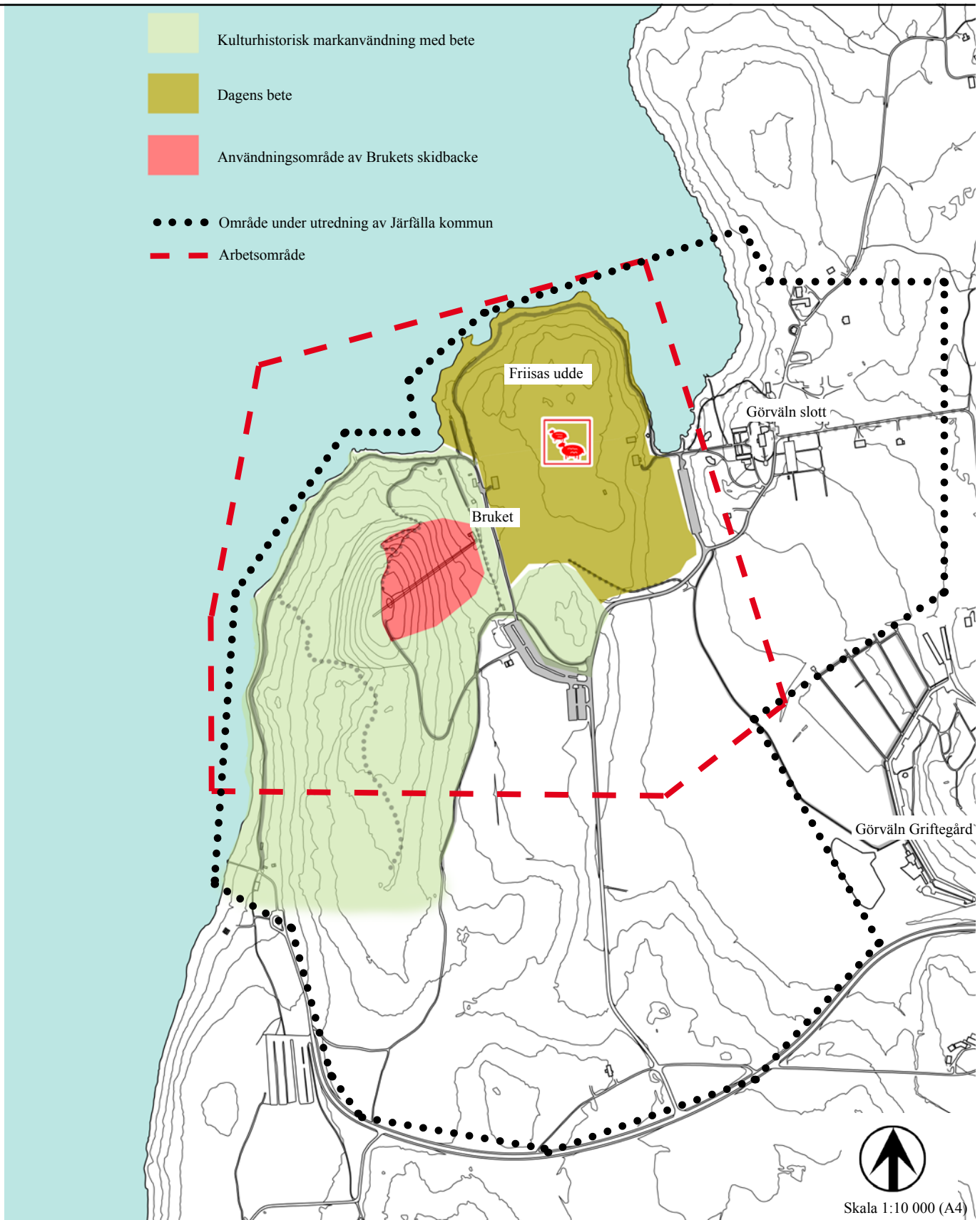
Fram tills nyligen betades inägan och vinterfoder köptes utifrån. Utmarken (bl.a. Friisas udde) blev därför igenväxt med barrskog. Införandet av vinterfoder ger även överskott av näring till platsen. Detta leder till en näringsutlakning i Mälaren. På grund av dessa problem har åtgärder påbörjats för att försöka återgå till den historiska markanvändningen med bete på utmarken och att hämta vinterfoder från inägan. Friisas udde har under våren 2010 hägnats in för bete för att påbörja arbetet med att återskapa den karaktär som en gång fanns på platsen.

Jag har utgått från kommunens tankar om återskapandet av den kulturhistoriska hagmarken och utvecklat dem vidare i förslaget.

¹ Samtal med Kerstin Sköld, stadsträdgårdsmästare, Järfälla kommun, 2011-03-31

² Samtal med Katarina Ekestubbe, kommunekolog, Järfälla kommun, 2011-02-17

FÖRUTSÄTTNINGAR

Denna del kommer att visa resultatet från inventeringsarbetet. Först beskrivs platsens historiska bakgrund. Sedan redogörs för platsens ekologiska och sociala förutsättningar.

HISTORIA

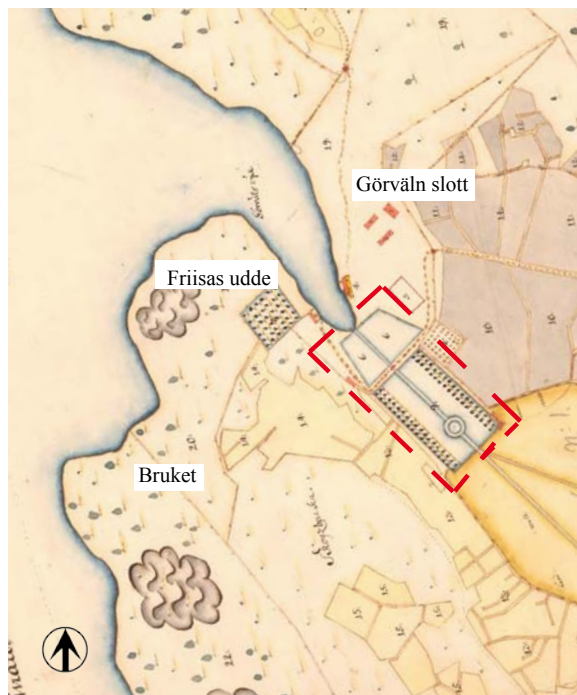
Brukets historia präglas av den kulturhistoriska anläggningen Görväln slott. Områdets markanvändning har gått från kulturhistorisk anläggning med renässanspark, åker- och betesmark till dagens naturreservat med konstruerad skidbacke.

RENÄSSANSANLÄGGNING

Den första dokumenterade ägaren till Görväln slott var Nils Jönsson Oxenstierna som levde under 1400-talet (Risveden, 1991). Slottet har satt stor prägel på området. Kartan från 1701 visar en del av den historiska markanvändningen på området. En renässanspark var anlagd i dalgången nedanför slottet med riktning mot vattnet. En kanal var utdikad och skapade en riktning ut mot Mälaren (Risveden, 1991).

HAGMARKSLANDSKAP

Ett kopparstick från 1828 visar öppen hagmark på Friisas udde med betande kor och sikt mot Görväln slott. På kartan från 1865 visas markanvändningen som skapade denna landskapskaraktär. Då delades marken in i inäga och utmark. Inägan var åker (för gröda), äng och vall (för insamling av vinterfoder till boskapen). Utmarken var all mark bortom inägan. Där fick boskapen beta. Detta skapade ett hagmarkslandskap med stora friväxande solitärträd och sikt mot Görväln slott.

Karta från år 1701 visar renässansparken vid Görväln slott (Järfälla kommun, 2011).

Karta från år 1865 med utmark (innanför svart-streckat område) och inäga (innanför röd-streckat område). (Järfälla kommun, 2011)

Kopparstick från år 1828 som visar dåtidens hagmark med sikt från Friisas udde mot slottet. (Järfälla kommun, 2011)

LANDSKAPSBILDEN FÖRÄNDRAS

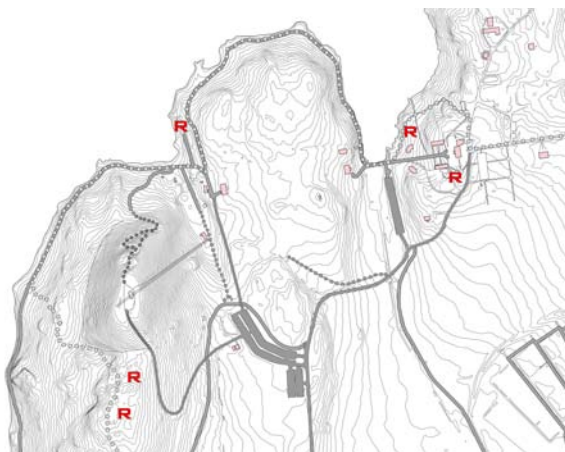
Fram till 1950-talet har landskapet kring Bruket ändrats drastiskt. Kartan till höger från 1951 vittnar om en mark som är helt skogbeksädd runt de gula åkrarna. Längs med åkern gick en stig mellan Bruket och Görväln slott. Den är troligen en rest från den tid då ett tegelbruk fanns invid Bruksviken. På kartan från 1951 är det Kvarnberget som utgör den högsta punkten i området.

BRUKETBACKEN

Brukets skidbacke skapades i slutet av 1960-talet. Höjden och lutningen på backen var betydligt lägre än idag. Då utgjordes backen av Kvarnbergets flacka sluttning. I början av 1990-talet höjdes backen avsevärt och fick en brantare lutning. Den är uppbyggd av dumpade schaktmassor från Järfälla kommun och följer inte bilden av det naturliga sprickdalslandskapet (Järfälla kommun, 2011).

KULTURMINNEN

Rester från ett gammalt tegelbruk finns vid Bruksviken och vid Görväln slott finns flera fynd från den historiska användningen av platsen. På hållmarken uppe på Kvarnbacken finns rester från en kvarn och en stensättning. Fornminnena bevaras i det nya förslaget.

Karta över kulturminnen (R) på området.

SKIDBACKENS TRANSFORMATION:

Röjning för Brukets skidbacke år 1965. Backen blev klar omkring 1969-1970 (Järfälla kommun, 2011).

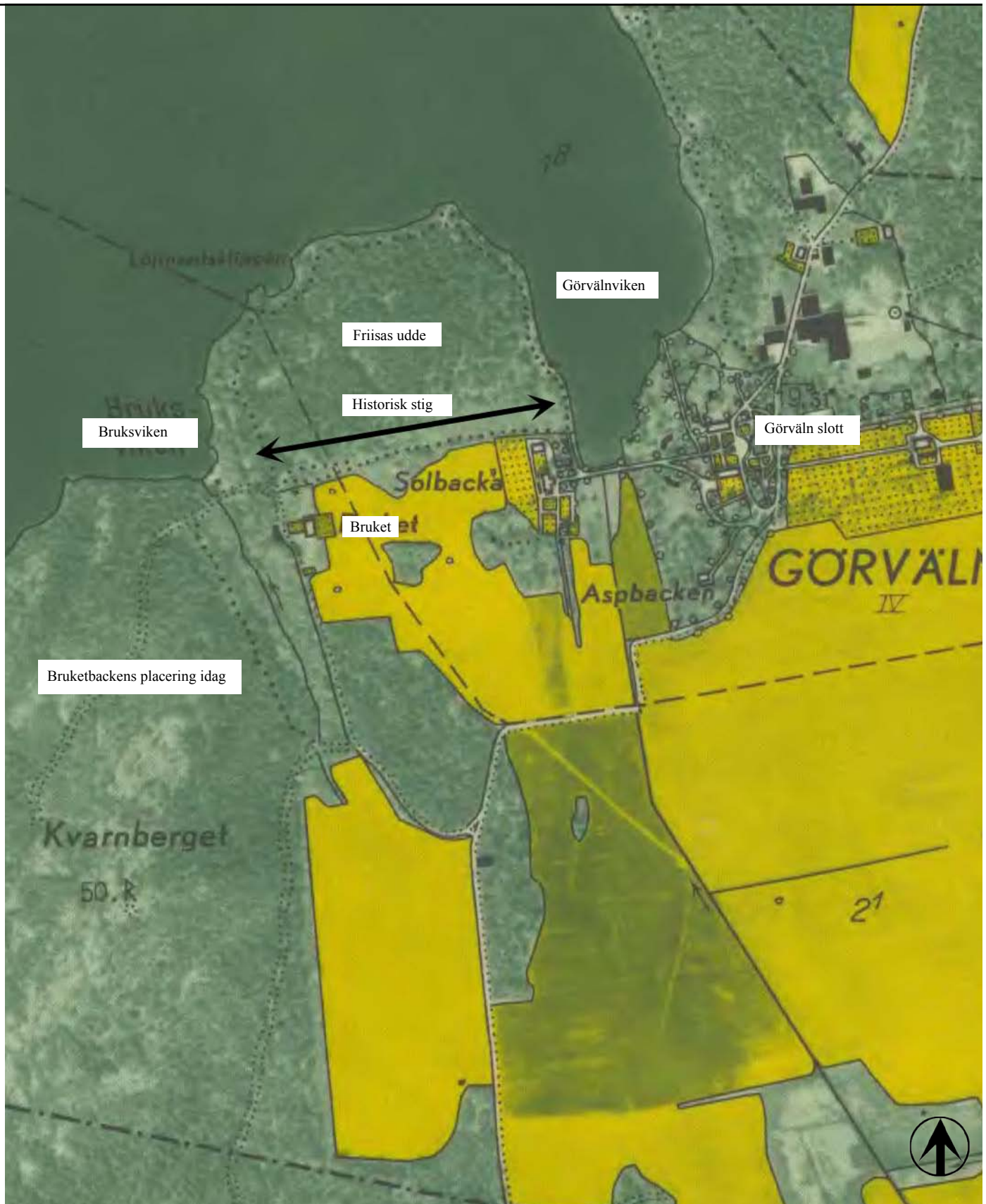

Foto från 1972 då höjden på backen var betydligt lägre än idag (Järfälla kommun, 2011).

Bruketbacken idag med en höjd på 58 möh. Jämfört med bilden från 1972 är backen betydligt brantare.

GEOLOGI OCH TOPOGRAFI

Landskapet har modellerats fram av den senaste istiden. Området tillhör Mälardalens sprickdalslandskap. Dalgångarna består mestadels av postglacial lera, medan höjderna består av gnejs och moränavlagringar. (SGU, 2006)

Den högsta punkten i området mäter till 58 meter över havet. Den ligger på Bruketbackens topp. Backen har inte bildats av inlandsisen, vilket tydligt syns både på den geologiska grundkartan och på baskartan med höjdkurvor.

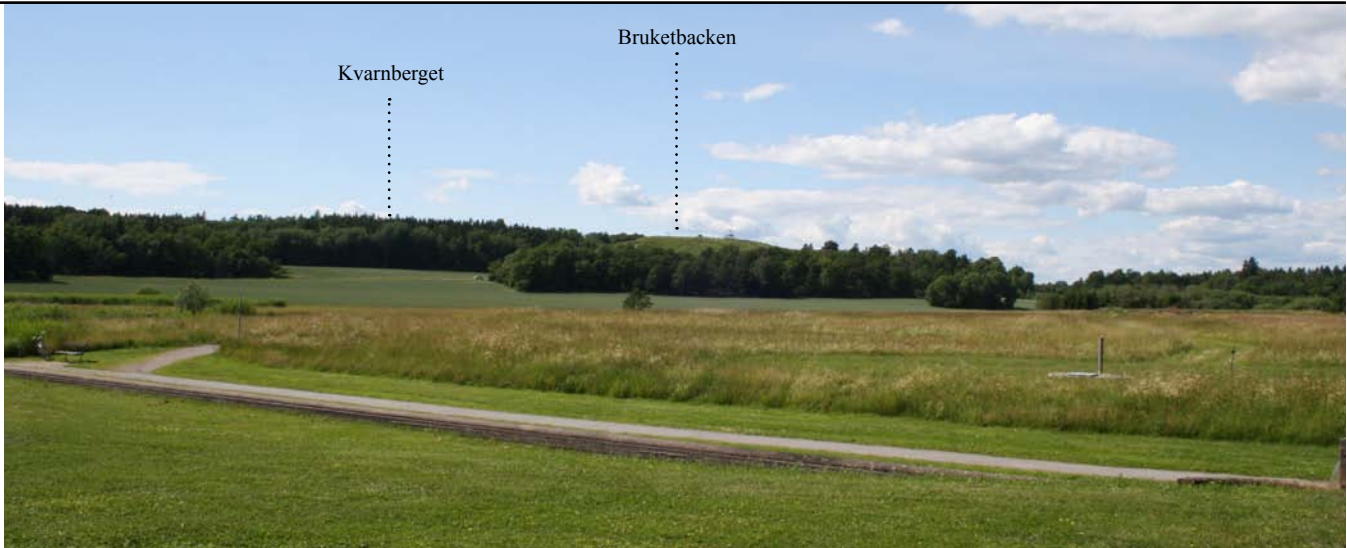
GEOLOGISKA GRUNDKARTAN

	Morän, sandig
	Hällmark
	Morän
	Postglacial lera

Bruketbacken.

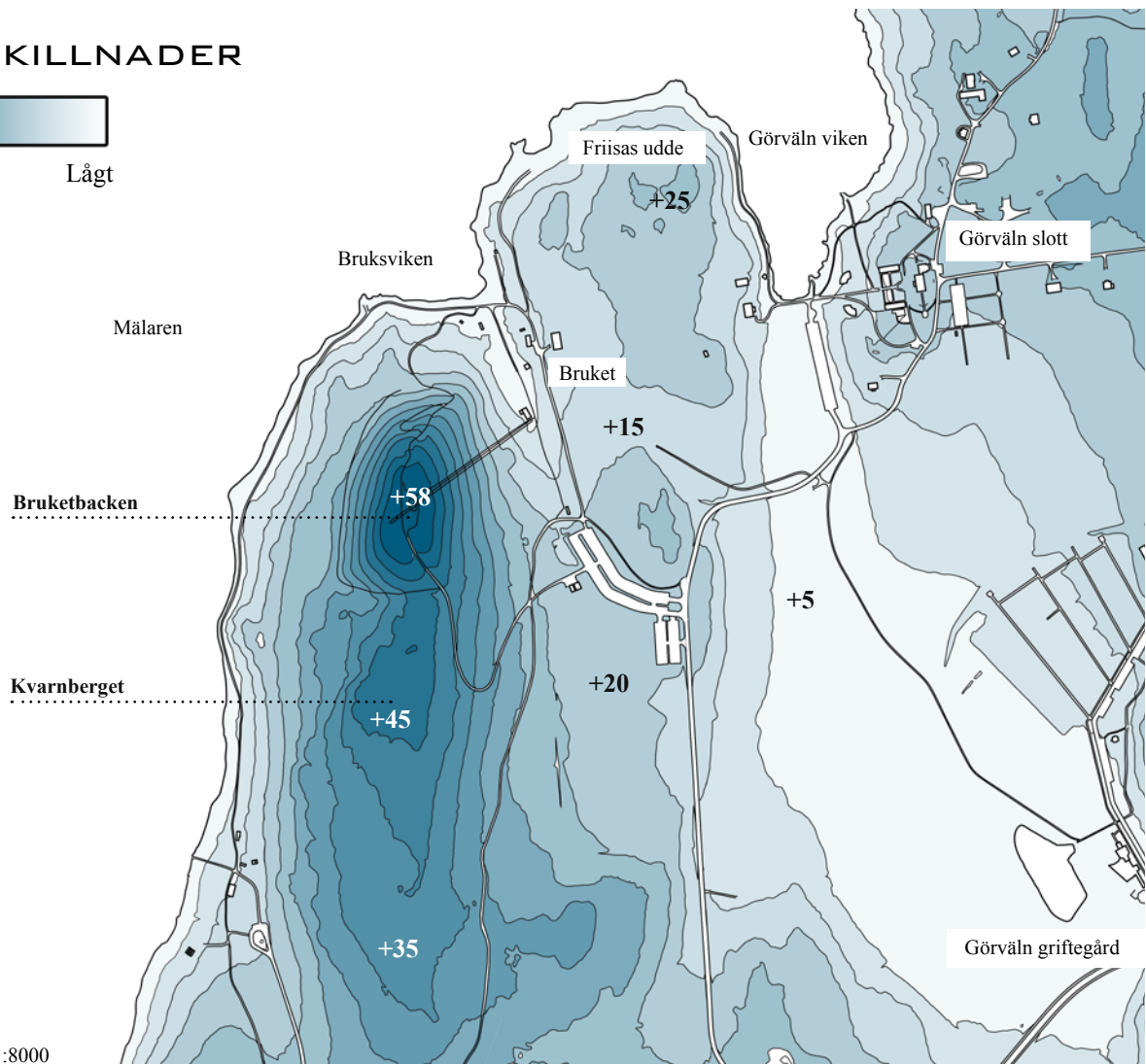

Utsikt från Görvåln Griftegård mot Bruketbacken.

HÖJDSKILLNADER

Skala 1:8000

NATUR

Bruket präglas av Mälardalens sprickdalslandskap. Vegetationen skiftar från barr- och blandskog till lövskog och öppna åkerfält. Kartan visar områdets olika vegetationstyper samt dess naturvärden.

Området har flera värdebärande strukturer som ger höga naturvärden till platsen. Ädellövspartierna ger mycket höga (MH) värden då de har den viktigaste värdebärande parametern gamla träd. Många av de äldre solitärträden trängs idag med snabbväxande ungträd. Detta påverkar dem negativt då de får en liten yta att utvecklas fritt på (Lagerlöf, 2009).

De öppna markerna bedöms beroende på storlek, positiv störning, kanteffekter och förekomst av värdebärande vegetation. Områdets öppna marker är beroende av hävd då de annars skulle bli igenväxta av mer aggressiva arter. Naturliga gräsmarker saknas. Detta gör att hävden ger området höga värden (H).

Hällmarken och lövskogen längs med strandpromenaden har potential (P) att öka sitt värde om åtgärder utförs för detta ändamål. För att öka naturvärden på området kan äldre solitärträd gynnas och hävden av de öppna markerna utvecklas (Lagerlöf, 2009).

Tistlar och torrängsvegetation som blåklöver och rödklöver växer på skidbackens sluttning.

Barrskogen på Friisas udde.

Värdefull gammal ek som står i Bruketbacken.

Äng som är en del av den öppna marken. Hävd håller tillbaka aggressiva arter och ger plats för ängens flora, med exempelvis vallmo.

Strandpromenaden med ung lövskog och sly.

NATURVÄRDEN

MH Här finns många välutvecklade värdebärande strukturer och en artrikedom eller potential till artrikedom kopplad till dessa.

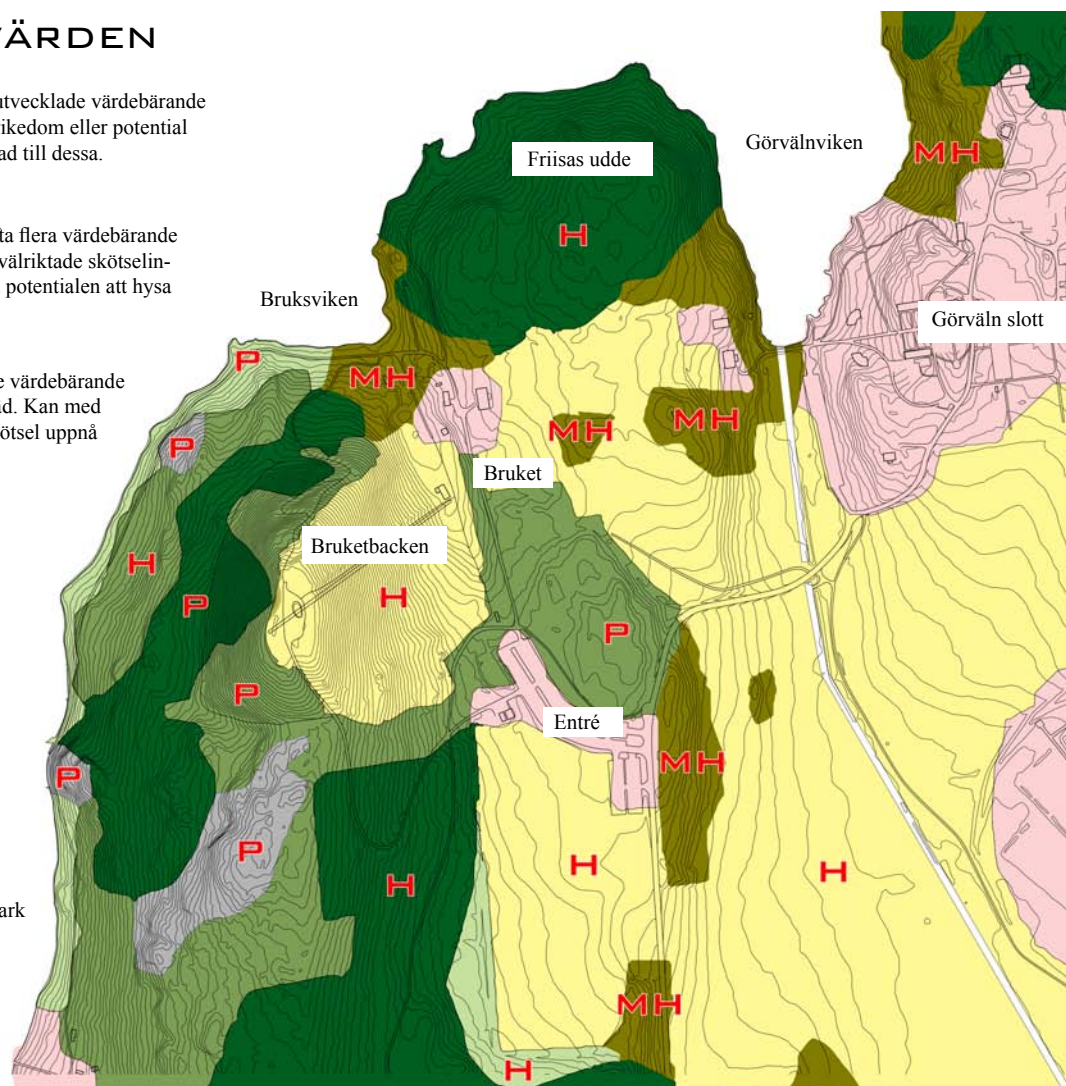
H Har äldre träd och ofta flera värdebärande strukturer. Med små välriktade skötselinsatser kan värdet och potentialen att hysa hotade arter ökas.

P Saknar den viktigaste värdebärande parametern gamla träd. Kan med tiden och med rätt skötsel uppnå högre värden.

- Barrskog
- Blandskog
- Lövskog
- Öppen mark
- Ädellövskog
- Hällmark
- Privat eller hårdgjord mark

Skala 1:8000 (A4)

RÖRELSE OCH SIKT

Bruket är välbesökt och det finns mycket att utforska på området. För att ta sig dit är det enklast med bil, men det går även att cykla, åka buss eller promenera. Området ligger i närheten av bostadsområdet Viksjö och det är ca 3 km till Jakobsberg centrum.

Entrén till området utgörs av en parkering med en informationsskylt om området. Härifrån leder en gångväg förbi Bruket och ner till vattnet. Strandpromenaden sträcker sig längs området och fortsätter upp mot Kallhäll.

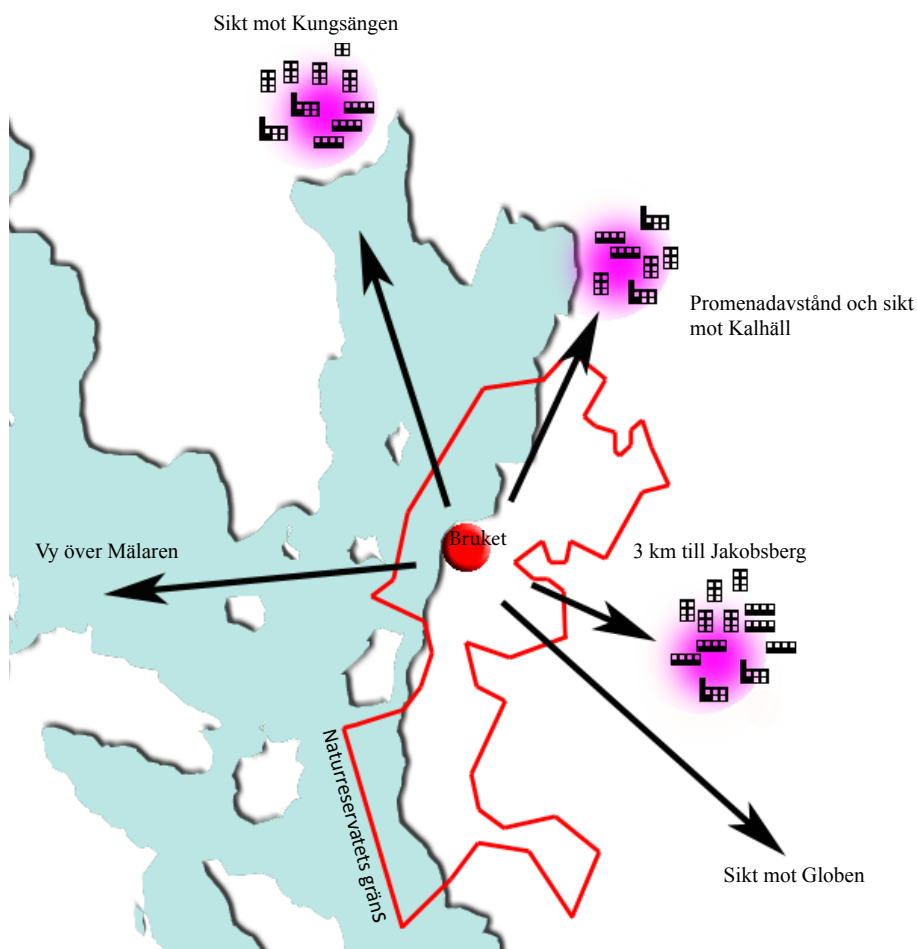

Entrén till området med parkering.

För längre vandringar går Upplandsleden genom området och för motion finns ett elljusspår som går söderut mot Görvälnbadet.

På toppen av backen ges oändlig utsikt över landskapet. Siktlinjer finns mot Kungsängen, Kallhäll, Mälaren och mot Jakobsberg centrum. Vid klart väder syns även Globen i fjärran.

SIKTLINJER OCH AVSTÅND

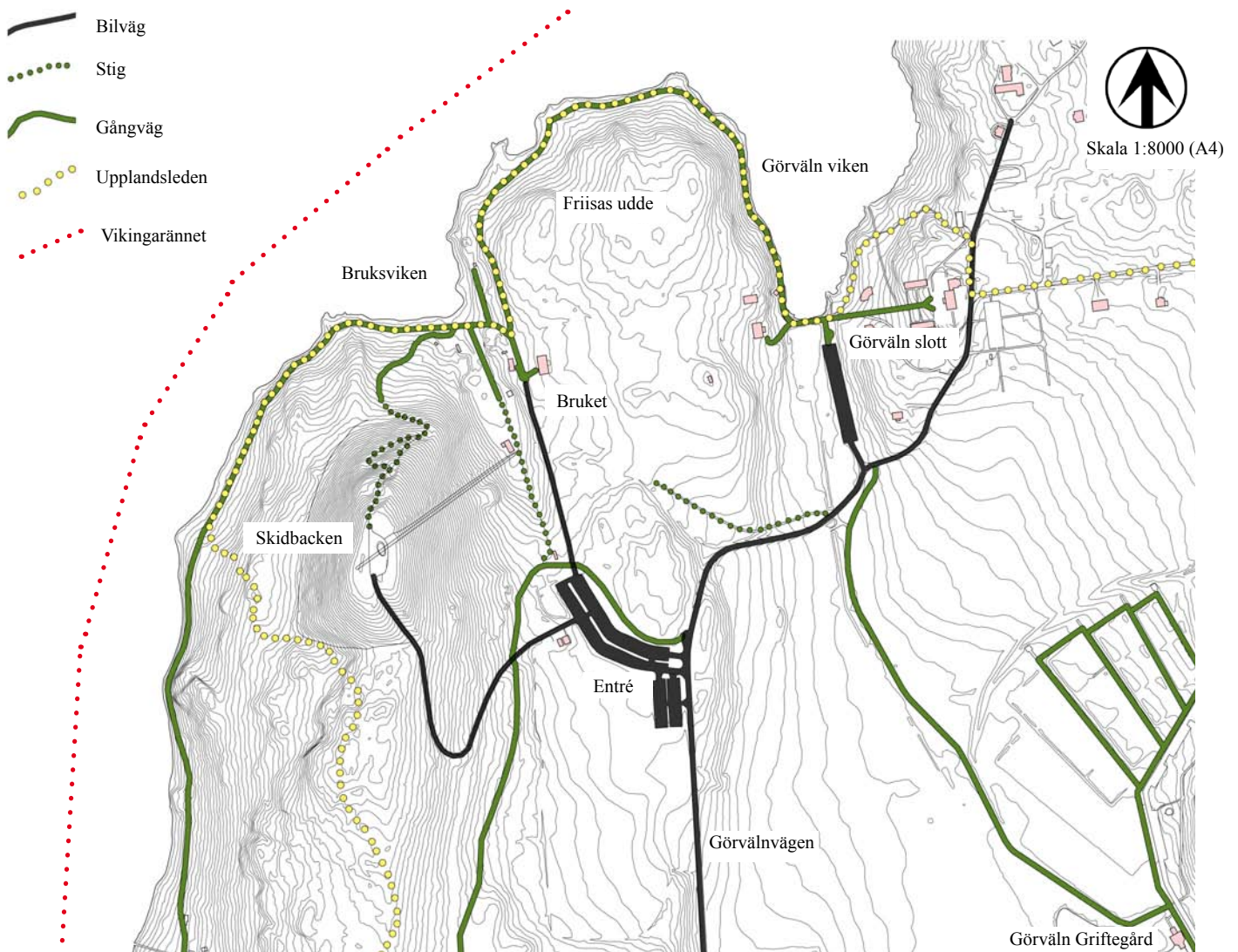

Brant stig nedför Bruketbackens norra sida med sikt mot Kalhäll och Kungsängen.

Vikingarännet går förbi platsen på Mälaren. (foto: Järfälla kommun)

RÖRELSE I OMRÅDET

SOCIALA VÄRDEN

Det finns flera olika aktiviteter att roa sig med på området. Under vinterhalvåret används backen av Järfälla alpina klubb och allmänheten. Det finns även möjlighet till skridskoåkning när isen tillåter. Vikingarännen, som är en stor tävling inom längdskridskoåkning, följer en gammal vikingaled som går längs Mälarens isar mellan Uppsala och Stockholm där Bruket ingår.

Under sommaren används backen för cyklingsporten freeride. Det finns en eldplats på toppen av backen och flera utmed strandpromenaden. Vid Bruket finns även ett Café som inrymmer kolloverksamhet.

Görväln slott bidrar till aktiviteten i området med sin konferensanläggning, hotell, restaurang och kanotuthyrning. Vid slottet finns även bryggor med badmöjlighet. En brygga och strand finns vid Bruket, som med sitt skyddande läge ger ett alternativ till det större Görvälnsbadet en bit längre söderut.

Bruket har café och kolloverksamhet under sommaren.

Bruketbackens lift är öppen hela skidsäsongen. Den är även öppen under begränsad tid under sommaren.

Badplatsen vid Bruket.

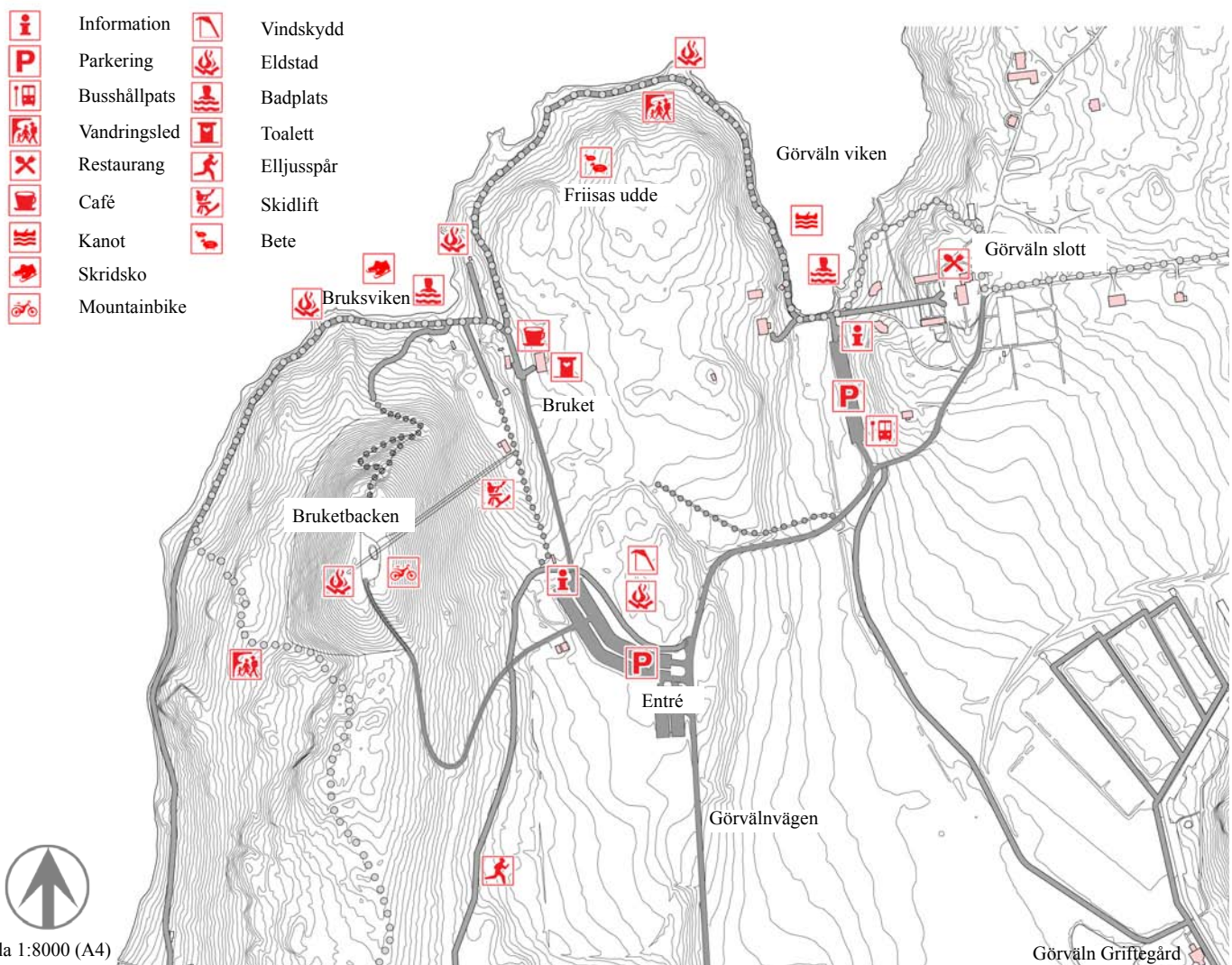
Vid Görväln slott finns kanotuthyrning och en informell badplats.

Freeride i Bruketbacken. (foto: Rasmus Söderlund)

ANVÄNDNING AV OMRÅDET

DEL II

Sikt mot Bruketbacken från vägen vid Grifttegården.

ANALYS

UPPLEVELSEN AV LANDSKAPET

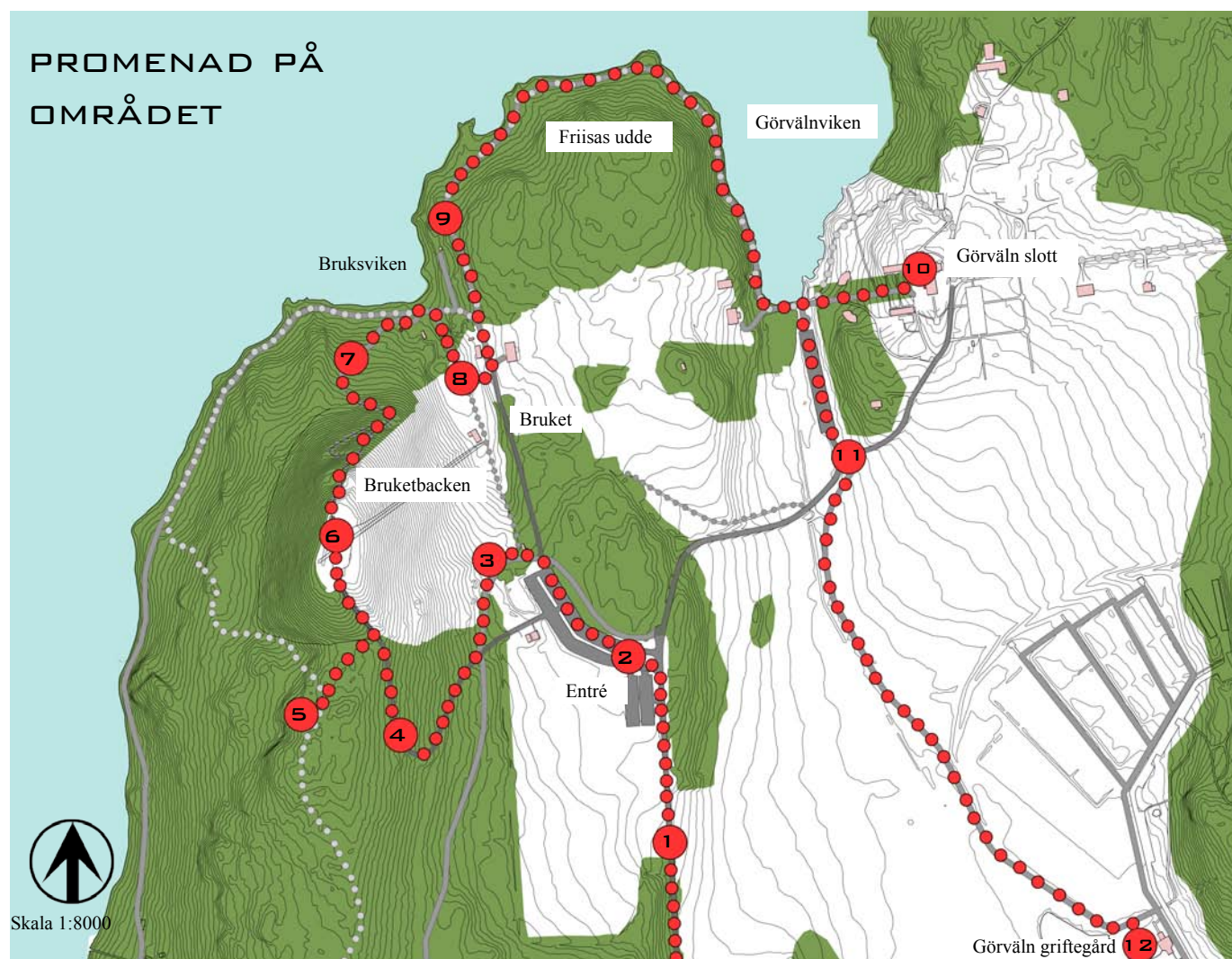
I detta avsnitt redovisas analysarbetet. Bruket har flera möjligheter att utvecklas. För att hitta möjligheterna har en landskapsanalys utförts på området. Analysen syftar till att lyfta fram platsens kvalitéer. Dessa kan med fördel förstärkas i gestaltningen och ge nya värden till området. Brukets problem utreds även i denna analys. De visar på områdets brister och vad som bör tas bort, ändras eller ersättas.

Analysen består av två delar. Först visas resultatet från de valda metoderna, sekvensanalys samt en landskapskaraktärsanalys. Efter detta sammanfattas analyserna i en problemformulering över området där förslag på åtgärder redovisas.

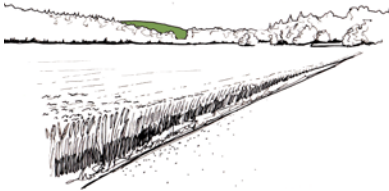
SEKVENSANALYS

Upplevelsen av landskapet bidrar till det intryck man får av platsen. Rörelsen, siktlinjer och fokuspunkter påverkar hur vi som människor uppfattar en plats (se metodbeskrivningen). Brukets landskap skiftar mellan slutna skogar och öppna marker.

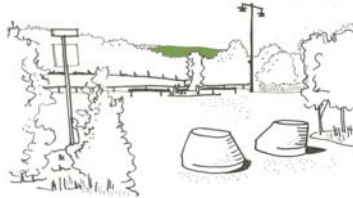
Läget i Mälardalens sprickdalslandskap är en kvalité som skiftar i styrka på området. Denna kvalité bör tas tillvara och förstärkas. Toppen av backen ger milsvid utsikt som inte utnyttjas till fullo och dalgångens sänka missgynnas av avbrutna siktlinjer. En promenadslinga har analyserats och visar på platsernas brister och kvalitéer.

1. Entrén till området är anonym och platsen blir otydlig. Det öppna fältet ger platsen kvalitet, men en siktlinje som leder blicken vidare mot vattnet saknas. En tydligare markering av entrén och siktlinje mot vattnet skulle underlätta orienterbarheten på platsen.

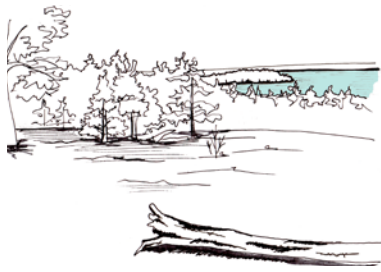
2. Parkeringen till området är eftersatt. Slyuppslag gör att entrérummet känns fragmenterat. En utvecklad entréplats med tydligare avgränsningar och information skulle ge ett positivt välkomnande för besökaren.

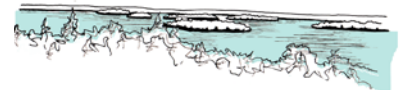
3. Dalgången vid foten av Bruketbacken. Sänkan är en kvalitet som bör förstärkas. Blicken dras mot Mälaren som skymtar bakom strandkantens igenvuxna vegetation. Att förstärka dalgången och öppna upp mot vattnet skulle förtydliga bilden av sprickdalslandskapet.

4. Endast en väg leder upp till toppen. Vägrymmet är långsmalt och skogen växer tät på båda sidor av vägen. Anläggning av en alternativ väg ökar tillgängligheten på området.

5. Upplandsleden med platser för att beskåda landskapet. Denna plats är en kvalitet där utsikten bildar en vidsträckt vy. Upplandsleden bör bli mer tydlig med information om flora och fauna samt erbjuda platser för vila.

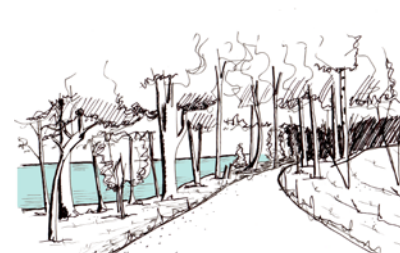
6. Bruketbackens topp erbjuder en vidsträckt utsikt över mälarslandskapet. Platsen är en kvalitet med sin utsikt men bör få en annordnad utsiktsplats. Sly på backens västra sida (förgrunden) döljer delvis utsikten över Mälaren och bör åtgärdas.

7. Den branta och förfallna rodelbanan kan misstas för en stig. Den slingriga banan lockar besökaren framåt och björkarna bildar ett inramande lövverk. Banan bör tas bort eller få en alternativ lösning.

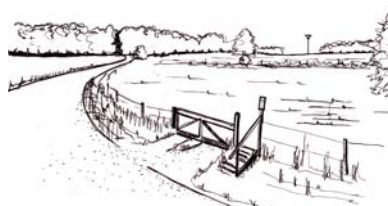
8. Dalgången är en kvalitet med dess riktning mot vattnet. Stora ädelträd ramar in vyn och ger karaktär till platsen. Siktlinjen bör förstärkas för en ökad kontakt till Mälaren.

9. Strandpromenaden har ständig kontakt med Mälaren. Dessvärre tar vegetationen över på vissa delar och skapar slutna rum. Sly och annan skymmande vegetation mot vattnet bör tas bort för en öppnare strandpromenad.

10. Vy från ena flygeln av Görvåls slott där backen syns mellan trädtopparna. Den planerade beskärningen av lindarna kommer ge bättre sikt mot backen. Detta bör utnyttjas för att öka kontakten mellan områdena.

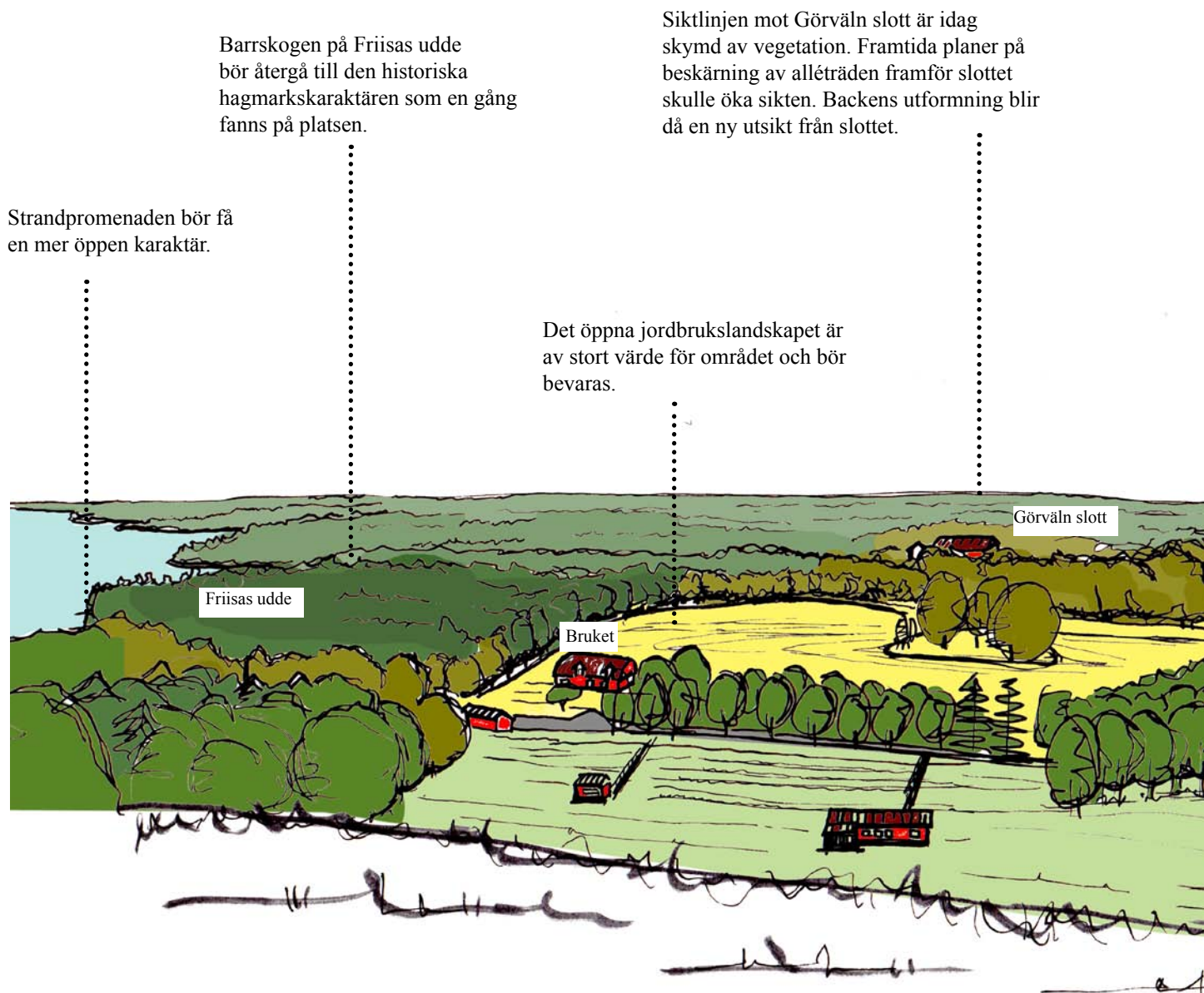
11. Höjden på åkern bryter den visuella kontakten mellan backen och Görvåls gård och få vägar begränsar cirkulationen i området. Alternativa vägar kan öka orienterbarheten.

12. Sikt mot backen från griftegården. Skidbacken är en fokuspunkt i landskapet. Detta kan utnyttjas för att locka besökare till platsen.

LANDSKAPSKARAKTÄR

- PANORAMA FRÅN TOPPEN AV BRUKETBACKEN

Barrskogen på Friisas udde bör återgå till den historiska hagmarkskaraktären som en gång fanns på platsen.

Siktlinjen mot Görväln slott är idag skymd av vegetation. Framtida planer på beskärning av alléträden framför slottet skulle öka sikten. Backens utformning blir då en ny utsikt från slottet.

Strandpromenaden bör få en mer öppen karaktär.

Det öppna jordbrukslandskapet är av stort värde för området och bör bevaras.

RÖRELSE

I dagsläget är området svårorienterbart och det finns få valmöjligheter för rörelse på området. En förbättrad entré samt fler alternativa vägar och stigar skulle stärka cirkulationen och orienterbarheten i landskapet. En förbättrad kontakt mellan Bruket och Görväln slott skulle ge ett bättre helhetsintryck och platserna skulle gynna varandra.

MÄLARNÄRA

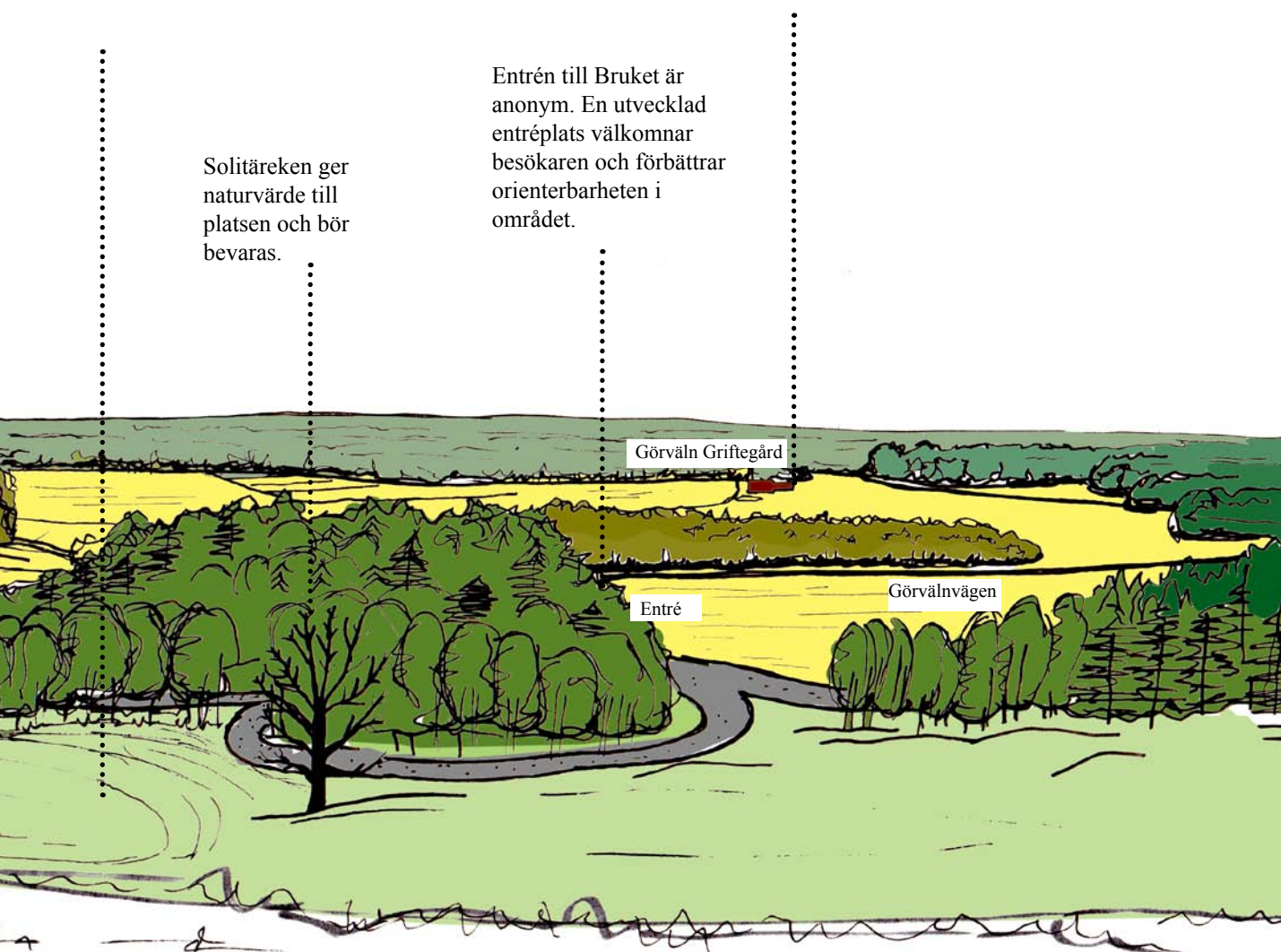
Visionen om ett mälarnära Järfälla kan stärkas genom att öppna upp landskapet med siktlinjer mot vattnet. Strandpromenaden är idag en välbesökt vandringsled. En ökad kontakt med vattnet samt att förstärka upplevelsen av sprickdalslandskapet skulle öka kvalitéerna i landskapet.

Dalgången som sträcker sig längs med backen är av värde för landskapsbilden.

Skidbacken syns på håll från Griftegården och vägen från Jakobsberg centrum. Utsikten bör utnyttjas i utvecklingen av skidbacken som landmärke.

Solitäreken ger naturvärde till platsen och bör bevaras.

Entrén till Bruket är anonym. En utvecklad entréplats välkomnar besökaren och förbättrar orienterbarheten i området.

HAGMARKSKARAKTÄR

Stora delar av landskapet är igenvuxet med ung barrskog. Genom att återgå till historisk markanvändning med bete på utmarken och insamling av vinterfoder från inägan, skapas en öppen hagmarkskaraktär som förstärker bilden av sprickdalslandskapet. Naturlivet gynnas och näringen på området utnyttjas. Kommunens åtgärder med bete bör utvecklas än mer för att täcka hela området och inte endast Friisas udde.

SKIDBACKEN

Idag används Bruket flitigt för aktiviteter under både vinter- och sommartid. Skidbacken kan utvecklas för att klara fler nedfarter med alternativa lutningar till den branta nedfart som finns idag. Detta skulle bättre tillgodose behoven från Järfälla alpina klubb och allmänheten. Skidbacken är en gammal mass-deponi utan historiska värden och kan utnyttjas för att skapa ett formstarkt landmärke för området.

PROBLEMFORMULERING & ÅTGÄRDSOMRÅDEN

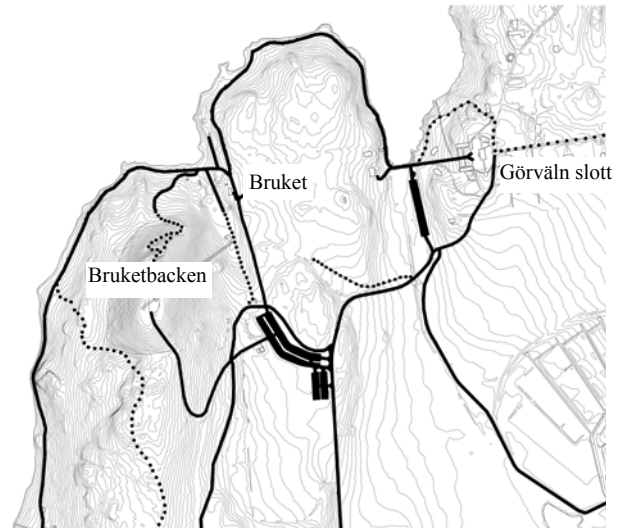
Denna del är en sammanfattande problemformulering för Bruket som grundas på de utförda analyserna av landskapet. Problemen med området är att möjligheterna för rekreation inte utnyttjas till fullo, det är svårt att orientera sig i landskapet och att platsen inte är tillräckligt känd utanför Järfälla. Nedan är en tabell som visar problem, målsättning och lösningar till hur området kan utvecklas.

PROBLEM	MÅLSÄTTNING	ÅTGÄRD
Begränsade rekreativsmöjligheter	<i>Utnyttja och utveckla förutsättningarna på plats för att skapa mer möjligheter till rekreation</i>	Tillgängliggör mer yta av skidbacken Utveckla gångsystemet Skapa platser för utsikt och vila
Svårorienterbart med få alternativa vägar	<i>Förbättra tillgängligheten och kontakten mellan områdets olika delar</i>	Skapa alternativa vägar Öppna upp för siktlinjer mot vattnet och skidbacken Stärka kopplingen mellan Görväln slott och Bruket Utveckla entrén till området
Området är anonymt	<i>Annonsera platsen på håll</i>	Utveckla och förstärk skidbackens form för att skapa ett landmärke för området Återskapa den historiska hagmarkskaraktären för att stärka bilden av det kulturhistoriska landskapet och mälardalens sprickdalslandskap

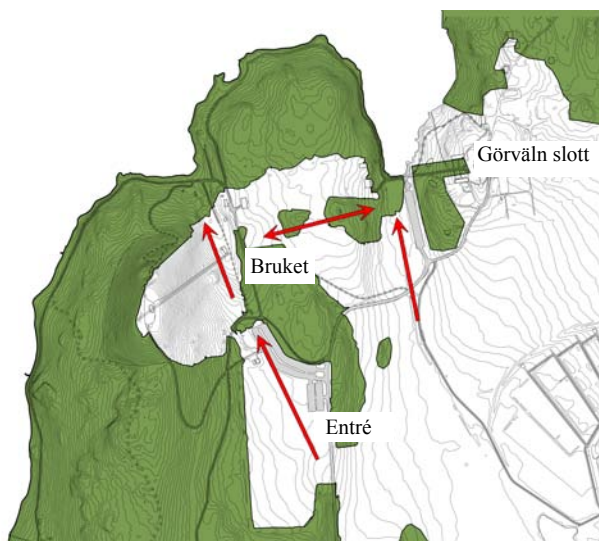

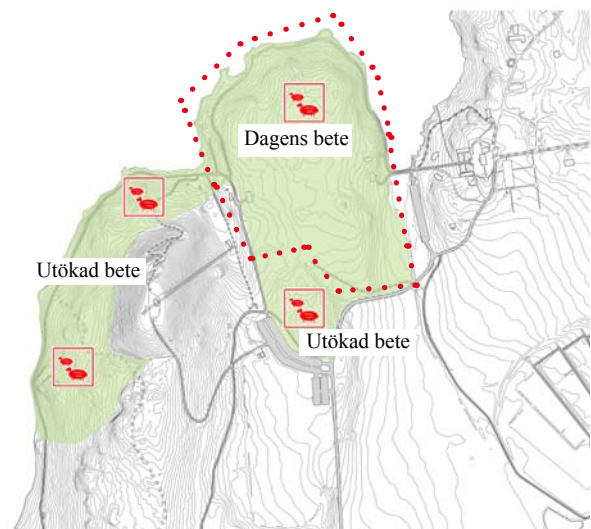
Utveckla skidbackens begränsade användningsområde (rödmarkerad).

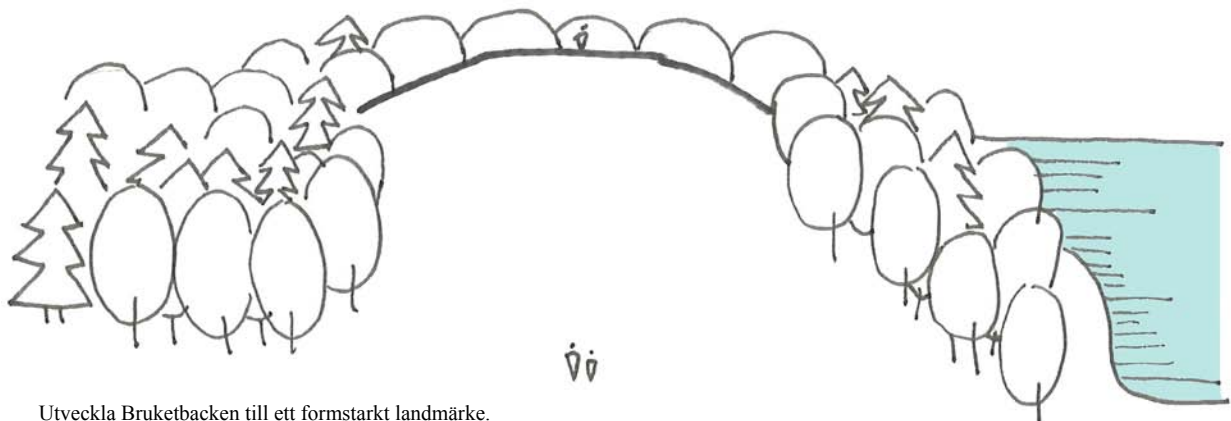
Utveckla vägsystemet med fler alternativa vägar, framförallt mellan Bruket och Görväln slott.

Förstärka avbrutna siktlinjer på området. Från entrén och dalgångarna mot vattnet och mellan Bruket och Görväln slott.

Återskapa det kulturhistoriska hagmarkslandskapet.

Utveckla Bruketbacken till ett formstarkt landmärke.

DEL III

Åkrarna vid Bruket vid skymning en vinterdag.

INSPIRATION

BILDEN AV LANDSKAPET

Detta avsnitt kommer att behandla de litterära källor som är förebild och inspiration till mitt förslag. Rubrikerna är fokuserade ämnen som tolkar begreppet landskap och hur det upplevs av människan. Litteraturundersökningen sammanfattas i fem rubriker: *Landskap – en tolkningsfråga*, *Naturen i landskapet*, *Att utnyttja landskapets förutsättningar*, *Det sublima – en känslouttryck i landskapet* och *Landart – att se landskapet med nya ögon*.

LANDSKAP - EN TOLKNINGSFRÅGA

Begreppet *landskap* myntades under 1600-talet. Nu skildrades naturen och landskapet som tavlors huvudmotiv, till skillnad från tidigare historiska målningar då de endast figurerade som en vacker kuliss i bakgrunden. Det var konstnären som tolkade och avbildade landskapet han såg eller föreställde sig. Begreppet grundar sig alltså på en föreställning av landskapet som framställdes av den som höll i penseln (Lundström, 1990).

Den engelska professorn och författaren Malcolm Andrews (1999) styrker denna förklaring om landskapet som en föreställning av naturen och tar det ett steg vidare:

"A landscape, cultivated or wild, is already artifice before it has become the subject of a work of art. Even when we simply look we are already shaping and interpreting."

(Malcolm, 1999, s 1)

Andrews påstår att alla skapar föreställningar och scener vid första anblicken av ett landskap, redan innan alla fakta är dokumenterade. För att ge ett exempel på definitionen av landskap gör den engelske professorn W.J.T Mitchell (1994) följande yrkanden kring begreppet:

"Landscape is not a genre of art but a medium. Landscape is a medium of exchange between the human and the natural, the self and the other. As such, it is like money: good for nothing in itself, but expressive of a potentially limitless reserve of value."

Landscape is a natural scene mediated by culture. It is both a represented and presented space, both a signifier and a signified, both a frame and what a frame contains, both a real place and its simulacrum, both a package and the commodity inside the package."

(Malcolm 1999, s. 15)

Detta citat förklarar begreppet landskap som ett dynamiskt medium som existerar både med eller utan människans påverkan på flera olika plan. Enligt Mitchell är det kultur som förmedlar hur landskapet upplevs, både i fysisk närvaro och i ens medvetande.

Begreppet landskap är en tolkningsfråga beroende på vem som upplever eller föreställer sig det. Det är som Mitchell beskriver *'a medium of exchange between the human and the natural, the self and the other.'* (Malcolm 1999, s. 15)

Tankar kring vad ett landskap är har gett inspiration till hur jag valt att tolka och utveckla landskapet Bruket i mitt förslag. Genom att se och tolka landskapets förutsättningar kan de i förslaget utvecklas till att tydligare visa platsens historia och möjligheter till rekreation.

Th: En av de första målningarna med landskapet som huvudmotiv. (Altdorfer 1516 se Malcolm 1994, s 42)

DET SUBLIMA - EN KÄNSLOYTTTRING I LANDSKAPET

Bilden av landskapet kom att betyda mycket för Romantikens bildkonst under 1800-talet. Det intressanta med denna tidsepok är dess fokus på känslan som den viktigaste faktorn i vår existens till skillnad från tidigare rationella ideologier under Upplysningen. Under Upplysningen framställdes landskapet korrekt ur ett vetenskapligt perspektiv medan det i Romantiken kom att framställas genom det sköna och estetiskt vackra (Lundström, 1990).

Romantiken fokuserade på idéer kring det känslomässiga. Det var under denna epok som skildringen av det sublima hade sin höjdpunkt. Naturen blev en metafor till att förklara det estetiskt vackra och sköna. Det sublima blev en sidogren i denna beskrivning. Istället för att endast fokusera på föreställningar kring det estetiskt vackra som behagligt och stillsamt var det sublima tanken att skräckförtjusning och överväldigande upplevelser även bidrog till föreställningen om det estetiskt vackra i landskapet (Lundström, 1990).

Det sublima delas upp i två grenar: det matematiska och det dynamiska. Det matematiskt sublima är upplevelser som utmanar vår förmåga att räkna ut storheter. Filosofen Kant (1774) tar exemplet att genom tankegång se framför oss universums storhet. Detta blir vid en viss gräns en omöjlighet. Det är denna insikt om människans gränser som ger upplevelse av det matematiskt sublima (Kirwan, 2006).

Det dynamiskt sublima är att möta en oövervinnlig kraft mot vilken man kan ge meningslöst motstånd. Det är att i tanken mäta sig mot kraften, men att betrakta den på ett säkert avstånd. Det kan vara att stå på toppen av ett berg och blicka mot en ändlös avgrund eller att beskåda ett övermäktigt åskoväder. Dessa upplevelser ger tankar om naturen som oövervinnlig oss själva. Det är som Kant (1774, refererad i Kirwan, 2006, s 64) uttrycker sig: '*courage to measure ourselves against the apparent all-powerfulness of nature*'. Då denna mätning är rent hypotetisk ser Kant det även som att man stärker sin själ, '*elevate our soul above its usual level*' (Kant, 1774, refererad i Kirwan, 2006, s 65). Det sublima ger insikt om vår egna sinnliga begränsning (Kirwan, 2006).

Tankar om det sublima har bidragit till förslagets utveckling kring upplevelsen av landskapet. Genom att utnyttja känslan som platsen skapar kan förslaget få mer djup än att endast lösa funktionsbaserade problem. För att förstå hur Bruket upplevs och kan upplevas med mitt förslag behöver jag även få en förståelse för hur människor tolkar naturen i landskapet.

NATUREN I LANDSKAPET

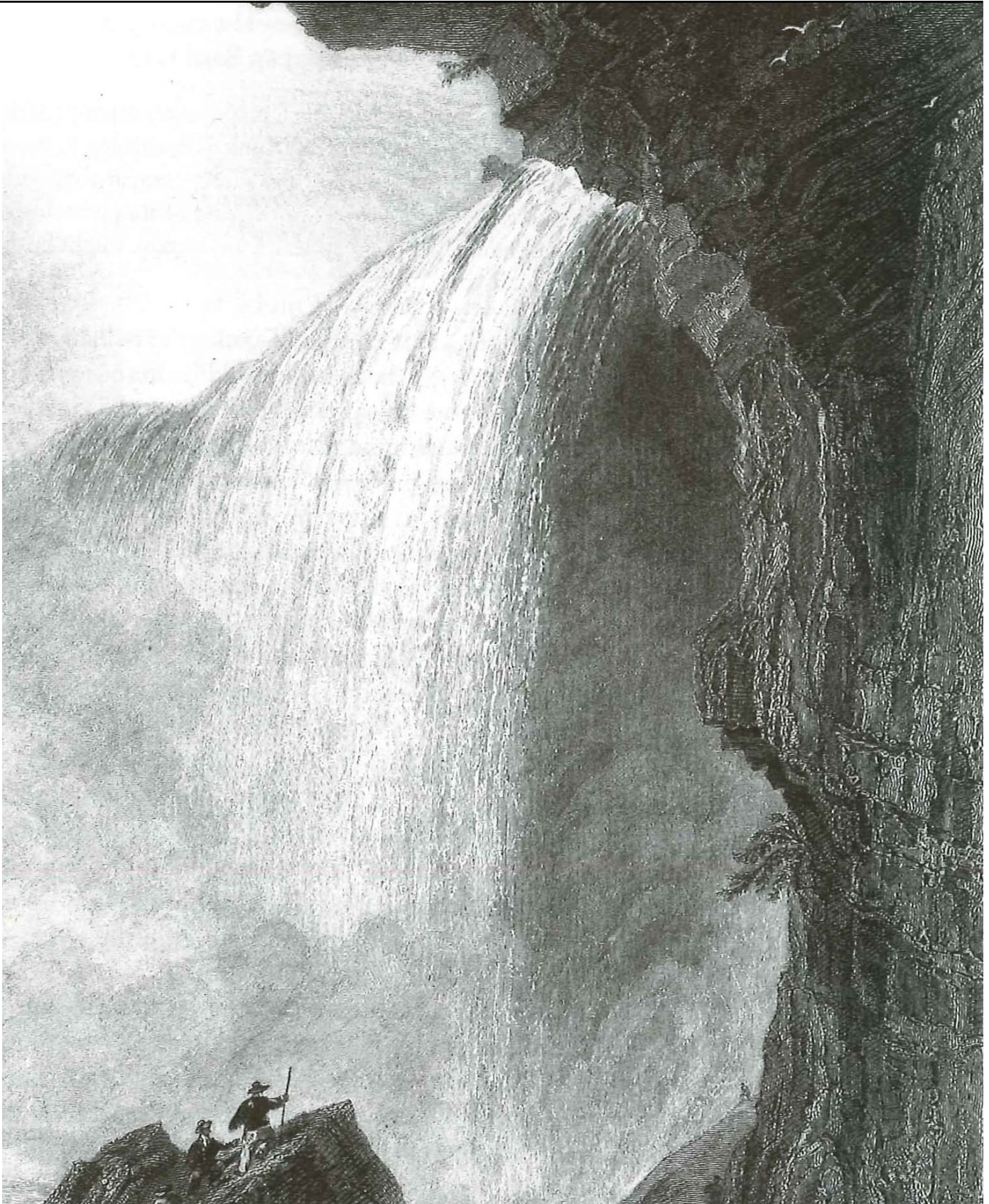
Begreppet *natur* är som *landskap* tolkningsbart. Synen på naturen sker med olika föreställningar, delvis beroende på vad betraktaren har för kunskap om det han beskådar (Eaton, 1998).

I en artikel utgiven av *The American Society for Aesthetics* skildrar och diskuterar Marcia Muelder Eaton (1998) tankar kring ämnet naturestetik. En diskussion förs kring huruvida synen på natur är en kognitiv förmåga eller en föreställning av naturen baserad på vår fantasi. Den kognitiva förmågan baserar Eaton på författaren Allen Carlsons (1979) tankar. Han anser att vi tolkar naturen beroende på på vilken kunskap vi har om det vi ser. Om vi inte vet vad det är vi betraktar kan vi inte heller föreställa oss vad det är. Carlson anser därför att betraktaren måste ha kunskap om naturen för att kunna tolka innehållet i det som betraktas. Som en parallell till detta påstår författaren Emily Brady (Brady, 1998 refererad i Eaton, 1998) att tolkandet av naturen sker i vår förmåga att föreställa oss scenarion, hitta metaforer och använda vår fantasi. Hon anser att fantasin är avgörande för att människan ska kunna föreställa sig exempelvis hur en skog sett ut innan en skogsbrand (Eaton, 1998).

Marcia Muelder Eaton förespråkar i sin artikel båda författarnas teorier. Hon menar att Bradys beskrivning med föreställningar av naturen utifrån fantasin behövs för att kunna skapa och utveckla en hållbar miljö. Men även att Carlsons teori om kunskap ger betraktaren insikt om vilka verktyg som skapar, bevarar och utvecklar naturen i önskad riktning (Eaton, 1998).

Muelder påminner om att människan även tillhör *naturen* och att vi har stor påverkan i hur den upplevs, från brukade marker till stadens höghus (Eaton, 1998).

Målning som illustrerar upplevelsen av det sublima, med ett övermäktigt vattenfall. (Bartlett 1837 se Malcolm s 139)

I detta arbete har jag även funderat på hur begreppet *natur* tolkas i ordet *naturreservat*. Då Bruket ingår i Görväln naturreservat. De vanligaste skälen till bildandet av ett reservat är enligt naturvårdsverket att *bevara den biologiska mångfalden och att vårda och bevara värdefulla naturmiljöer* (Naturvårdsverket, 2011). Att bevara miljöer kan tolkas som att naturen ska förbli ostörd och skyddad. Idag finns inte mycket av den ostörda naturen. Den kulturhistoriska markanvändningen präglar en stor del av det svenska landskapet och den mesta marken har varit eller är påverkad av människan på ett eller annat sätt. Det kulturpåverkade naturlandskapet finns överallt omkring oss, från tydliga exempel som den vanliga villaträdgården till mer dolda exempel som en igenväxt hagmark. Beroende på vilken slags störning som utförs bildas nya förutsättningar för naturens mångfald. En ängsmark kräver en yttre störning genom hävd för att inte bli igenväxt. Medan hagmark kräver bete för att behålla sin öppna landskapskaraktär och sin flora. Denna positiva störning ger ofta högre biologisk mångfald än ostörd natur som fått sköta sig själv. En positiv störning ger ofta högre biologisk mångfald än ostörd natur som får sköta sig själv. Den ostörda naturen kan då bli igenväxt av aggressiva snabbetablerade arter (Hedin och Johansson, 1991).

Förslaget för Bruket har influerats av tankar kring hur kunskap och fantasi påverkar intrycket av naturen vi ser framför oss. Jag instämmer med Eaton att både kunskap och fantasi är viktiga egenskaper för att tolka ett landskap och dess natur. Tanken att kunskap ökar förståelsen för ett landskap har gett inspiration till hur landskapet som pedagogiskt verktyg kan utvecklas. Tankar kring fantasi och natur har påverkat min gestaltning till att bli mer lekfull och utforskande.

Genom att se naturen både med en kunskapsgrund och med fantasi kan nya värden skapas. Jag tror även att de befintliga kvalitéterna som finns på platsen kan utvecklas till att skapa nya värden till platsen. En förebild till detta är hur Stockholms parklandskap utvecklades i mitten av 1900-talet.

ATT UTNYTTJA LANDSKAPETS FÖRUTSÄTTNINGAR

Under tidigare delen av 1900-talet kom nya röster att påverka Stockholms parknät och dess status i stenstaden. Dåvarande stadsträdgårdsmästare Holger

Blom, tillsammans med bland annat arkitekten Erik Glemme förde fram sina åsikter i ett nytt parkprogram för Stockholm år 1946. Blom var arkitekt och stadsträdgårdsmästare i Stockholm under åren 1938-1971.

Parkprogrammet gav staden ett nytt parknät med sin landskapssyn som senare kom att kallas *Stockholmsstilen*. Det är en landskapsgestaltning som integrerar natur- och kulturlandskapet tillsammans med nödvändiga parkfunktioner. Inhemskt växtmaterial prioriterades och det regionala landskapet framhövdes. Programmet lyfte fram och utnyttjade Stockholms sprickdalslandskap med dess höjder och dalar i gestaltningen av det nya parknätet. Det förespråkades även en större kontakt med Mälaren genom siktlinjer mot vattnet. Detta framhövde de offentliga parkrummen på landskapets villkor och gav nya värden till stenstaden (Blom, 1948).

Ett av hans mest uppskattade projekt är parkstråket Norrmälarstrand-Rålambshov-Fredhällsparken, som sträcker sig genom Kungsholmens dalgång och fortsätter längs med vattnet. Här ges sikt mot vattnet med skyddande vegetation längs sluttningarna. Parkstråket förstärker upplevelsen av det böljande landskapet.

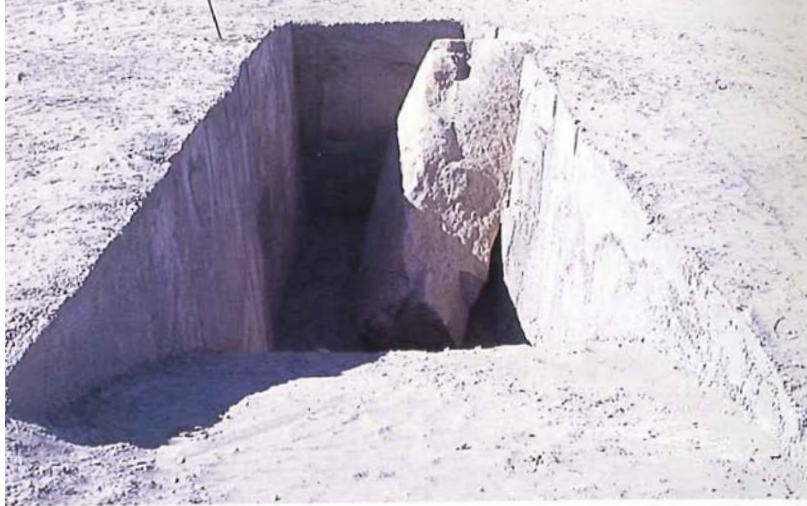
Stockholmsstilen har inspirerat till hur förslaget kan förstärka kvalitéer i det befintliga landskapet. Parkprogrammet för Stockholm 1946 ger exempel på hur idéer blivit verklighet. Förutom att titta på exempel som ser landskapets förutsättningar som en kvalitét har jag undersökt tankar som undersöker nya vägar och uttryck. Landart visar hur landskapet även kan vara en plattform för mer konstnärliga uttryck.

LANDART - ATT SE LANDSKAPET MED NYA ÖGON

Landart är en konströrelse som skapades under mitten av 1900-talet som en reaktion mot den enförmiga utställningsformen som de avskalade gallerierna utgjorde. En grupp konstnärer bröt sig loss från det begränsade systemet och vände sig istället till det oändliga landskapet för sina konstverk.

Det som började som en avantgardisk rörelse med konstinstallationer i ödemarken har sedan dess utvecklats till att bli ett samlingsbegrepp för all tänkbar konst i naturen och landskapet (Beardsley, 2006).

Installation med massiva granitblock i Nevada ökn.
(M. Heizer 1969 se Malcolm 1999, s 211)

Om landskapsarkitektur kan ses som att lösa problem på en specifik plats, syftar de som ägnar sig åt landart ofta till andra aspekter än de rent funktionsbaserade. Dessa kan handla om känslöyttringar, ögonblick eller vara av politisk karaktär. Samtidigt är detta ingen statisk. De två professionerna är kreativa verksamheter med platsen som gemensam nämnare (Beardsley, 2006). Konst och arkitektur korsar ofta varandras vägar. Ett exempel på detta är konstnären Mikael Hansens betraktelse som ser landart som en del i det processorienterade skapandet där även landskapsarkitektur ingår (Sutton, 2003).

"Nature art, environmental art, land art, site-specifics or whatever concept one wants to use to label the works that are created for a particular landscape space is by definition process-oriented. The incentive for an artistic manipulation of the landscape lies in the realization that, with the tools available to us, we have always had a need to form the landscape in our own comfortable image. Compared with the wilderness, the landscape that bears the marks of human activity is perceived as safe landscape. As with so many other things in this life, it is a matter of getting a grip of chaos."

The artistic issue is the same as with all other art, but by virtue of the physical conditions it has most affinities with installation art: a given space is adapted such that new interpretations – of the space or of the materials used – become possible."

(Sutton, 2003 s 7.)

I detta citat blir gränsen mellan professionerna utsuddad. Hansen ser gestaltningsprocessen som en gemensam nämnare för allt kreativt skapande i landskapet. Det finns många exempel på landskapsarkitekter som jobbar i gränslandet mellan konst och arkitektur. Synen på vad som är vad varierar beroende på person. Den tyske landskapsarkitekten och professorn Peter Latz beskriver sin syn på följande vis:

"...I think that it's our duty to experiment with nature and landscape, if only in our mind's eye. The result of putting these experiments into actual practice can be a wealth of discoveries and, in consequence, established values are suddenly displaced./.../ We have always believed there's nothing left to discover in the world/.../yet there are fascinating and accessible areas to be discovered right in the middle of our cities. We just have to look a little more closely."

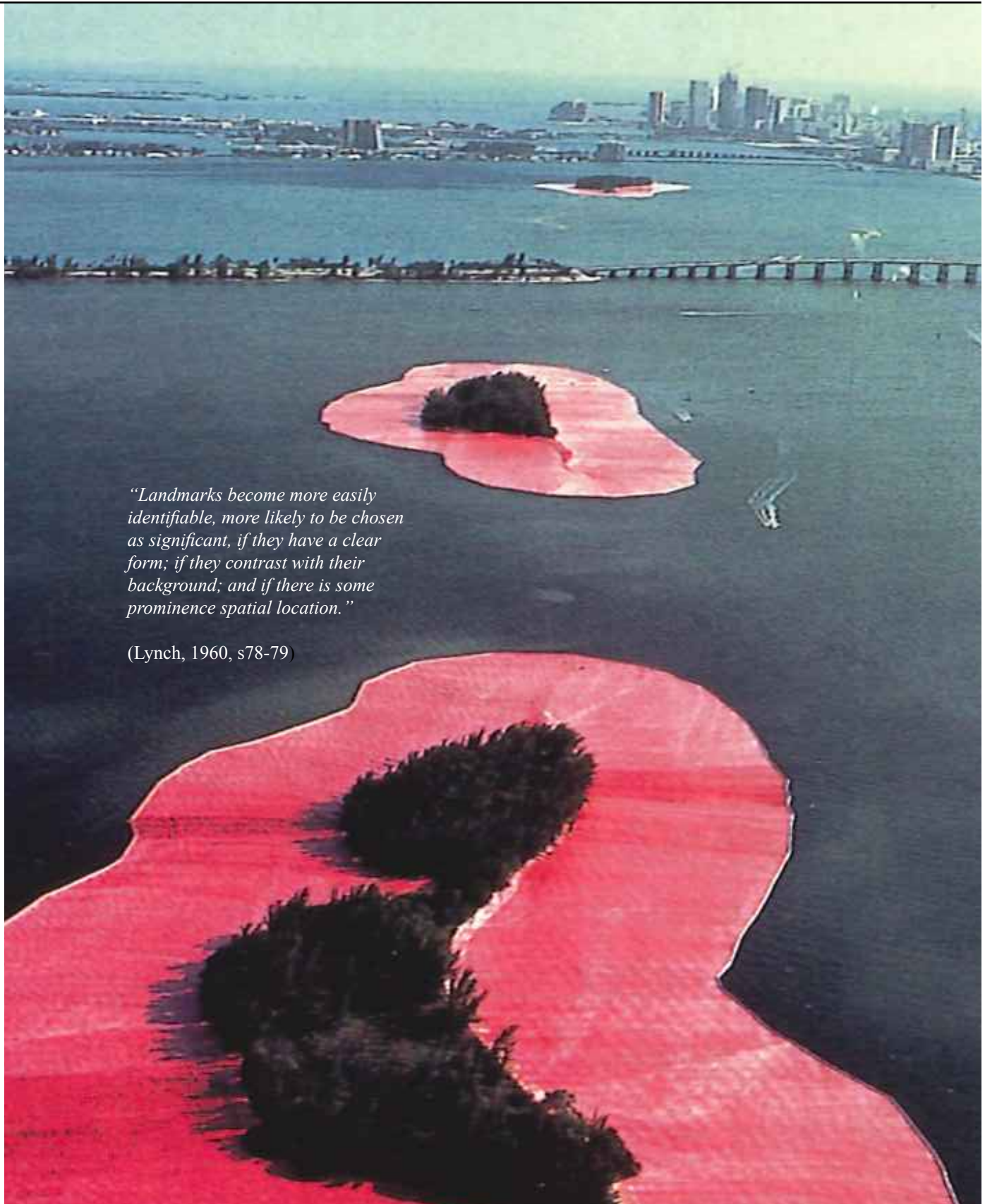
(Weilacher, 1996, s 130)

Latz beskriver upplevelsevärden som kan upptäckas genom att experimentera med landskapet. Nya uttryck kan ge nya värden och därmed nya upplevelser. Ett annat exempel är den Schweiziske landskapsarkitekten Dieter Kienast (1996, se Weilacher, 1996) som berättar om vad gestaltningen har för ändamål. Han menar att form och uttryck kan anpassas till att uppnå ett specifikt ändamål.

"What matter much more is to keep looking at what one is doing in terms of its quality and validity, to develop mental alertness and to find new answers to Adomo's old question: How can a specific purpose be translated into space, using what forms and what material? Seen in this way architectural imagination would be the ability to articulate space through its purposes, to let them become space, to build forms to fulfill purposes."

(Weilacher, 1996, s154)

Landart har inspirerat till att våga utforska och skapa nya möjligheter på en plats. Genom att se gestaltning av ett landskap ur en annan synvinkel än endast problemlösande kan nya upplevelser ta form. I detta projekt är utformningen av skidbacken som ett landmärke en del som kan ta hjälp av tankar kring landart.

"Landmarks become more easily identifiable, more likely to be chosen as significant, if they have a clear form; if they contrast with their background; and if there is some prominence spatial location."

(Lynch, 1960, s78-79)

DEL IIII

Utsikt från Friisas udde mot Mälaren, Kungsängen och Kalhäll.

VISION

KONCEPT

Denna del kommer att visa mitt koncept för gestaltningen. Konceptet är idén bakom förslaget. Det syftar till att förklara vilka tankar som ligger bakom förslaget. Förslaget delas i två tankegångar som smälter samman i en helhetslösning.

Mitt koncept är att förstärka det *kulturhistoriska landskapet* och det *konstgjorda landskapet* med Bruketbacken. Detta görs genom att återskapa det kulturhistoriska hagmarkslandskapet och att skapa ett formstarkt landmärke.

Hagmarken öppnar upp och tydliggör Mälardalens sprickdalslandskap samt gör det tillgängligt för besökaren. Siktlinjer mot vattnet förstärks vilket ökar kontakten med vattnet och framhäver Järfällas vision om ett *Mälarnära Järfälla*. Samtidigt kontrasterar Bruketbackens nya uttryck mot landskapet och skapar ett blickfång som annonserar platsen på håll.

Förutom mitt undersökande arbete med analyser och skissande på olika lösningar har förebilder gett tankar och idéer till förslagets utformning (se avsnitt *Inspiration*). De har bidragit med tankar kring hur landskap tolkas och upplevs av människan. Detta har påverkat vilken bild av Bruket jag vill lyfta fram med mitt förslag.

Utformningen av det kulturhistoriska landskapet tar vara på förutsättningarna på platsen. Förutom platsens kulturhistoriska bakgrund som hagmark är tankar kring *Stockholmsstilen* förebild för denna utveckling.

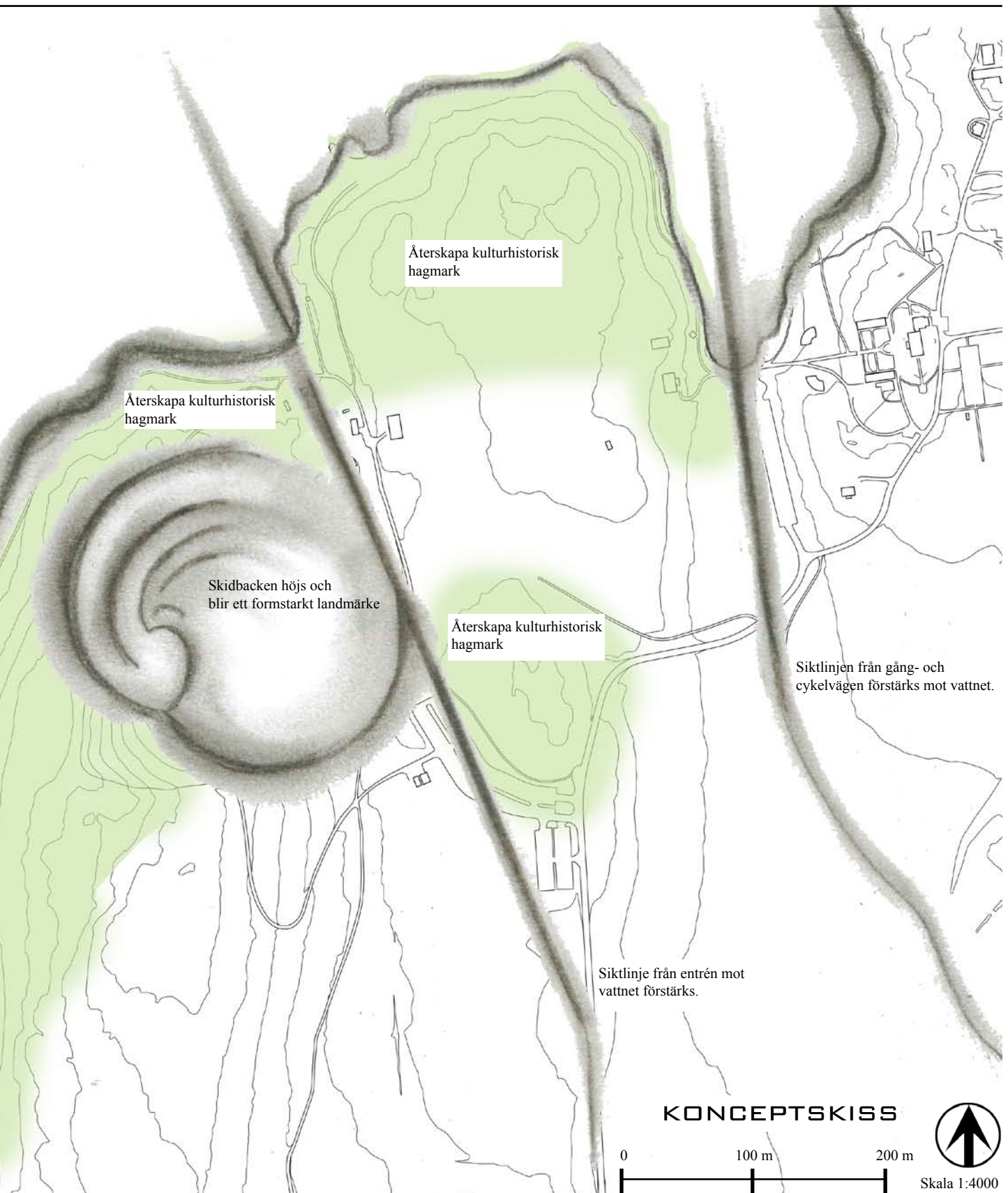
Bruketbackens utformning som kontrasterande landmärke har blivit till genom inspiration från det *sublima* och *landart*. Den nya upplevelsen av platsen har inspirerats av tankar kring det sublima. Även om extremer, som exempelvis överväldigande vattenfall, saknas finns förutsättningar att utnyttja för att skapa upplevelser som ger känslolintryck av platsen. Den föreslagna formen på backen har hämtat inspiration från hur man använder koncept i landart och tanken att förena ett starkt formspråk med funktion.

Inspirationsbild från Charles Jencks verk *Life Mounds*, Edinburgh, 2009. Bilden av den skira björkdungen med sikt mot vattnet är tagen vid Görvälnsbadet på 50-talet (Dahlström, 1958).

Inspirationsbilderna illustrerar hur det nya landmärket kontrasterar mot den öppna hagmarken och framhäver platsen på håll.

LANDMÄRKET

Skidbacken blir med sin nya form ett kontrasterande landmärke på platsen. Backen saknar historiska referenser och är en konstruerad massdeponi från senare delen av 1900-talet. När backen blev till saknades specifika gestaltungsintentioner. I detta förslag har backen utvecklats till att bli ett landmärke som tydligt markerar dess ursprung som konstgjord. Människan kan inte återskapa naturen, därför blir backen en symbol för det innovativa Järfälla som vågar skapa uttryck.

Landmärket ska symbolisera dynamik och rörelse. Formen av backen utgår från upplevelsen av landskapet. Det nya landmärket har skapats med tanken på en *konkav* och en *konvex* sida. Den *konkava* sidan vänder sig inåt och ned mot dalgången. Den symboliserar upplevelsen av trygghet. I dalgången är man skyddad.

Den *konvexa* sidan med spiralnedfarterna vänder sig utåt mot den oändliga utsikten över Mälardalens sprickdalslandskap. Här är upplevelsen den motsatta mot tryggheten i dalen. Man är helt exponerad mot vattnet och ställs framför den ändlösa vyn mot horisonten.

Bruketbackens nya skepnad inbjuder till att upptäcka vad som finns på toppen. Spiralnedfarterna ger en tydlig riktning som ger möjlighet att uppleva flera nivåer i landskapet. Rörelsen fungerar i båda led. Från toppen mot botten i dalgången blir rörelsen omvänd. Upptäckarglädje och upplevelsen är i fokus.

Funkitonen att åka skidor och snowboard har påverkat utformningen av de två spiralnedfarterna som ska fungera som flackare alternativ för nybörjare och barn. De har fått en lutning motsvarande en grön (~15% lutning) och en blå (~20% lutning) backe. Detta krävde en höjning av backen där topphöjden är ca 70 möh. Genom att höja backen blir den en tydligare blickpunkt i landskapet. Backens södra inramning med den långa bågformen har utformats som en quarterpipe där båda vinteråkare och mountainbikeutövare kan utnyttja den långa vallen för hopp.

Bruketbacken ska vara flexibel och användas morgon som kväll, sommar som vinter. Landmärket ska även locka nya besökare som upptäckt Bruketbacken på håll och vill stilla sin nyfikenhet över den nya formen i Mälarlandskapet.

Landmärket symboliserar dynamik och rörelse.

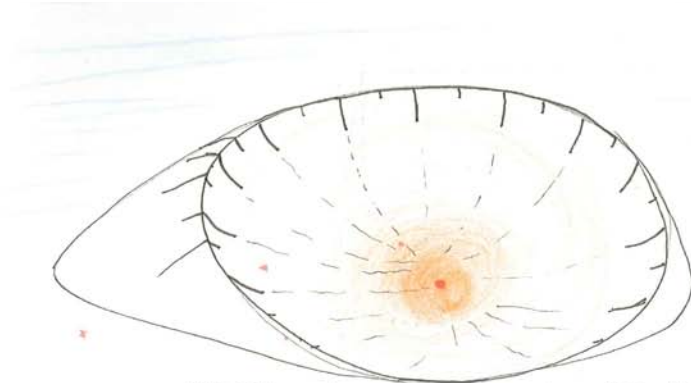
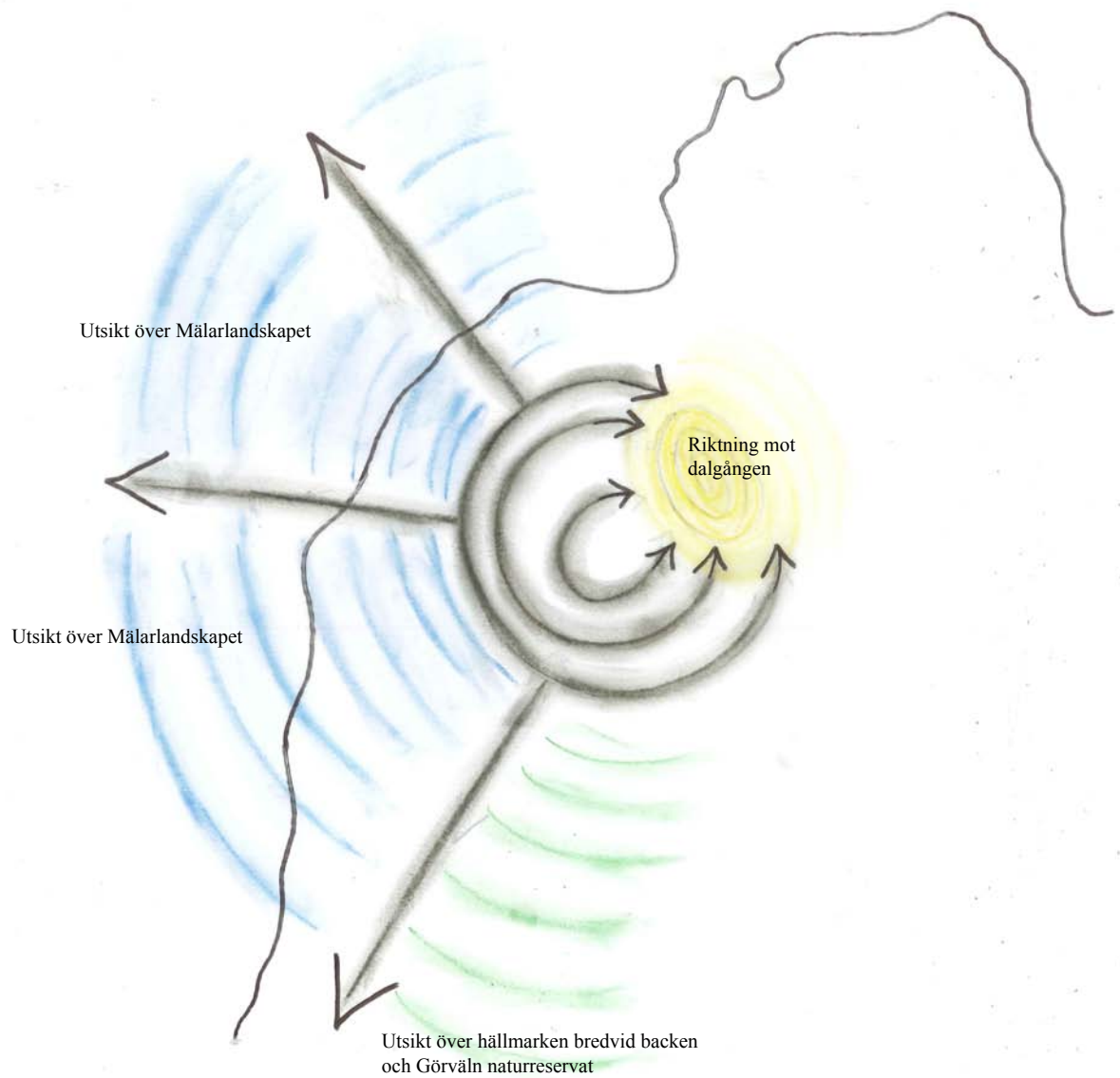

Bild som illustrerar upplevelsen av landmärket. Den konkava sidan står för upplevelsen av trygghet och den konvexa för upplevelsen av utsatthet.

LANDSKAPET

Naturen i området består till stor del av ung barrskog/blandskog och sly med låga naturvärden. Konceptet syftar till att återskapa den kulturhistoriska hagmark som en gång fanns på området. Detta kan på sikt höja naturvärden och framhäva sprickdalslandskapet.

Genom att öppna upp landskapet skapas sikt mot vattnet, men även mellan Bruket och Görväln slott. Konceptet förstärker upplevelsen av landskapet och framhäver det *mälarnära Järfälla*. Tillgänglighet och orienterbarhet ökar då förståelsen för landskapet blir större.

Bete i skogsmarken och hävd kan på sikt öka naturvärden i området. Aggressiv vegetation hålls tillbaka och ger en mer diversifierad hagmarksflora chans att etablera sig på området. Idag har platsen ett näringsöverskott vilket gynnar aggressiva arter. Genom att ta vinterfoder från äng och vall direkt på plats balanseras näringsutskottet.

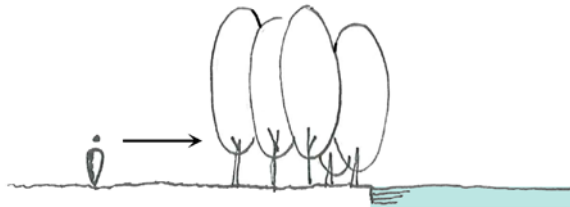
Information om åtgärderna ger även pedagogiska värden till området. Besökare kan lära av landskapet och få större förståelse för positiva störningar så som bete och hävd.

Landmärket får i kontrast till hagmarken och dess tillbakablickande stå för nutid och framtid. Samtidigt har de gemensamt att de båda är människoskapade miljöer och en stiliserad bild av naturen.

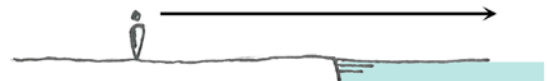
Kopparsticket från år 1828 är förebild till förslaget som visar dåtidens öppna hagmark med sikt mot slottet (Järfälla kommun, 2011).

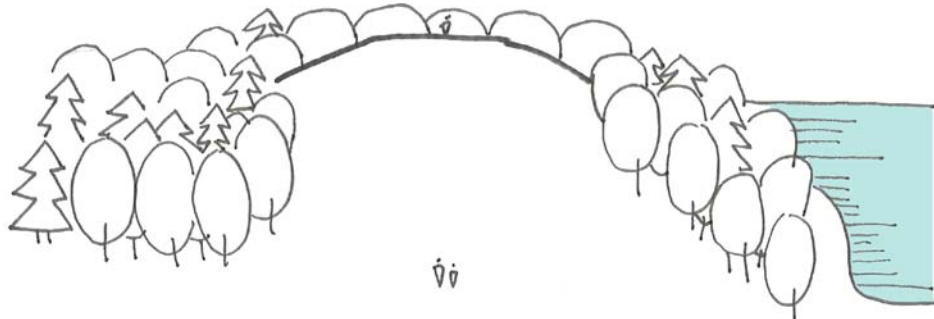

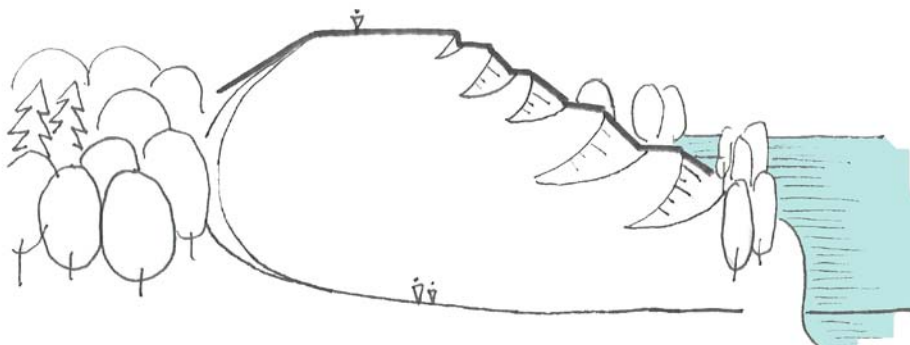
Idag: Vegetationen bildar en barriär mot vattnet. Det skapar en avbruten sikt mot Mälaren.

Enligt förslaget: Fri sikt mot vattnet mellan träden i hagmarken.

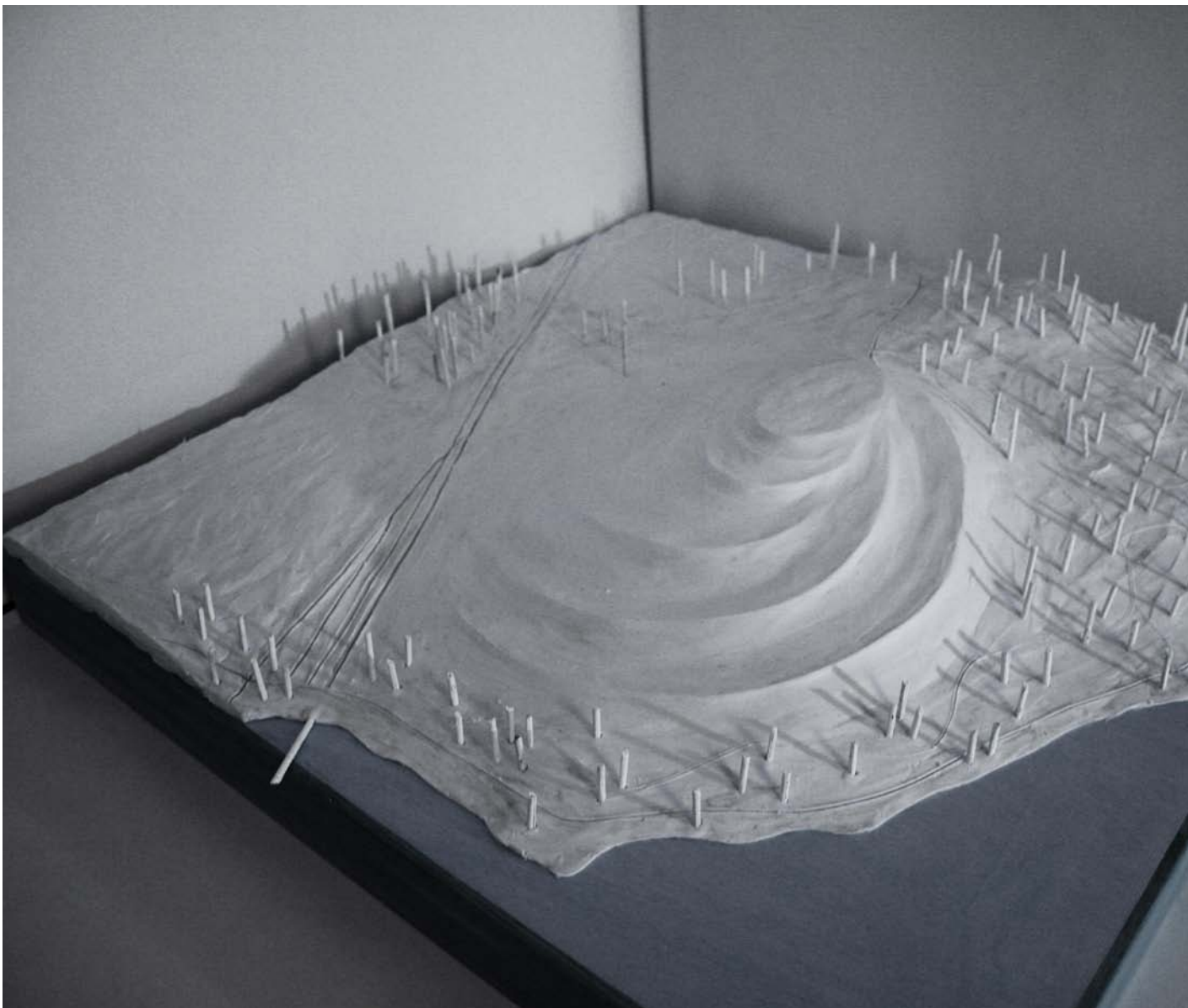
Backen idag: Vegetationen döljer stora delar av backen.

Backen enligt förslaget: Hagmarkskaraktären öppnar upp landskapet. Landmärket blir framträdande och kontakten med Mälaren ökar.

GESTALTNING

I detta avsnitt kommer gestaltningen av förslaget att visas i plan, illustrationer, sektion och modellbilder. Området kommer att beskrivas utifrån olika årstider och visa upplevelser av visionen om det utvecklade landskapet kring Bruket.

MODELL AV SKIDBACKEN, SKALA 1:1000

Spiralnedfarterna från toppen av backen riktar sig ned mot dalgången. Siktlinjen mot vattnet förstärks med en gång- och cykelväg. Vägen förlängs med en brygga som sträcker sig ut i Mälarens vatten.

Utsikt mot backen från Mälaren. Den glesa hagmarken öppnar upp landskapet och landmärket blir mer framträdande.

FÖRSLAGET

Bruket utvecklas till att bli ett öppet hagmarkslandskap. Brukets skidbacke blir ett kontrasterande landmärke som annonserar platsen på håll.

Entrén utvecklas och en ny gång- och cykelväg leder besökaren till Bruketbacken och vidare mot vattnet. Här förlängs siktlinjen med en 80 meter lång brygga ut i Mälaren.

Vägsystemet mellan Bruket och Görväln slott stärks med två nya stigar. I dalgången vid Görväln slott återskapas den kanal som tidigare var en del i renässansläggningen som syns på kartan från 1701. Gång- och cykelvägen från Görväln griftegård leds längsmed kanalen vilket förstärker siktlinjen mot vattnet.

Sociala värden utvecklas genom att landskapet erbjuder fler valmöjligheter än tidigare. Bruketbacken höjs från sina 58 möh till 70 möh. Den brantare nedfraten längs med liften bevaras, men backen ger med två nya nedfarter och terrasseringar fler alternativ till utförsåkning och freeride. I dalen nedanför backen skapas även en terrassering upp mot brukets café som stärker den nya gångvägens riktning mot vattnet, men som även skapar publikplats vid tävlingar.

Skidbacken får två nya nedfarter mot vattnet. Toppen får en värmestuga. Terrasseringen på norra sidan av toppen fungerar som utsiktsplats.

Återskapandet av hagmark gynnar de äldre strukturer som finns på området. De historiska värdena blir mer tydliga och berättar om den kulturhistoriska markanvändningen på platsen. Genom att informera om restaureringen och landskapet ökar även de pedagogiska värdena på platsen. Besökare kan lära av landskapet och få en större förståelse för platsens historia.

Alternativa stigar ökar cirkulationen på området och besökaren uppmuntras att ta nya vägar genom landskapet.

Bryggan är en förlängning av vägens dragning i dalgången.

BRUKSVIKEN

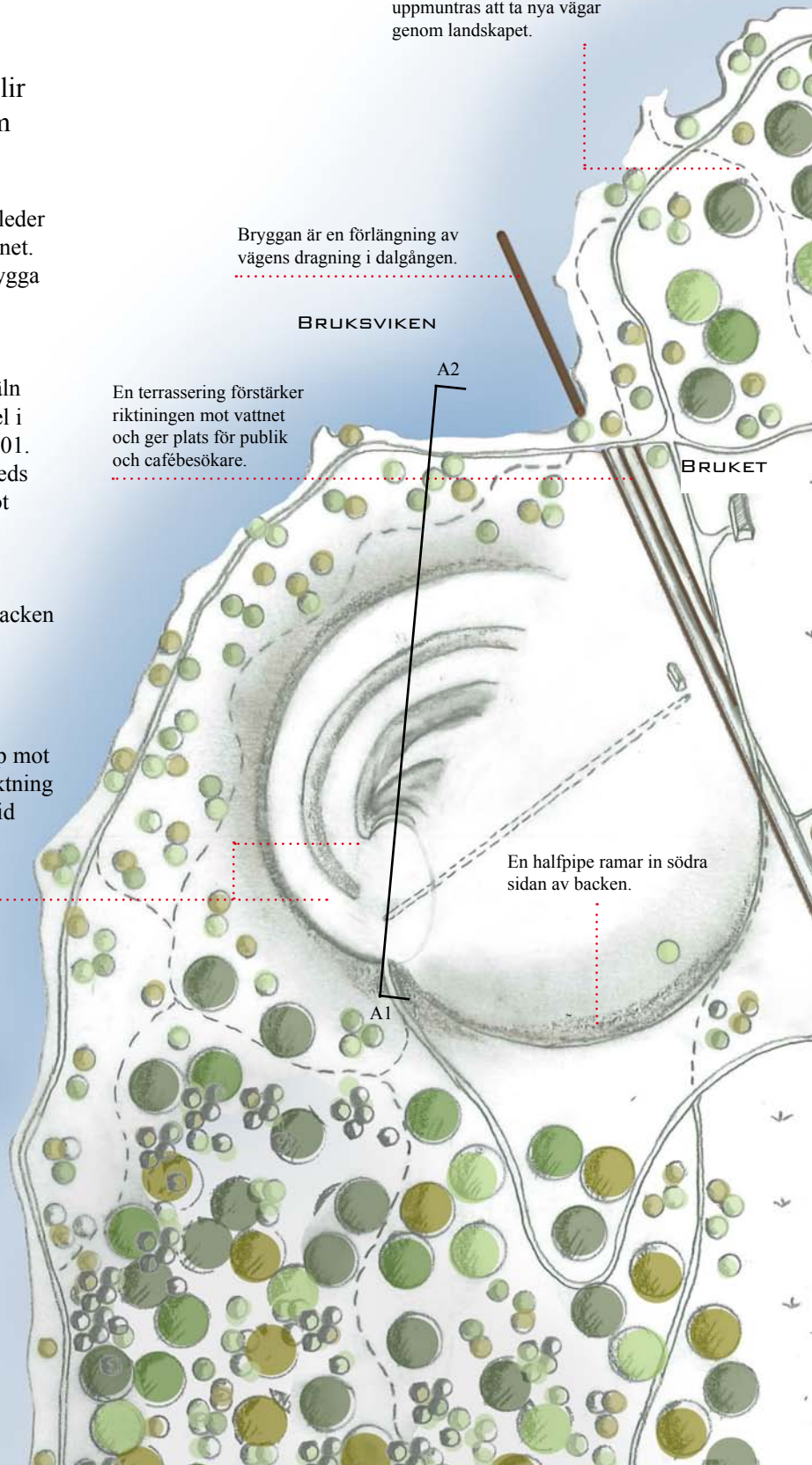
En terrassering förstärker riktningen mot vattnet och ger plats för publik och cafébesökare.

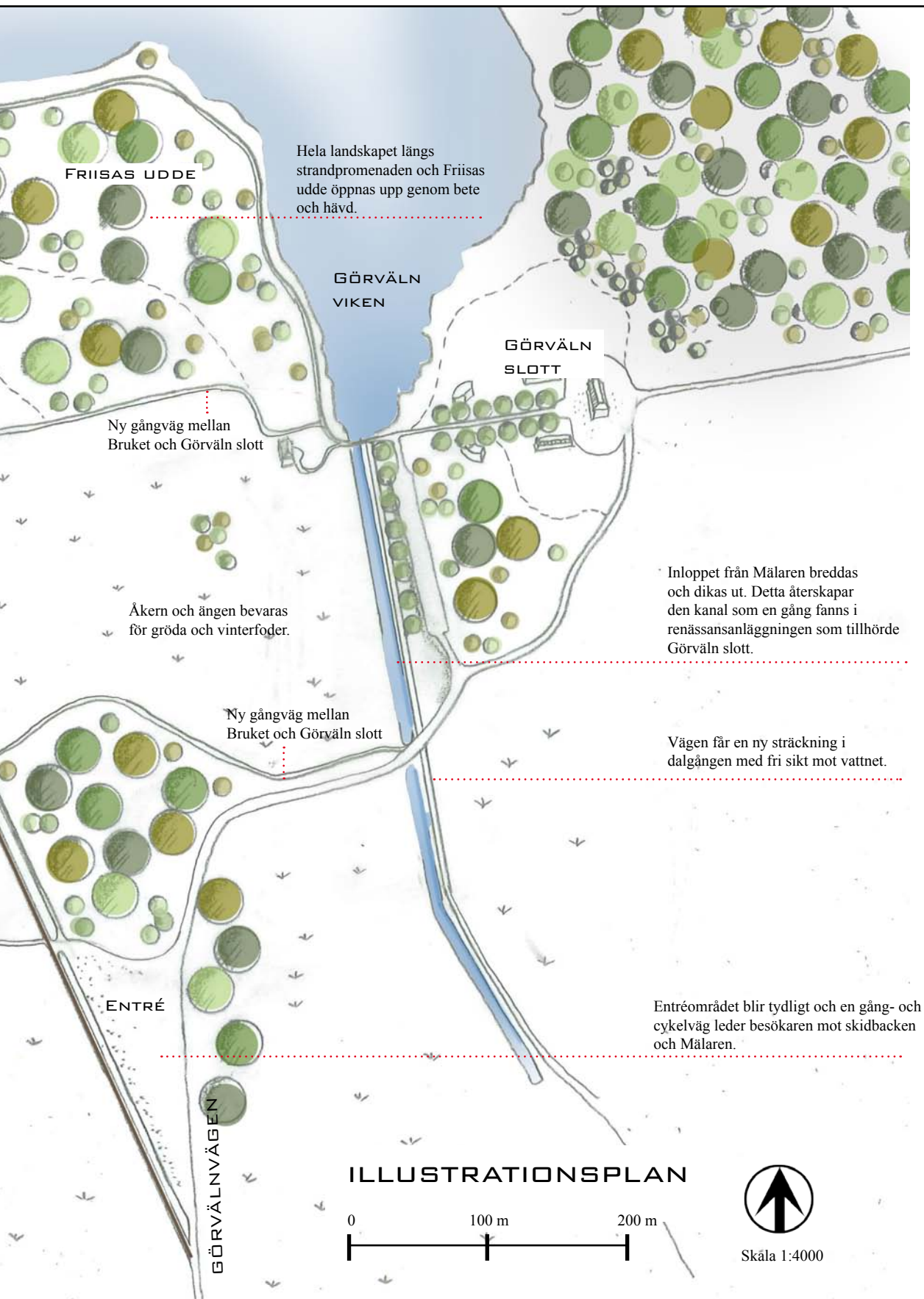
A2

BRUKET

En halfrör ramar in södra sidan av backen.

A1

NYA UPPLEVELSER AV BRUKET

VÄGSYSTEMET

Bruket utvecklas med ett utökat vägsystem. En ny gång- och cykelbana leder besökaren från entrén, fram till Bruketbacken och vidare ned mot Mälaren. Vägen sträcker sig längs med dalgången och förstärker sikten mot vattnet. På våren kantas vägarna av vårblommor och terrasseringen framför Brukets café ger möjligheter att sitta och njuta i solen. Platsen är populär bland hundägare och det finns flera stigar att utforska på området.

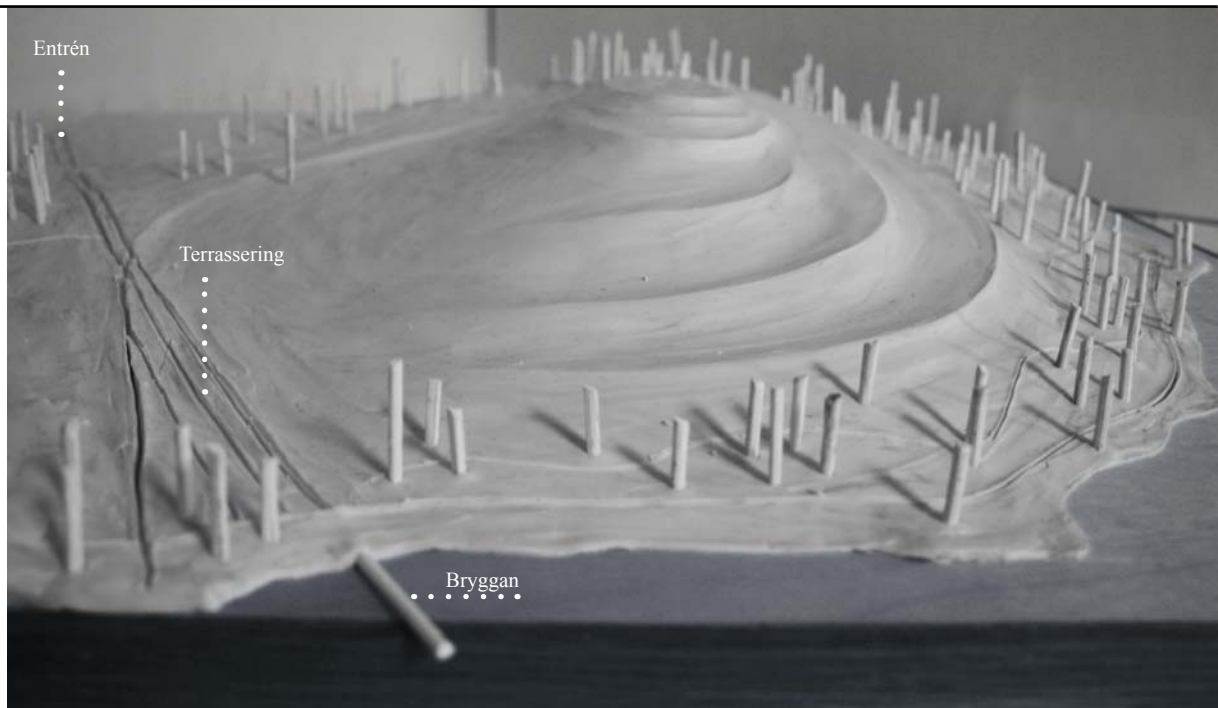
LANDMÄRKET PÅ HÅLL

Bruketbacken höjs och hamnar på en ny topphöjd på 70 möh (tidigare 58 möh). Detta gör att backen syns bättre på håll och de nya nedfarterna får en flackare lutning och motsvarar en grön samt blå nedfart. Backen blir ett landmärke som syns långväga. Backen syns bland annat från Kalhäll och Kungsängen. Med sin nya utformning kan Bruketbacken locka nya besökare som blir nyfikna på landmärket och vill veta mer om platsen.

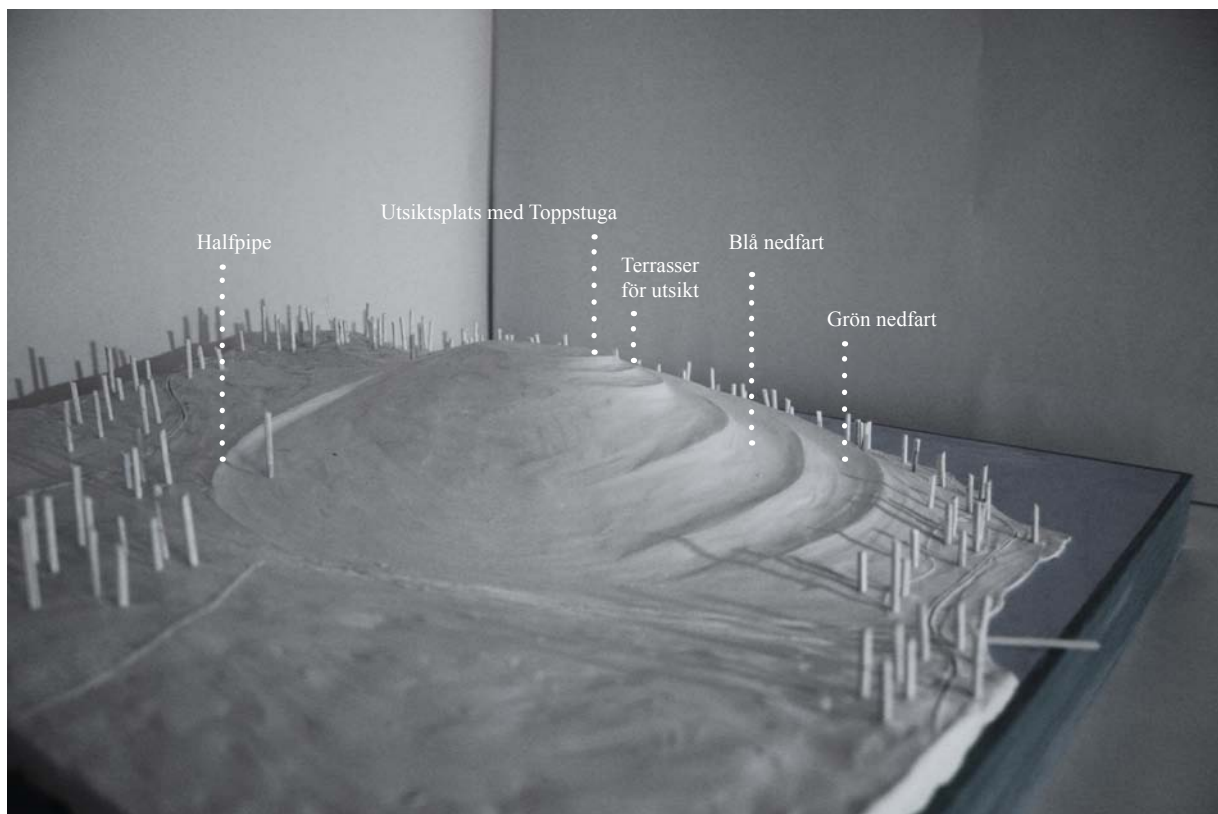

Vägen ner mot vattnet kantas av vitsippor. På terrasserna upp mot Brukets café njuter besökare av vårsolen.

Gång- och cykelvägen börjar vid entrén till Bruket och förlängs med en lång brygga ut i Mälaren.

Landmärket syns på långväga. Vyer från Kalhäll och Kungsängen annonserar platsen på håll. Här syns även tanken om den konkava sidan, ned mot dalgången, som ramas in av en halfpipe och nedfarterna mot vattnet.

BRUKETS BADPLATS

Badplatsen vid Bruket får en 80 meter lång brygga ut i vattnet. Bryggan är en förlängning av gångvägen som börjar vid entrén till området. Den ger möjlighet för solbad, fiske och för båtar att lägga till.

Här samlas både unga som gamla för att njuta av svalkan från Mälaren. Intill betar fåren i hagen och sothönan tittar fram i vassen.

HAGMARK

Längs med strandpromenaden, på udden och runt skidbacken betar kreatur. Besökare får komma nära djuren och kan välja att gå inne på stigar i hagen eller hålla sig till de avskilda gångvägarna. Djuren betar nu i hela området vilket skapar en öppen landskapskaraktär. Landskapet kan delas in i olika hagar som betas under olika skeden. Djur som betar på området kan vara får, getter eller kor.

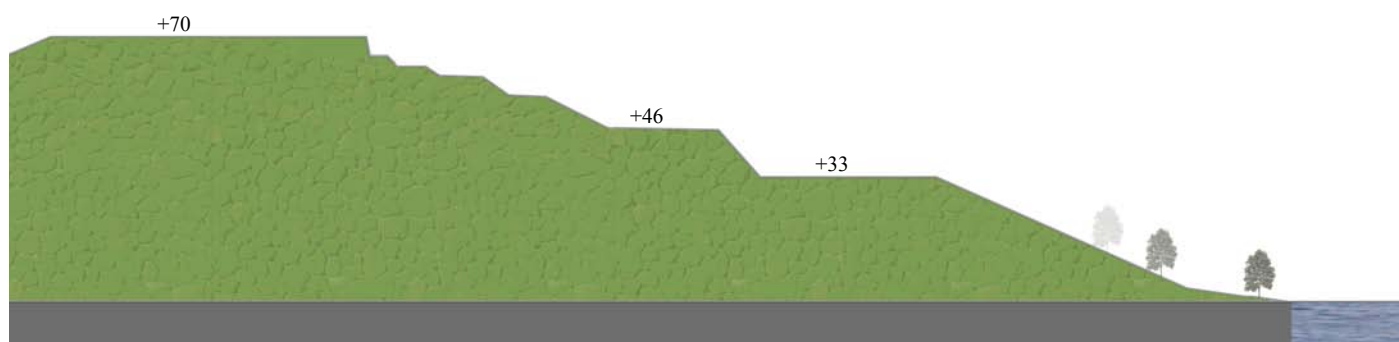
LEK VID KANALEN

Inloppet från Mälaren vid Görväln slott dikas ut och bildar en kanal i dalgången. Detta återskapar den kanal som tillhörde renässansparkanläggningen som tidigare fanns på platsen. En ny gång- och cykelväg går längs med kanalen och leder besökaren fram till Mälaren.

Vid Kanalen finns flora och fauna som trivs i den fuktigare miljön. Här kan barnen fånga grodyngel på våren och fiska med håv på sommaren.

FREERIDE I BRUKETBACKEN

Backens spiralform skapar terrasser som erbjuder plaster för picnic och utsikt under sommaren. Här kan även de som utövar sporten freeride utforska och hitta egna vägar ner för backen.

SEKTION AV SKIDBACKEN, A1-A2
SKALA 1:2000

ENTRÉ TILL BRUKET

Besökare som kommer till Bruket välkomnas med en generös entré som har sikt mot Brukets skidbacke och Mälaren. En gång- och cykelväg leder besökaren till skidbacken och vidare fram till vattnet.

Vid entrén finns information om området och vilka aktiviteter som erbjuds. Här finns även möjlighet för en ny busstation vilket kan öka tillgängligheten till platsen.

Besökaren välkomnas till området och kan lätt orientera sig med hjälp av informationstavlan.

STRANDPROMENADEN

Strandpromenaden får en ökad kontakt med Mälaren genom åtgärder som gallring, rensning och bete. Längs med stranden finns det platser för vila och utsikt mot vattnet. Grillning, spontanbad och skridskoåkning är aktiviteter som finns vid Brukets strand. Under en vacker höstpromenad kanske kantareller dyker upp vid väggkanten.

Skyltar med information finns uppställda längs strandpromenaden och på strategiska platser som berättar om upplevelser på området. Det kan vara information om Highland kettle kor som betar i skogen eller vilka insekter som bor i den gamla eken som står i skidbacken. Information om naturen och den kulturhistoriska markanvändningen vid Bruket bidrar till den allmänna kunskapen om platsen. Kunskap ökar förståelsen för platsen och kan bidra till att ge besökaren en klarare bild av landskapets utveckling.

En informationsskylt står invid gångvägen. Den berättar om Highland kettle rasen och hur deras bete påverkar landskapet.

Promenad längs stranden en vacker höstdag i Oktober.

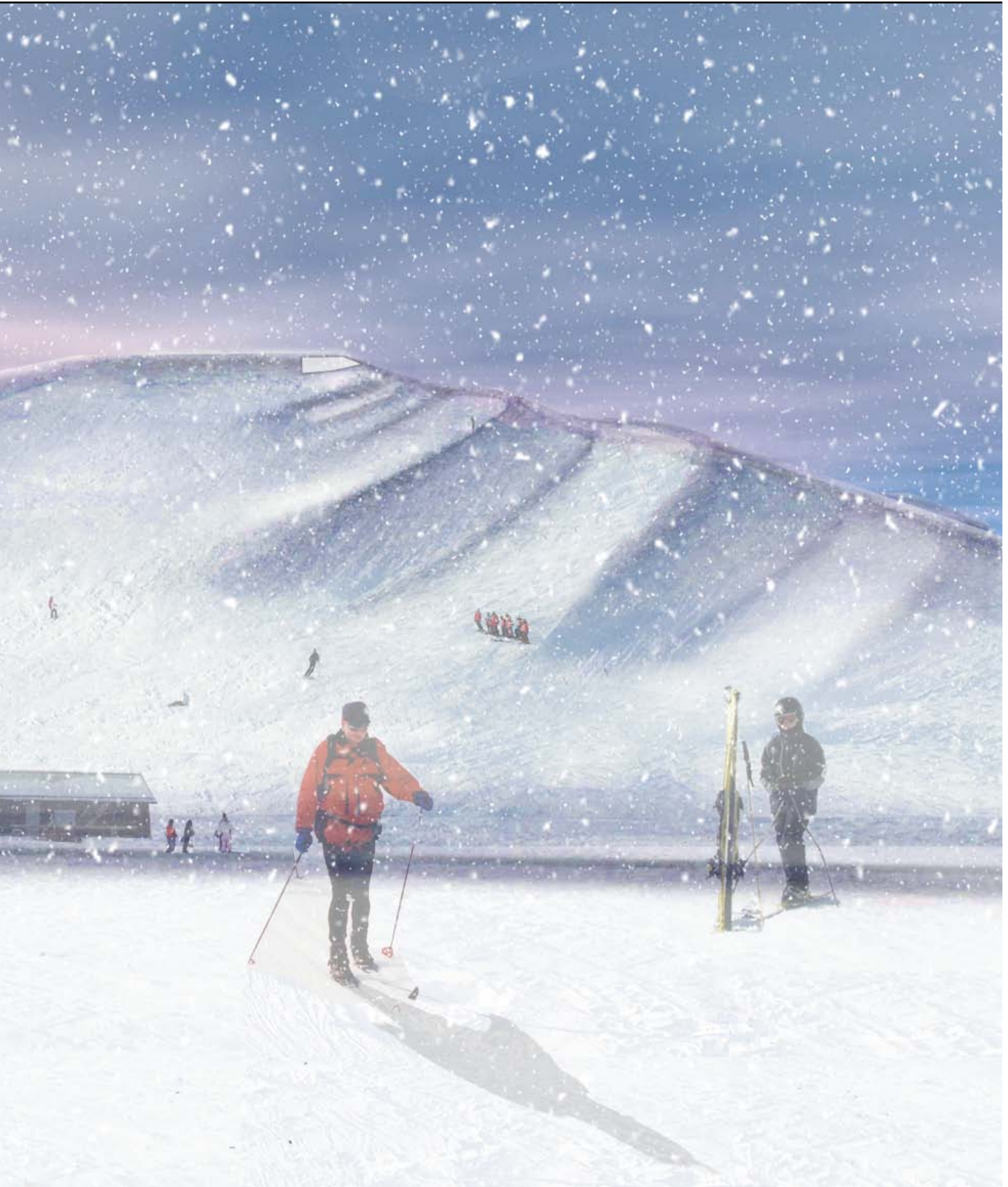

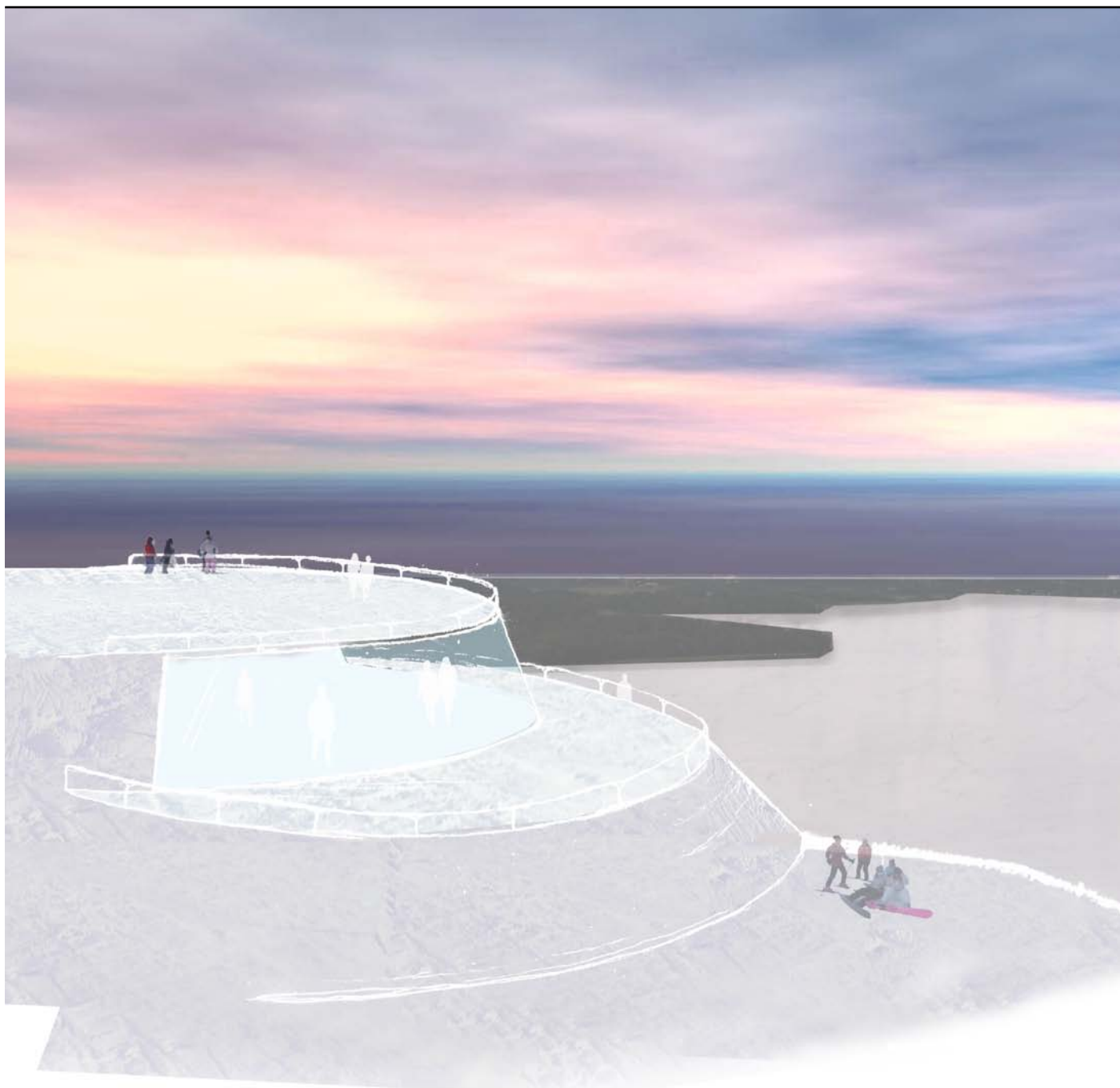
BRUKETBACKEN

Det är full aktivitet i Bruketbacken en snöig januaridag. Backen uppmuntrar till utforskning och åkningen är inte begränsad till nedfarterna. Här kan proffs som nybörjare uppskatta backens utmaningar. En lång halfpipe ramar in skidbackens södra sida och är unik som den enda i Stockholm.

Utsikten från toppen av backen är oändlig. Den kan även avnjutas innanför de stora panoramafönstren i toppstugan.

Belysning av backen visar tydligt landmärket när mörkret infallit. Gångvägen till Bruket och strandpromenaden får ny vägbelysning.

UTSIKTSPLATSEN

För att komma till toppen av backen kan besökaren antingen ta en av de två ankarliftarna, gå eller köra uppför gångvägen, som är en utveckling av den befintliga, eller traska uppför nedfarterna. Den nya ankarliften går längsmed den befintliga liften. Väl uppe på platån ges en milsvid utsikt över mäljarlandskapet. Uppe på toppen finns även värmestuga och möjlighet för restaurang i den nya toppstugan. Toppstugan är inbyggd i Bruketbacken för att smälta in i dess nya utformning.

BELYSNING

Bruketbacken får en effektbelysning som framhäver dess form även nattetid. Det blir ett landmärke som syns långväga och annonserar om platsen. Toppstugan erbjuder besökare en upplevelse utöver det vanliga med sin panoramautsikt över landskapet. Här kan man avnjuta en stillsam middag eller fira in det nya året på nyårsafton. Gångvägen som går från entrén får en ny belysning som leder besökaren ned till vattnet. Strandpromenaden utrustas med elljusspår.

DISKUSSION

Visionen om ett öppet hagmarkslandskap kring Bruket med Bruketbacken som annonserande landmärke för platsen svarar på min forskningsfråga. Möjligheterna för rekreation utvecklas och skidbacken blir med det nya förslaget ett starkare landmärke för området.

Synen på begreppet landskap blir i detta förslag en fråga om att koppla samman aspekter kring kultur och natur. Kultur påverkar hur vi som människor uppfattar och tolkar det landskap vi ser framför oss. Det är även kultur som har format och skapat det landskap vi lever i. Landskapet Bruket har en historia som är präglad av kultur. Marken har brukats och skidbacken har skapats av schaktmassor. Min förhållning till landskapet har utgått från dessa fakta. Jag har strävat efter att framhäva de kvalitéer och värden som finns landskapet.

Jag nämner i mitt koncept att jag vill lyfta fram det *kulturhistoriska*- och det *konstgjorda* landskapet. Faktum är att det kulturhistoriska landskapet även tillhör det konstgjorda. Det är människan som bestämmer vilken mark som ska betas och vilken som ska vara åker. Det kan lätt glömmas bort att kultur även är den påverkan vi gör nu, idag och varje dag framöver. Det vi skapar idag med vår markanvändning kan i framtiden bli kulturhistorisk mark.

Jag tror därför att det är viktigt att inte fastna i tanken att natur ska bevaras. Att bevara är inte samma sak som att lämna ifred, eller att försöka efterlikna och härma naturen. Naturen utvecklas vare sig människan ingriper eller inte. Frågan är hur vi vill att landskapet ska upplevas? Vilka landskapsmässiga värden vill dagens samhälle bevara och hur framhäver vi dem?

Jag har i detta arbete strävat efter att skapa en vision som förhåller sig till flera kulturlager och visar på landskapets utveckling med kulturhistorisk hagmark och konstruerad skidbacke.

METOD OCH KÄLLOR

Arbetsprocessen för detta arbete har varit analys- och gestaltungsmetoder. Det har även ingått en inspirationsdel med källor som fokuserar på begreppet landskap och hur det tolkas och upplevs av människan. Mina val av metoder har format resultatet för detta arbete.

Inspirationsavsnittet har styrt mina val och påverkat resultatet. Frågan är om det skulle blivit annorlunda om jag valt andra källor? Mitt intresse för gestaltungsprocessen och viljan att förklara mina val har präglat hela arbetet. Från början trodde jag att syftet var att förklara mina val för läsaren, men under resan har jag insett att det varit lika viktigt att förklara dem för mig själv. Jag tror att ett förslag på en ny gestaltning av en plats blir begripbar och mer accepterad om den som tolkar förstår intentionerna bakom förslaget.

Källorna är fokuserade kring upplevelsen av landskapet. Jag anser att det är den viktigaste aspekten att ta hänsyn till i gestaltningen av en plats. Landskapsarkitekter skapar platser som används av människor och det är upplevelsen som gör att de återvänder till platsen.

Metoderna har utgått från att svara på forskningsfrågan. Ett problem med detta är att forskningsfrågan inte varit statisk, utan omarbetats och anpassats efter de förutsättningar som platsen gav. Samtidigt fick den inte bli för specifik utan ge utrymme för en gestaltning som kan utforska olika möjligheter för Brukets utveckling.

Ett viktigt val i min gestaltungsmetod har varit att se bortom Bruketbackens funktion som skidbacke. Förslaget har utgått från att skapa en helhet som tar hänsyn till det kringliggande landskapet. Därför har formen av landskapet prioriterats i gestaltningen. Om mina källor istället varit fokuserade på funktionella aspekter hade troligen förslaget sett annorlunda ut. Frågan är vad som är viktigast, funktion eller form? Jag anser att de går att förena. En funktion behöver inte alltid vara styrd utan kan vara en av flera möjliga användningar i det estetiska uttryck som skapas.

Utsikt över mäljarlandskapet från toppen av Bruketbacken.

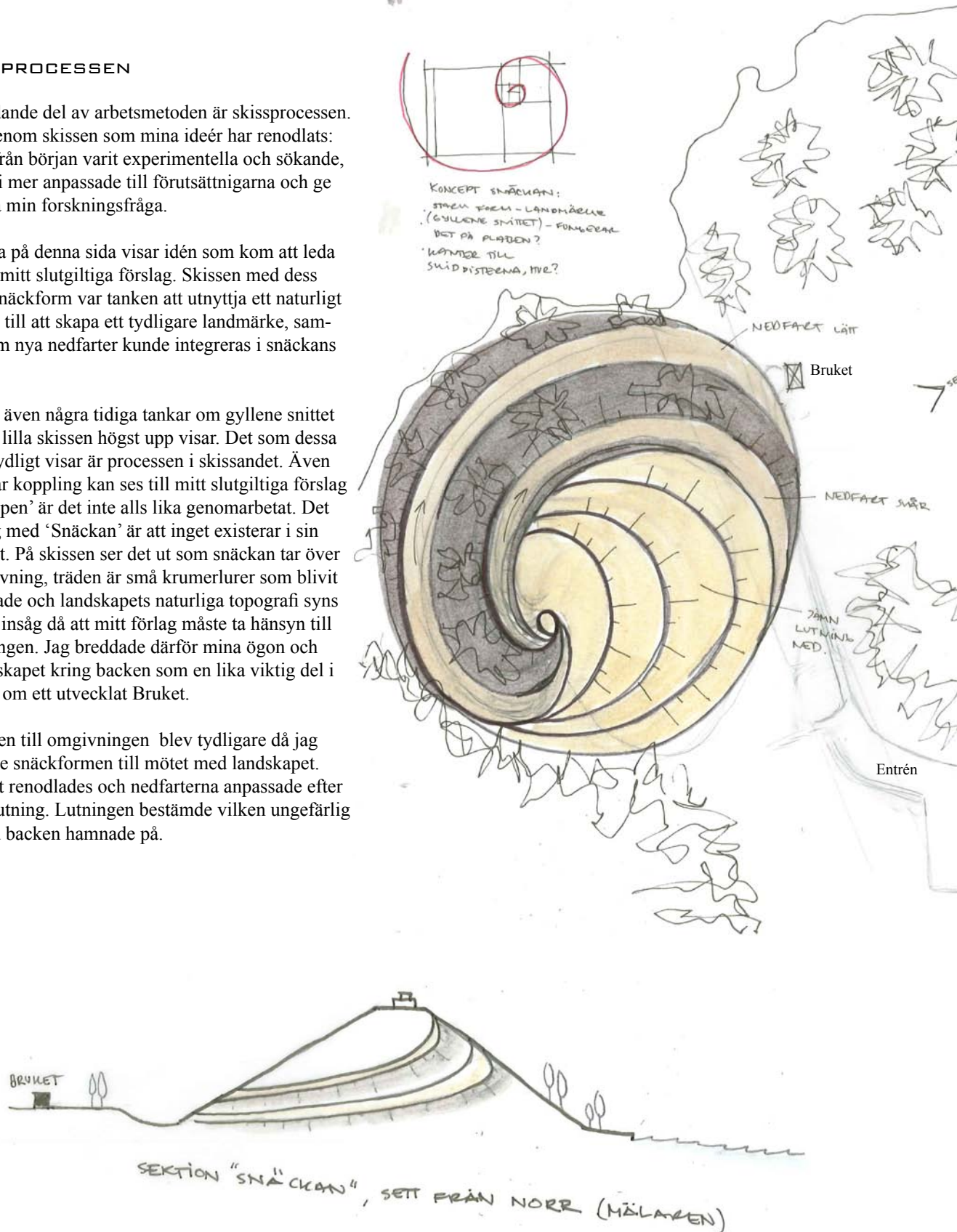
SKISSPROCESSEN

En betydande del av arbetsmetoden är skissprocessen. Det är genom skissen som mina ideér har renodlats: från att från början varit experimentella och sökande, till att bli mer anpassade till förutsättningarna och ge svaret på min forskningsfråga.

Skisserna på denna sida visar idén som kom att leda fram till mitt slutgiltiga förslag. Skissen med dess tydliga snäckform var tanken att utnyttja ett naturligt fenomen till att skapa ett tydligare landmärke, samtidigt som nya nedfarter kunde integreras i snäckans form.

Jag hade även några tidiga tankar om gyllene snittet som den lilla skissen högst upp visar. Det som dessa skisser tydligt visar är processen i skissandet. Även då en klar koppling kan ses till mitt slutgiltiga förslag 'Mot toppen' är det inte alls lika genomarbetat. Det jag insåg med 'Snäckan' är att inget existerar i sin ensamhet. På skissen ser det ut som snäckan tar över sin omgivning, träden är små krumerlurer som blivit övermålad och landskapets naturliga topografi syns inte. Jag insåg då att mitt förslag måste ta hänsyn till omgivningen. Jag breddade därför mina ögon och såg landskapet kring backen som en lika viktig del i visionen om ett utvecklat Bruket.

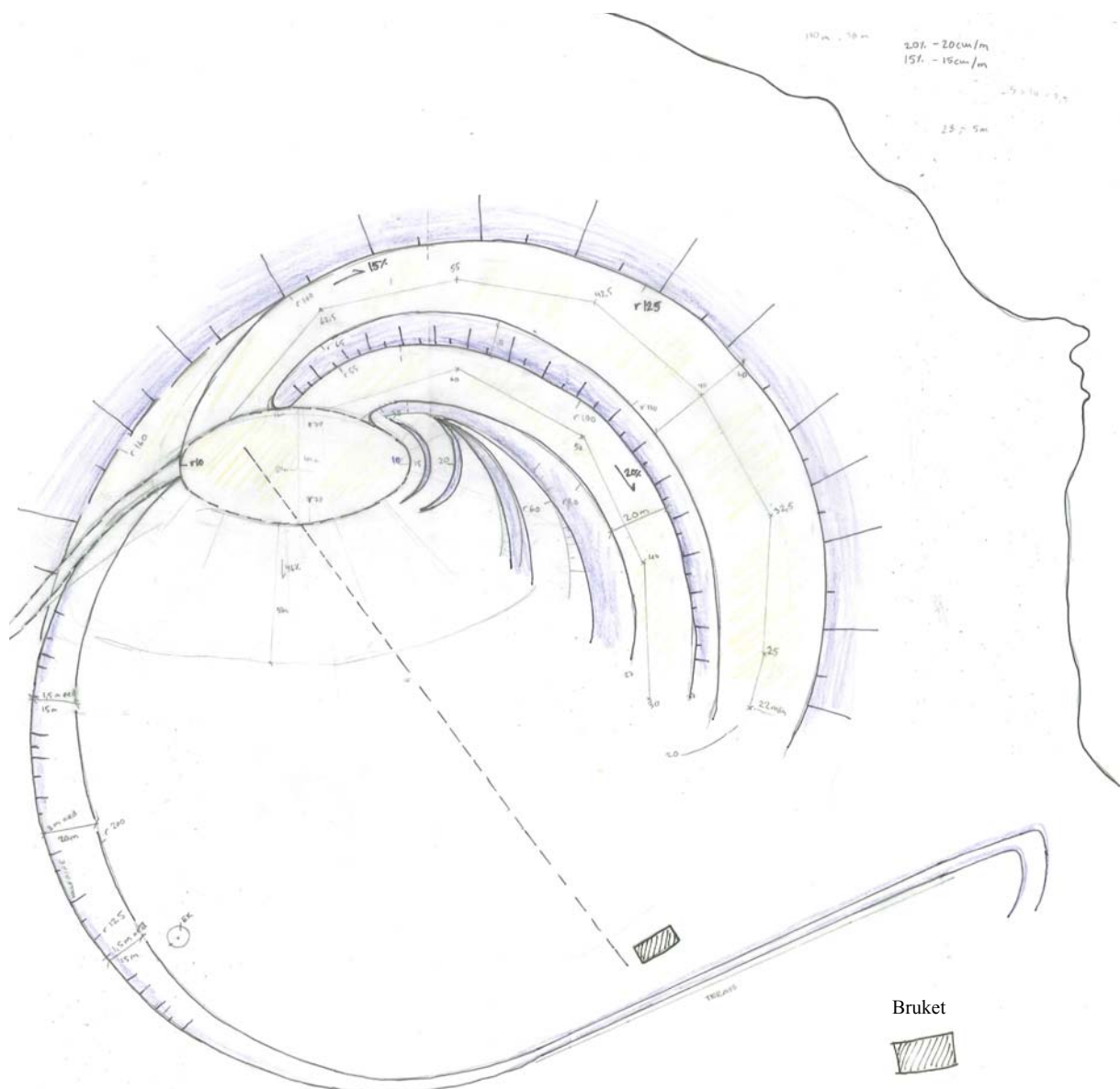
Relationen till omgivningen blev tydligare då jag relaterade snäckformen till mötet med landskapet. Förslaget renodlades och nedfarterna anpassade efter en viss lutning. Lutningen bestämde vilken ungefärlig topphöjd backen hamnade på.

Nedan är skissen som närmade sig mitt slutgiltiga förslag med enklare uträkningar för lutningen på de olika nedfarterna.

Mitt förslag visar en vision om ett framtida Bruket. Även fast mer ingående tekniska lutningar saknas strävar jag efter en verklighetsförankring. Det är nog därför jag relativt tidigt rensade bort de förslag som inte gick att utveckla vidare eller saknade motivation bakom ingreppen i landskapet.

Skissprocessen är en arbetsmetod som kan ge olika resultat beroende på vilken väg man väljer att följa. Det som är intressant är att titta tillbaka och lära sig av skissens utveckling.

VISION OCH TEKNISKA LÖSNINGAR

Förslaget är tänkt att ge Järfälla kommun en vision om hur Bruket kan utvecklas. Jag har velat skapa ett landmärke som är formstarkt samtidigt som det är funktionellt. En vidareutveckling av förslaget kräver noggrann detaljplanering. Hur ser slänterna till skidnedfarterna ut? Hur hanteras erosionsproblem? Vilket material ska användas vid uppbyggnaden av landmärket?

Den viktigaste aspekten med de tekniska lösningarna är att förhindra erosion. Backen behöver ett stabilt jordskelett som klarar av påfrestningarna och slitaget som skapas av skidåkare och freerideutövare.

En annan aspekt är återskapandet av vegetation på backen. Vegetationen och dess rotsystem kan hjälpa till att stabilisera jordmassorna. Slänthanteringen, val av jordfyllnad och återskapandet av vegetation är frågor som behöver utredas vidare. Skidanläggningar i alpernas kuperade landskap eller slänthantering vid stora vägbyggen kan användas som förebilder. Det viktiga i utformningen är att landmärkets kanter tydligt lyfts fram för att skapa effekten av spiraler ned mot dalgången.

Skötsel påverkar även utformningen av backen. Landmärket ska fungera både sommar och vintertid. Vegetationshantering och snöplogning blir då två skötselinsatser som behöver anpassas till den nya skidbacksanläggningen. En intressant aspekt är hur användandet av bete skulle kunna ske på skidbacken och på så vis skapa en lågväxande flora som trivs på sluttningar.

FRAMTIDEN

Jag vet att Bruket kan utvecklas till att bli ett konkurrenskraftigt utflyktsmål i Stockholms målarlandskap. Jämfört med liknande anläggningar, så som Hammarbybacken eller Väsjöbacken i Stockholm, erbjuder den nya Bruketbacken något annorlunda. I Bålsta finns planer på en ny anläggning för skidåkning inomhus som både blir ett landmärke och skidarena. Skillnaden med Brukets vision är att Bruketbacken blir ett landmärke som utgår från landskapet, istället för ett placerat byggnadselement. Bruketbacken tar på så vis även hänsyn till årstidernas förändring av landskapet och tillgodoser flera

aspekter än endast skidåkning. Den nya utformningen bidrar även till att öka de ekonomiska värdena på platsen. Även om mitt arbete inte tagit hänsyn till ekonomiska aspekter, skapas möjligheten för Bruket att locka fler besökare som kan bidra till ekonomisk vinst.

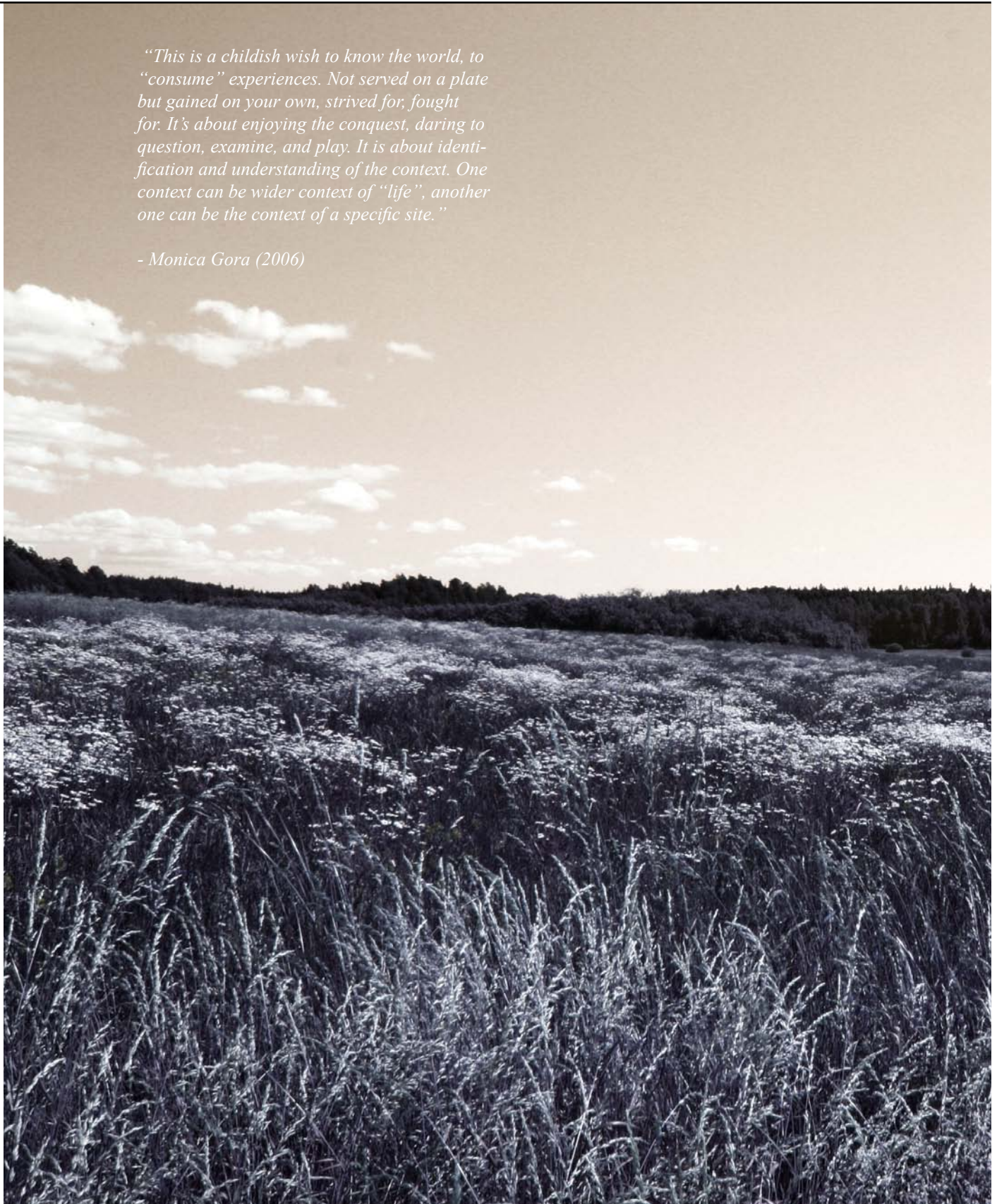
Tidsaspekten är långsiktig för att visionen ska bli verklighet. Det krävs noggrann utredning kring de problem jag diskuterat tidigare. När alla frågor är lösta krävs olika etapper i utvecklingen. Framförallt gäller det återskapandet av hagmarkslandskapet. Naturen utvecklas konstant utan människans inblandning och för att styra utvecklingen till det önskade resultatet krävs flera år av olika insatser i landskapet. Järfälla kommuns insatser att införa bete på Friisas udde är ett första steg i riktningen mot ett återskapat kulturlandskap.

En viktig slutsats med mitt arbete är att Bruket har alla möjligheter att utvecklas. Jag tror att det är viktigt att se landskapet som en kvalité. Men samtidigt att våga, att utforska och skapa uttryck.

Jag har i detta arbete lärt mig att våga tänka annorlunda och samtidigt ta hänsyn till platsens historiska- och landskapsmässiga värden. Jag har även lärt mig att ta stöd i andras tankar och idéer. Mina förhoppningar är att detta arbete kan bli en vision för Järfälla kommun om hur Bruketbacken och dess omgivning kan utvecklas i framtiden.

"This is a childish wish to know the world, to "consume" experiences. Not served on a plate but gained on your own, strived for, fought for. It's about enjoying the conquest, daring to question, examine, and play. It is about identification and understanding of the context. One context can be wider context of "life", another one can be the context of a specific site."

- Monica Gora (2006)

KÄLLFÖRTECKNING

SKRIFTLIGA KÄLLOR

- Beardsley, J. (2006). *Earthworks and beyond*. New York: Abbeville Press.
- Blom, H (1948). *Den offentliga parken*. Stockholm.
- Carlson, A. (1979). *Appreciation and the Natural Environ-ment*. The Journal of Aesthetics and Art Criticism 37.
- Cullen, G. (1961). *The concise townscape*. London: Architectural press.
- Eaton, M. (1998). *Fact and Fiction in the Aesthetic Appreciation of Nature*. The Journal of Aesthetics and Art Criticism, Vol. 56, No. 2. pp. 149-156 Publicerad av: Blackwell Publishing on behalf of The American Society for Aesthetics Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/432253> Accessed: 26/04/2010 03:53
- Hedin, P & Johansson, O. (1991). *Restaurering av ängs- och hagmarker*. Solna: Tryckindustri.
- Järfälla alpina klubb. (2010). Järfälla alpina klubb. Opublicerat manuskript. Presentationsdokument av Järfälla alpina klubb om föreningens verksamhet och önskemål om utveckling. Järfälla kommun: fritidsförvaltningen.
- Järfälla kommun. (2006). *Görväln*. Informationsfolder om naturreservatet från Park- och naturavdelningen. Älvsbyn: Älvsby-Tryck AB.
- Järfälla kommun. (2010). *Projektdirektiv - Utvecklingsprogram för Görvälnområdet*. Opublicerat manuskript. Järfälla kommun: Kultur- och fritidsförvaltningen.
- Kant, Immanuel (1974[1951]). *Critique of judgement*. New York: Hafner Press
- Kirwan, J. (2006). *Aesthetic in Kant*. London: Continuu International Publishing.
- Malcolm, A. (1999). *Landscape and western art*. Oxford : Oxford University Press.
- Lidy, C. (2006). *A study of landscape architecture design methods*. Virginia Polytechnic Institute and State University. Thesis of Master of landscape architecture.
- Lundström, J. (1990). Attityder – utdrag ur landskapets idéhistoria. *Utblick landskap*. Nummer 3, 1990.
- Lynch, K (1960). *Image of the city*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Risveden, B. (1991). *500 år på Görväln*. Bohusläningens boktryckeri AB.
- Sutton, G. (2003). *Mikael Hansen*. Köpenhamn: NORTH.
- Swanwick, C. (2002). *Landscape character assessment – guidance for England and Scotland*. The Countryside agency and Scottich natura heritage.
- Weilacher, U. (1996). *Between landscape architecture and land art*. Basel: Birkhäuser.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Gora, M. (2006). *Explore by doing*. Tillgänglig: [www.gora.se/publications/explore by doing](http://www.gora.se/publications/explore%20by%20doing) [2011-02-05]

Järfälla kommun. (2005). *Utvecklingsplan för Görvälns slott och dess närområde fram till år 2015*.

Järfälla kommuns hemsida. Planerings- och exploateringsavdelningen.

Tillgänglig: <http://www.jarfalla.se/upload/Ulrikas/revideradgorvaln.pdf> [2011-03-05]

Järfälla kommun. (2005-09-06). *Vision 2015 – Järfälla visar vägen*.

Järfälla kommuns hemsida. Tillgänglig: <http://www.jarfalla.se/templates/page.aspx?id=14898> [2011-03-05]

Naturvårdsverket (2011-02-10). *Naturreservat*.

Tillgänglig: [http://naturvardsverket.se / Naturvård / Skydd av natur](http://naturvardsverket.se/Naturvard/Skydd%20av%20natur) [2011-06-20]

KARTOR

Sveriges geologiska undersökning. (2006) Jordartskartan.

Järfälla kommun. (2011). Historisk karta över Görväl från 1865.

Järfälla kommun. (2011). Historisk karta över Görväl från 1701.

Järfälla kommun. (2011). Historisk karta över Görväl från 1951.

Järfälla kommun. (2011). Västra Jakobsberg.

BILDER

Dahlström, G. (1958). *Görvälnsbadet*. [Elektronisk] Järfälla kommuns hemsida. Tillgänglig: [http://www.jarfalla.se/jarfallabilder/bilddatabas/ sökord: Görvälnsbadet](http://www.jarfalla.se/jarfallabilder/bilddatabas/sokord/Gorvalnsbadet). [2011-03-20]

Järfälla kommun. (2011). *Vikingarännet*. [Elektronisk] Järfälla kommuns hemsida. Tillgänglig: <http://www.jarfalla.se/templates/News.aspx?id=33935>. [2011-08-05]

Järfälla kommun. (2011). Kopparstick av Görvälns slott från år 1828. Ej publicerad.

Söderlund, R. (2010). *Freeride i Bruketbacken*. [Elektronisk] Järfälla kommuns hemsida. Tillgänglig: http://www.jarfalla.se/templates/page____30800.aspx. [2011-05-05]